

KRAJSOVSZKY GÁBOR:

VÁLOGATOTT KÖZLEMÉNYEK

A KATOLIKUS DOGMATIKA, A HITVÉDELEM ÉS A XX. SZÁZADI
EGYHÁZTÖRTÉNET TÉMAKÖRÉBŐL

BUDAPEST

2014

KRAJSOVSZKY GÁBOR:

VÁLOGATOTT KÖZLEMÉNYEK

A KATOLIKUS DOGMATIKA, A HITVÉDELEM ÉS A XX. SZÁZADI
EGYHÁZTÖRTÉNET TÉMAKÖRÉBŐL

BUDAPEST

2014

© Krajsovszky Gábor

ISBN 978-963-12-1176-4

Felelős kiadó:

Krajsovszky Gábor

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalom

Részesei lehessünk az Örök Életnek!	5
Bevezetés.....	5
Teremtés, teremtmények létszintje, a világ törvényei.....	6
Isten szellemi teremtményei: az angyalok és az emberek.....	13
Az ember bűnbeesése	16
Az ősbűn következményei	17
Az ember megváltása	19
Miért nem kaptak az angyalok megváltót?	24
Isteni kinyilatkoztatás, Szentírás és szenthagyomány	27
Hit előzmények, hit indíték, isteni tekintély	29
Hit, tudás, Isteni kegyelem és szabad akarat viszonya.....	31
A szenvedés értelme és megoldhatatlansága, a rossz misztériuma	35
El lehet-e veszíteni az Istenbe vetett hitet?	37
Hitvallás és nevelés	39
Isten létének evidenciája, Önmagától való volta, a „semmi” definíciója.....	42
Zárszó	46
Nyitott ajtót bízom rád, amelyet senki be nem zárhat előtted! (Jel 3,8.).....	48
Bevezető	48
Az üdvözülés rendes és rendkívüli útjai.....	49
A szentgyónás szükségessége és kegyelmi hatásai	56
A bűcsúnyérés lehetőségei	58
Tetteink örök vetülete.....	60
Mindszenty-Pehm József az emberi szenvedésről, örök életről.....	62
Vég fel minket választottaid körébe!	63
Az Egyház isteni eredete, tévedhetetlensége.....	63
Bűnbánat, bűnbocsánat szentsége	65
Az üdvözülés feltételei	70
Van előrerendelés	72
Szentek egyezsége.....	73
Lelkünket a mennyben örök otthon várja.....	74
„Azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen.”	75
Bevezetés.....	75
Az egyházi rend szentsége	76
Hittől lelkesített közösségi formák	78
Alter Christus	81
Krisztusért, a magyar ifjúságért	83
Önmagunk átadása	85
„Az Isten szegődik útítársadul”	86
Záró gondolatok	87
Mindennél magasabb utat mutatok nektek!	88
A hithirdetés dogmatikai alapjai	89
Az istentagadók támadásai	91
Népmisszió és Boldogasszony Éve 1947-ben.....	93
A missziók eszközei	94
A kötelező hitoktatás védelmében.....	97

El lehet-e veszíteni az Istenbe vetett hitet?	98
Az Egyház közéleti jogai és kötelességei.....	100
A vallás nem magánügy!.....	102
Bízunk a Gondviselésben!.....	105
Az Oltáriszentség tisztelete az új, harmadik évezredben	106
Bevezető gondolatok	107
A vallásos tisztelet fogalma.....	107
Jelen van-e Krisztus az Oltáriszentségben?	108
Az átlényegülés fogalma	109
Az átlényegülés dogmatikai háttere	110
A szentmise gyümölcsei.....	113
A szentáldozás (communio) mibenléte és kegyelmi hatásai	115
Eucharisztikus Kongresszusok	117
A 34. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 1938, Budapest.....	118
A 47. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 2000, Róma	119
A 48. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 2004, Guadalajara	119
A 49. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 2008, Québec	120
Az Eucharisztia tisztelete a harmadik évezredben	121
Az Ecclesia de Eucharistia (Egyház az Eucharisziából) enciklika, 2003	122
A Mane nobiscum Domine (Maradj velünk Uram) apostoli levél, 2004.....	123
Az Oltáriszentség imádásához kapcsolt teljes búcsúkról szóló szentszéki határozat, 2004	123
A Sacramentum caritatis (A szeretet szentsége) enciklika, 2007.....	124
Magyarországi vonatkozások	124
Záró gondolatok	125
Isten és a történelem előtti felelősséggel – az 1956-os Szabadságharc félévszázados évfordulóján	126
Jogos önvédelem, igazságos háború, halálbüntetés	146
Mindszenty bíboros ünnepi beszéde 1974. június 21-én.....	155

Részesei lehessünk az Örök Életnek!¹

*Minden emberi élet Isten szándéka szerint jó és üdvös,
az Istennel való legbensőbb, boldog közösségre van
teremtve.*

Mindszenty József

Bevezetés

A húsvéti ünnepkör legnagyobb ünnepe maga a Húsvét (ami a magyar nyelvben a Nagyöjtöt követő hús-vételére, fogyasztására utal), nyolcados (oktávás) ünnep, Jézus Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának, az ember megváltásának ünnepe. A karácsonyi ünnepkörben a Karácsony a megváltás 'kezdetének', azaz Jézus Krisztus születésének az ünnepe. Ez az összeállítás több részből tevődik össze; legfőbb célja a megváltás mikéntjének bemutatása, összefüggésben a teremtett világgal, és benne a megváltás alanyával, az emberrel. A megváltás csak abban az esetben lehet az ember számára is hatékony, amennyiben – szabad akaratából kifolyólag – elfogadja mindazon isteni kegyelmeket, amelyek a megváltásban a Megváltó érdemeiből fakadnak. Hogyan születhet meg egy szabad akaratú döntés, mely tényezők befolyásolják az embert ennek kialakításában? Az Istent kereső, gondolkodó ember milyen hiteles források alapján hozhatja meg döntéseit? Hogyan lehet természetes értelemmel is eljutni az Isten létének felismerésére? A hittől megvilágosított értelem hogyan kerülhet egyre közelebb a hittani igazságokhoz, erényekhez és ezáltal magához Istenhez? Van-e értelme és megoldása az emberi szenvedéseknek? Mi volt az ember, illetve az angyalok bűne? Mi volt ezeknek következménye? Miért nem kaptak az angyalok megváltót? El lehet-e veszíteni

¹ JEL 2011. április, június

az Istenbe vetett hitet? Milyen utakon segítheti a vallási műveletlenség felszámolása a keresztény hit terjedését? Jelen írás ezeknek a kérdéseknek lehetséges megválaszolását igyekszik bemutatni, felhasználva a filozófia és a teológia módszereit, bizonyítékait. A filozófia tudomány, amely a lét egész területét, a távolabbi okokat és végső magyarázatot a természetes értelemmel kutatja. A teológia szintén tudomány, amely a lét egész területét, a távolabbi okokat és végső magyarázatot nem csak a természetes értelemmel, hanem a Kinyilatkoztatásra is támaszkodva kutatja a hittől megvilágosított értelemmel.¹

Teremtés, teremtmények létszintje, a világ törvényei

„Minden megismerésben adva van egy gondolat, illetve az, amit gondolunk. S ez a valami, ami a megismerő alannal szemben úgy szerepel, mint vele szemben álló, számára adott valami, ez: a lét, ens, a szónak legeggyetemesebb értelmében.”² Így határozza meg a létet a bölcselet. (A soron következő kérdések elsősorban Schütz Antalnak, a kiváló hittudósnak munkái alapján kerülnek elemzésre.)

„A teremtés szó latinul kreáció, az alkotás produkció. A teremtés az alkotás egyedi esete, ami nem definiálható, mert egyedül Isten tudja ezt az aktust végrehajtani. Senkire és semmire nincsen szüksége ahhoz, hogy létrehozzon valamit, míg az embernek szüksége van egy megelőző szubsztrátumra (hordozóra), amiből alkot valamit: első természetre, hogy abból csináljon egy második természetet.”³ Így írt jelen folyóiratban Bolberitz Pál a teremtés és alkotás különbözőségéről.

Isten teremtő tevékenysége előtt semmi sem volt, nem semmiből, hanem a semmi után van a világ. Nem-lét és lét közt végtelen a távolság; tehát áthidalása, mint végtelen sok lépést tartalmazó művelet nem fejezhető be. Mert hisz a valami nem a semmiből nő ki végtelen kicsiny (infinitezimális) átmenetekben, hanem a teljes tartalmú és hatalmú valónak időtlen ténye.⁴ Isten nem a semmiből

teremtette a világot, hanem a teremtéshez akaratán kívül semmire sem volt szüksége. Hogyan viszonylik a teremtés ténye a Szentháromsághoz? A teremtés a Szentháromságnak közös ténye; lényegi és nem személyes isteni tevékenység. Hisz a szentháromsági személyek szentháromsági személyes vonatkozásait csak egymás felé érvényesítik, nem kifelé (Kol 1,16.).⁵

A teremtett anyagi világ hozzávetőlegesen 15 milliárd éves. A tudomány az egy tárgyra vonatkozó igazolt ismeretek rendszere.⁶ A természettudományok – amelyek a dolgok mennyiségi tulajdonságainak mennyiségi változásait vizsgálják és vonják le belőlük a következtetéseket – csak a már meglevő világban fennálló összefüggéseket tanulmányozzák. A világ teremtése nem tartozik a természettudományos vizsgálatok körébe, ez a teológia tárgyköre. Tehát, Jáki Szaniszló Templeton-díjas fizikus-teológus szavait idézve, amit Isten szétválasztott, azt az ember ne próbálja egybekötni. Éppen ezért, természettudomány és teológia – jellegükből adódóan – nem mondhatnak ellen egymásnak.

A világ teremtésekor Isten élettelen világot és élő világot teremtett.⁷ Az élet bölcséleti meghatározása a következő: az élet olyan tevékenység, amely bent marad a tevékenykedőben, magában a tevékenykedő alanyban marad (actio immanens, bennmaradó tevékenység). Ha elkészítek egy bútort, az a tevékenység nem marad bennem, kikerül belőlem. Az élet jellemzője tehát a bennmaradás (immanencia). Minél nagyobb a bennmaradás, annál magasabb rendű a lét. Az emberi létnél pedig nem csak az alanyban, hanem az alany képességében is bennmarad a tevékenység.⁸ Isten pedig a magától való lét (ens a se), azaz minden léttartalom birtokosa. Ez annyit jelent, mint abszolút önállósággal létező teljes tartalmú való.⁹

A létezésnek különféle, természetes szintjei vannak: a) Élettelen szint – a tárgyak tartoznak ide. b) Tenyésző élet – a növényvilág tartozik ide. Létezik, de nem érzékel idegrendszerrel. c) Érzékelő élet – az állatvilág tartozik ide, amelyik idegrendszerrel érzékel. d) Értelmi élet – csak az ember és az angyalok tartoznak ebbe, akik értelemmel és szabad akarattal rendelkeznek. Kegyelmi élet – ezt csak Isten tudja megadni az embernek, természetfeletti adományként. Az ember a teste okán az állatvilágba tartozik, értelme és szabad akarata folytán pedig az angyalvilághoz.

A növénynek az állati szint a természetfeletti élet, mivel előbbinek nincs az utóbbira természetes érzéke. Az állatvilág számára viszont az emberi élet a természetfeletti. Az emberi élet még magasabb síkja a kegyelmi élet. Ez emberi életünkhöz nem tartozik hozzá, nem tudjuk megszerezni, csak Isten tudja megadni. A megszentelő kegyelmet az ember megkapja Istentől, amely minőségi életet ad neki. Ha megkapjuk, nem érezzük, mivel természetfeletti és természetfeletti létsíkra visz. A természetfeletti valóságot csak a túlvilágon érzékeljük. A megszentelő kegyelem adománya egy kissé hasonló ahhoz, mintha az állat értelmet kapna. Hirtelen megismerné mindazt, ami zárva volt előtte: szépség, igazság, logika, etika, komikum. Ezeket mind csak értelemmel lehet felfogni. (Az állat például nem tud gyönyörködni egy tájban.) Ez a képesség (mármint a kegyelmi élet) nem anyagi ráakódás, hanem egy szellemi minősültség. (Az emberben a halhatatlan szellemi lélek pótolja a nála alacsonyabb rendű létszinteket, tehát az emberi lélek nem tartalmazza a nálánál alacsonyabb rendűeket.) A megszentelő kegyelem pedig nem okosabbá, jobbbá, hanem szentté teszi az embert.¹⁰

Jóllehet a gondviselés kiterjeszkedik a lét minden egyedére és rendjére, tárgyak és eredmények tekintetében épp úgy nem egészen egyforma, mint maga a teremtés. Amely lét magasabb rendű és értékű a teremtés címén, annak külön gondviselés is jár ki; hisz a gondviselés nem más, mint a teremtésben adott első,

alapvető lét-értékeknek szerves fönntartása és biztosítása. Ezért a gondviselés egyetemességének csorbítása nélkül beszélhetünk általános, különös és egészen különös gondviselésről (*providentia generalis, specialis et specialissima*). A különös gondviselés tárgyai az eszes teremtmények, akiknek egyedi voltukban is abszolút értékű rendeltetésük van. Velük szemben az oktan (tehát nem eszes) teremtmények, mint eszközök szerepelnek és irányukban a gondviselés elsősorban arra irányul, hogy az általuk képviselt faj-gondolatot fönntartsa.¹¹

A világot Isten teremtette, a törvényeivel együtt. Ezeket a törvényeket az ember nem alkotja, hanem felfedezi (Ter 1,28.). „Az embernek Isten hatalmat adott ahhoz, hogy a részek közötti összefüggést vizsgálja. Ez pedig olyan eredményekhez vezethet, hogy az ember egy második természetet akar alkotni. S amikor technikai, vagy gazdasági, politikai gyakorlat visszaigazolja a második természetet – a hasznosat és jót –, akkor úgy gondolja, hogy ő már világteremtő.”¹²

Öröknek mondható-e a teremtet világ? A világ olyan értelemben örök, hogy csak kezdete van, de vége az nincs. A világ nem lehet egyidős az Istennel, mert akkor teremtetlen volna! (Az angyalok is örökké élnek – teremtésük óta.) A világ vég nélküli (időben), terjedelmében pedig véges, de határtalan. (Az anyagi nem végtelen, mint a számsor, de véghetetlen, mivel mindig lehet hozzátenni.) A világ nem lehet öröktől fogva, hiszen az anyag megromlik, átalakul. De mi volt az, ami miatt elindult az egész világ léte? A materialisták sem találnak rá okot, ezért magában az anyagban gondolják annak létesítési okát. De ők is keresik az okot, mivel azt mondják: nem találtuk. Tehát az okság elvét nem lehet tagadni. Igaz, az okság elvét bizonyítani sem lehet abban az értelemben, hogy más, általánosabb igazságból levezetjük, mivel nincs egy nála még evidensebb igazság (az okság elve annyira evidens), amelyből levezethetnénk. Másrészt minden bizonyítás ok-adás, tehát ezt az elvet már feltételezi és tőle veszi erejét.

Az okság elvének a tagadását bizonyítani kellene, a bizonyítás pedig okadásokon alapszik, tehát az okság elvének az alkalmazása, vagyis állítása annak az elvnek, amelyet tagadni akarnánk. Minél inkább ellenkezik egy kijelentés a kézzelfogható látszattal, vagy az ember érdekeivel, annál kevésbé hajlandó azt elhinni és annál inkább van szüksége akaraterejére, hogy mégis elfogadja. Márpedig a hitigazságokat nem támogatja a látszat, sőt azok sokszor éppen ellenkezőjét mutatják a felületes szemlélőnek. Valaminek a létezéséről nemcsak látásból, hanem következtetés útján is meg lehet győződni. Ezen alapul minden: a gondolkodás, a tudományos kutatás, az egész lét.¹³ Például a teremtet világból a teremtő Istenre is ilyen módon lehet következtetni. Az ész ugyanis fölismeri, hogy van magától való lény és hogy az nem azonos a világgal. A világ nem okolja meg magamagát, hanem kiutal önmagából, következésképp mástól kapta létét.¹⁴

„A szabadság lényege: állást foglalni pusztán a dolgok valódi értékének mérlegelése és méltatása alapján, minden idegen, a dologra nem tartozó szempont és hatás kizárásával. Minél inkább a dolgok tényleges értéke szerint és minél teljesebb lelki energiával történik egy állásfoglalás, annál szabadabb; a megváltoztathatóság nem tartozik a lényegéhez; hisz a legmagasabb fokú tapasztalati szabadság, az erkölcsi szabadság, a kiforrott jellem épen a megingathatatlan erkölcsi magatartásában nyilvánul. Már most Isten az ő örök határozatait az összes lehetőségek és szempontok legteljesebb ismerete és értékelése alapján hozta meg, és abszolút tettejével teljesen elgondolása szerint hajtotta végre.”¹⁵

Hogy Isten önmagára vonatkoztatja a világot, nem önzés az ő részéről. Önző ugyanis az, aki mások kizárásával magának foglal le értékeket, és még hozzá olyanokat, amelyekre nincs kellő erkölcsi jogcíme. A teremtés éppen Isten önzetlen szeretetének nagy bizonyítéka. Hogy a teremtés hivatva van Istent dicsőíteni, megint nem a teremtmények megrövidítése. Hisz ez a dicsőítés abban

áll, hogy mindegyik teremtmény és teremtmény-csoport érvényre juttatja azt a teremtfői eszmét, amelyet képvisel. Nem is hiúság Isten részéről, hogy a teremtnének törvényévé tette az ő dicsőítését. A világ dicsőítő éneke ugyanis nem hízeleg Istennek; elnémulása nem hagyta űrt a lelkében. Hanem miként a jól végbevitt mű dicséri mesterét akkor is, ha az hiú gondolatoktól egészen ment, így a világ minden ideális és reális mozzanatában hirdeti az abszolút valónak teremtfői kigondoló bölcsességét és alkotó erejét, és nem hirdeti mást; hisz minden lét szükségképp az abszolút létben forrásoz.¹⁶ Ebben áll tehát minden egyes lénynek és lénycsoportnak rendeltetése: hirdeti Isten dicsőségét azáltal, hogy részt kap Isten tökéletességéből. Ez az egyetemes törvény az eszes teremtményeknél sajátos külön jelleget ölt: az eszes teremtmény képes a teljes igazságnak időtlen, állandó birtoklására, vagyis a szoros értelemben vett boldogságra. Szabadságánál fogva azonban rajta múlik, hogy az állandó Isten-bírást, a boldogságot eléri-e. Ez azonban Isten számára nem jelenthet meglepetéseket: ha egy-egy szabad teremtmény el is esik örök boldogságától, Isten dicsőítését nem hiúsítja meg. Az elkárhozottak is hirdetik Isten irgalmát azzal, hogy kaptak meg nem érdemelt hívást az örök boldogságra; s hirdetik Isten igazságosságát és szentségét azzal, hogy hűtlenségükért és könnyelműségükért most viselik a megérdemelt büntetést.¹⁷

De látni való az is, mennyire nincs igaza a modern liberalizmusnak, mely az emberre nézve megalázónak tarja, hogy nem öncél, hanem másnak szolgálatára van szánva. Mintha teremtmény, vagyis léte minden gyökerében másfól függő lény független lehetne hivatásában! A személyes való, mint halhatatlanságra és Isten-bíráásra hivatott lény igenis viszonylagos öncél és nem tehető eszközzé, miként az oktan teremtmények, de Istentől nem emancipálható. Az eszes teremtmény azzal, hogy a létnek magasabb fokát képviseli, nem kevésbé van Isten számára alkotva, és nem lehet el inkább Isten nélkül, mint a tökéletlenebb, létben szegényebb lények; hanem ellenkezőleg: életigényét csak a legmagasabb

érték, a teljes igazság és szentség, vagyis közvetlenül Isten elégíthet ki. Csak úgy boldogul, ha magát Istent teszi meg élete tartalmának. De ezzel már szolgálja Istent és hirdeti az ő dicsőségét. S csak erre a felfogásra lehet életet alapítani; mert csak ez felel meg a valóság rendjének; már pedig csak a valóságnak megfelelő életberendezésen van áldás.¹⁸

A világ jó – ez hittétel. A legjobb világ fogalma viszont ellentmondás. A legjobb világ ugyanis az, melynél jobbat nem lehet gondolni. Az a világ pedig minden tekintetben végtelen tartalmú és magától való világ; mihelyt nem ilyen, lehet nála különbet gondolni. Ámde ilyen csak akkor lehetne a világ, ha azonos volna az Istennel, vagy ha második Isten volna. Mindkettő képtelenség. Következésképp a legjobb világ épp úgy nem valósítható meg, mint a négyszögű kör. Ha a legjobb világ lehetetlen, akkor a jelen világ nem is a legjobb. S csakugyan a tapasztalat és a megfontolás sok tökéletlenségre bukkan a jelen világban, melyekről nem tudjuk belátni, hogy ez a világ nem lehetne el nélkülik. Ha egyes szentatyák időnként úgy beszélnek, mintha ez a világ a legjobb volna, csak azt akarják hangsúlyozni, hogy a jelen világ mindenképp méltó Istenhez, vagyis, hogy a világ nem föltétlenül, hanem igenis viszonylag a legjobb. Csak a teremtő tevékenység eredménye, maga a mű jóllehet Istenhez teljesen méltó, mégsem a legtökéletesebb, hanem minden tekintetben magán hordja a föltétlen szabad választás bélyegét. Isten alkotott volna más világot, kevesebb bajjal, több boldogsággal. Legjobbnek találjuk azonban a világot, mint művet is, ha azt vesszük fontolóra, hogy ezt a világot méltatta Isten a megtestesülés nagy titka által a vele való legbensőbb létközösségre. “Istent mi indította teremtésre? Az Ő szuverén akarata, saját tökéletességének a szeretete, jó-volta indította teremtésre; azért teremtett, mert tetszett Neki kinyilvánítani a jóságát.”¹⁹

Isten szellemi teremtményei: az angyalok és az emberek

Isten az embert a maga képére alkotta. A képmást az jellemzi, hogy valami másnak utánzatául van készítve, és hasonlít rá vagy faj szerint, vagy sajátos jelleg (*accidens proprium*) szerint. Minthogy Isten faji mivolta a szellemiség, azért nem férhet kétség hozzá, hogy az ember Isten-képisége a szellemiségben van.²⁰ Azonban az ember szellemi volta nem meríti ki az isteni képmás jellegét. Hiszen az angyalok is szellemek és a kinyilatkoztatás mégsem nevezi őket Isten képmásának. Következésképp az Isten-hasonlóságában a szellemiség mellett van egy különös emberi vonás. Az ember Isten képmása, mint olyan szellem, kinek rendeltetése szubsztanciás egységet alkotni a testtel, s a testben és testen keresztül uralmat gyakorolni az anyagvilágon, s így bizonyosságot tenni a szellem többségéről az anyaggal szemben, az anyagra rányomni a szellem bélyegét. Az embernek Istenhez való képmási hasonlósága tehát a szellemiségében gyökerezik. Ennek a szellemiségnek több mozzanata dogmatikai jellegű, és ezért külön tárgyalást kíván.²¹

Az emberi lélek szellem – ez hittétel. A szellem olyan való, mely létmódját tekintve anyagtalan, azaz nem áll fizikai részekből, és következésképp természetből nincs alávetve fizikai bomlásnak és változásnak. Léttartalmát tekintve pedig az igazságnak, mint olyannak befogadására és léttartalomként való földolgozására képes; és ezzel az ön- és fajfenntartáson, vagyis az anyagi élettevékenységeken felülemelkedő abszolút értékű léttartalommal és életfeladattal rendelkezik. Az anyagi valók, a szervesek is, az anyagcsere folyamatának csak átmeneti állomásai: az anyagot szervezetbe építik, azt szaporodás útján folytonosítják, biztosítják a fajt, és azután bomlás (halál) útján visszasüllyednek az anyagforgalomba. A szellem ellenben azzal, hogy az időtlen és abszolút értékű igazságot veszi magába, kitör az anyagcsere forgatagából, s az időtlen és abszolút léttel kerül közvetlen kapcsolatba.

A Szentírás nem bölcséletileg, hanem szemléletesen írja le az ember eredetét, de mindamellett nem hagy kétséget az emberi lélek felsőbb eredete és a testtől lényegesen különböző természete felől: Isten közvetlenül leheli bele az emberbe az élet leheletét, akit nem úgy, mint az állatokat, a maga képére teremtett, a azért az állatok közt nincs hozzá hasonló; szellemi lelke egyedül az embernek van. A lélek nincs alávetve a test sorsának, tehát más jellegű léte van. A Szentírás szavaival: „A por (az ember teste) visszatér a földbe, ahonnan lett, és a lélek visszamegy az Istenhez, aki adta őt. Ne féljete azoktól, kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik.” S párhuzamba állítja Isten szellemiségével: „Ki tudja az emberek közül, amik az emberben vannak, hanem csak az ember lelke, ki ő benne vagyon? Úgy, amik Istenben vannak, senki sem tudja, hanem csak az Isten lelke.” A léleknek igazság-megismerő képessége van; tehát más, mint az állatok lelke.²²

A pszichológia (lélektan) megállapította, hogy a léleknek vannak szellemi, azaz az anyaggal kontrér ellentétben álló tevékenységei. Az értelem oldaláról az emberi lélek képes megismerni az igazságot (igazság: olyan állítás, amely megegyezik a tényállással; *adaequatio rei et intellectus*: a dolgok és az értelem egybevághósága). Az igazság megismerése logikai ítélet alakjában zajlik le, amelynek pszichológiai mivolta szellemi jelleget mutat. Az ítélet ugyanis tárgyakkal (ítéletalanyok) és tárgyra vonatkoztatott gondolatoknak (ítélet-állítmányok) egymásra való vonatkoztatása (például, az ember meg fog halni). Ám a tárgy és a gondolat vonatkoztatása, vagyis szembesítése nincs adva az anyagvilágban, mely ezt az ellentétet egyáltalán nem is ismeri, és belőle sem vezethető le. Másrészt, a tárgy és gondolat egyesítése úgy, hogy mindkét elem megőrzi külön jellegét, nem anyagi tevékenység. Továbbá az ítéletnek, igazság-jellege („ez így van”), vagyis az ismeretnek egy egyetemes kritériumhoz való hozzámérése az anyagvilágban nincs adva. A tudat-alanynak és tárgyi valóságnak szembeállítás az anyagvilággal szemben egy új létrendet jelent. De,

ha az emberben vannak szellemi képességek, és tevékenységek, akkor az emberben van szellemi önálló valóság (szubsztancialitás). A tevékenység ugyanis nem egyéb, mint a lét kivirágzása. S ezt a szellemi valóságot nevezi az emberiség közös nyelvhasználata emberi szellemnek, vagy léleknek.²³

Mivel léttartalom tekintetében az emberi lélek szellem, ezért mint ilyennek vannak az érzékeléstől elvont, de egészen érzékfeletti tartalmai (az ítéletek, eszmék, vallás-erkölcsi eszmények, különösen a merőben elvontak: vonatkozás-fogalmak, például alárendeltség, szellem). Ez más szóval annyit jelent, hogy a lélek tevékenységeinek akkor is lehet tartalma, ha az idegrendszer „nem szállít neki anyagot”. Másrészt pedig az igazságban és erkölcsben abszolút időtlen élettartalma van. Következésképp van hivatottsága vég nélküli létre. Az emberi lélek halhatatlan – ez is hittétel. Az emberi léleknek azzal, hogy az időtlen igazság és szentség szolgálatára tudja adni magát, „van mit csinálnia” egy örökkévalóságon keresztül. Ellenben, amely lényeknek egész hivatása kimerül az ön- és fajfenntartásban; azok, mint az anyagforgalomnak átmeneti állomásai, mint egyedek, nem hivatottak örök létre: nem tudnának mit csinálni egy (végtelen) örökkévalóságon keresztül. Tehát a léttartalom oldaláról az emberi lélek nemcsak képes, hanem egyenesen hivatott arra, hogy túlélje a testet, és egyéni mivoltában fönmaradjon.²⁴

Ezzel kapcsolatban felmerül egy érdekes kérdés, amelynek értelmezését következőképpen lehet megadni. Ha a lelket Isten teremti, akkor miképp magyarázható a lelki átöröklés tagadhatatlan ténye? A lelki átöröklések kielégíthetően megmagyarázhatók abból a tényből, hogy az emberben a test és a lélek nem valamilyen laza kapcsolatban vannak egymás mellé fogva, hanem szubsztanciális egységet alkotnak. Ez azonban egyebek közt azt is jelenti, hogy a léleknek nem merőben szellemi, hanem test-szellemi megnyilvánulásai (amilyen lelki életünk tartalmának túlnyomó része) a testi szervezet alkata

szerint színeződik. A test a léleknek anyagszállítója és eszköze, és ebben a kölcsönös tevékenységben a legfinomabban össze van hangolva test és lélek. Következésképp bizonyos testi diszpozíciók átöröklésével együtt jár egy meghatározott lelki jelleg, tehát bizonyos lelki átöröklés. Ámde a test a szülőktől ered, nemcsak őanyagában, hanem a lélek fölvételére alkalmas végső fölkészültségében is, s Isten, aki a lelket lényegesen szubsztanciás formának szánta, olyan lelket teremt minden egyes esetben, amely egészen hozzásimul a neki szánt testhez. Ebből látni való az is, hogy az egyes lelkek teremtése nem föltétlen, mint volt az első emberé, hanem föltételes (a szülő nemző tevékenységétől függ), és együttműködés jellegű. S épp ezért ez nem is mond ellen Istennek, épp úgy nem, mint Isten együttműködő és fönntartó tevékenysége általában.²⁵

Az ember bűnbeesése

Az első emberpár bűne az Istennel szembeni engedetlenség volt. Az ember bűnbeesésekor a bűn már kész birodalmat alkotott (a bukott angyalokban), mely hatalma kiterjesztésének szándékával közeledett a még érintetlen alsóbb rendű eszes teremtményhez, az emberhez (bár az is igaz, hogy minden erkölcsi állásfoglalás végelemzésben a lélek mélyén megy végbe, s a vétkező embernek legegységibb tette).²⁶ Ezzel kapcsolatban felmerülhet egy kérdés: mi szükség volt arra, hogy Isten próbára vesse az embert? Ha egyszer megajándékozta a Szentírásban jelzett kiválóságokkal, miért nem tetézte adományait azzal, hogy azokat véglegesítette bennük? Isten az ő adomány-osztogatásában azt a törvényt valósítja meg, hogy amit ajándékul szánt az értelmes teremtménynek, arról azt akarja, hogy azt a teremtmény a maga tevékenységével is kiérdemelje. Probára tette az angyalokat, próba elé állít minden egyes embert, minden közületet és kort, sőt próbára tett volna mindenkit akkor is, ha az eredeti szentség (ősbűn-nélküliség) átöröklődött volna az egész emberi nemre. Isten ugyanis önálló

tevékenységre alkotta az eszes valókat, és Istennek csak úgy lesznek méltó utánzatai, ha önálló tevékenységgel sajátítják el és dolgozzák fel, amit ajándékként kapnak. Az ember tehát léttartalmát Istentől kapja, de önálló voltához illően magának is meg kell dolgoznia érte. Így fogják megbecsülni Isten ajándékait, de így eléggül ki hálaérzésük mellett nemes önértékük is.²⁷

Az ősbűn következményei

Az ősszülok elvesztették az eredeti szentséget, a megszentelő kegyelmet és magukra vonták Isten haragját. A halál és szenvedés törvénye alá kerültek. Ezt a Szentírás nyíltan kimondja. Mindkét ősszülo ugyanis nemének és állapotának megfelelő módon bűnhődött. Az asszonyt a szülés fájdalmai, a férfiút a verejtékes őrle munka volt hivatva figyelmeztetni, hogy a halál törvénye beteljesedik rajtuk: „Aznapi kezdtek meghalni, mikor a halál törvényét vették”. Bűnük legsúlyosabb következménye az volt, hogy a bűn büntetés-tartalmával együtt átszállt az egész emberi nemre.²⁸ Így a lázadás, melyet a lélek legtejeje, a kegyelemben álló értelmi lélek kezdett Isten ellen, lefelé terjed, és végül átszap az egész természetre. A bűnre való hajlandóság (concupiscentia) is átszállt Ádám utódaira.²⁹ De rögtön ott a vigasztalás: aki saját hibáján kívül Ádám bűnének részese lett, saját érdeme nélkül Jézus Krisztus megváltásának is részesévé lett.³⁰ További kérdésként felmerül, hogy ha áteredő bűn nélkül létezne a világ, és a halál nem büntetés volna (tehát jellegében más, mint valójában), akkor az első emberpártól kezdve mi adná az élet küzdelmeihez a hajtóerőt, mi lenne az életösztönnek nevezett tulajdonság kifejeződése? Ha nem lett volna halál, azaz nem bomlott volna meg az emberi test (bomlás: por vagy, porrá leszel), akkor az történt volna, ami Szűz Máriával történt. Ha Ádám nem vétkezett volna, akkor mindjárt örök élet lett volna a sorsa, a földi élet lezárása után. Miként ment volna végbe a földi élet lezárása? Vagy úgy, hogy lelke elhagyja a testet, majd a lélek megdicsőül és a test is azonnal megdicsőül. Vagy úgy, hogy lelke nem

hagyja el a testet, hanem azonnal, együtt dicsőülnek meg. Szűz Máriánál az első esetet valószínűsítik, azaz, hogy meghalt és elszállt a lelke (szemben azzal a verzióval, hogy nem szállt el a lelke). Arról az időintervallumról nem tudunk mit mondani, hogy mennyi ideig nem volt Mária testében a lelke. Csak lehetőség, hogy Mária lelke a mennyország kapujánál „beszállt” a megdicsőült testbe és így jutott Jézus elé. Ádámnál is valószínű, hogy ugyanez a változat lett volna (ha nem vétkezik), mint Szűz Máriánál.

Szűz Máriával az történt, amit az Isten az emberrel eltervezett, ő mutatja, hogy Isten mit gondolt rólunk. De mi történt Ádámmal? Por vagy és porrá lesz. Szűz Máriánál az életosztón úgy nyilvánult meg, hogy tudta, feladata van itt a földön, Jézus halála után is. Miben állt ez a feladat? Abban, hogy oktassa az apostolokat. Egyszer azonban már nagyobb volt a vágya az örök életre, mint a földi életre. Mikor következett ez be? Akkor, amikor érezte, hogy elvégezte földi feladatait. Ádám is elszenderült volna, de nem tudta volna, hogy melyik pillanatban. Mindezek teológiai következtetések (conclusio theologica), amelyeket össze kell egyeztetni a Szentírással; és annál helytállóbbak, minél közelebb állnak a Szentíráshoz.

A bűn nélküli világban, a bűnmentes létrendben az öregség akkor is meglenne, de a gyötrelmei, bajai nélkül. Ádám akkor is megöregedett volna, ha nem vétkezik. Mi meghalunk, de a feltámadáskor visszakapjuk testünket. Az állat mindig akar élni, az ember pedig a mindig-életet akarja (animal semper vult vivere, homo vult vitam sempiternam). Ádám volt a „főbűnös”; ha csak Éva vétkezik, akkor nincs eredeti bűn, mert az ígélet Ádámnak szólt. Az ördög rászedte Évát, élvezetek révén csalta rá (Éva hajlamos volt az érzelmekre), Éva pedig rácsalta Ádámot kedvességével. Az eredeti bűn a nemzéssel megy át, a férfitől (nem a nő révén, Éva vonalán). Ha az Úr Jézus nem lett volna isteni személy, csak a Szentlélek által fogant volna, akkor sem lett volna áteredő

bűnben (mivel akkor sem lett volna természetes apja). A következőkben tárgyalt megváltás értékileg (és nem logikailag) előbbre való a bűnbeesésnél.³¹

Az ember megváltása

Jézus Krisztus (a név megváltó felkentet jelent) a második isteni személy; egy személy két természettel (isteni és emberi természet: unio hypostatica, Istenember). Emberségével elválaszthatatlan metafizikai (tehát nem csupán erkölcsi) egységet alkot Istensége – így az ember Krisztust embersége szerint is azonos vallási tisztelet (az imádás) illeti meg, mint Istensége szerint.³² A Szentírás a Megváltó megjelenéséről úgy beszél, mint Isten hajlékáról az emberek között (Jel 21,3.). A megváltás művét és a megváltó tevékenységet külön-külön tekintve – tehát, hogy mit és milyen tevékenységgel vitte végbe azokat az Üdvözítő – kapunk teljes fogalmat a megváltás dogmájáról.

A megváltás műve abban áll, hogy Jézus Krisztus helyreállította az emberiség számára azt az állapotot, amelyet Ádám elvesztett volt. A Szentírás ezt úgy fejezi ki, hogy a bűn által igaz helyzetéből kifordult ember megigazult, illetve a bűn halálából újra született istenies élete; megszakadt Isten-közössége helyreállt. A megváltás műve tehát megigazulás, újjászületés, új-istenközösség, új-szövetség. Tartalmilag a megváltói tevékenység meg van határozva azzal, hogy az emberiség Isten-közösségének helyreállítása két mozzanatot ölel fel: a bűnösség megszüntetését és a természetfölötti javak visszaszerzését.

Teljes jelentésében mindegyik a megváltás egész tartalmát öleli fel: a kiváltás (redemptio) az eredeti szabadság állapotának helyreállítása; és a kibékítés (reconciliatio) viszont a bűn, illetve a büntetés adósságának a lerovásával is jár. Az elégtétel (satisfactio) általában jogtalanság helyreütése, akár dologban esett az, mint kár, akár személyben történt, mint sértés. A megváltás esetében csak az

utóbbi jöhet szóba. Az elégtétel a megváltói műnek inkább negatív, az engesztelés (propitiatio, expiatio) inkább pozitív oldalát juttatja kifejezésre.

Ha mindezeket a mozzanatokat összefoglaljuk, megkapjuk a megváltás katolikus meghatározását: A megváltás abban áll, hogy Jézus Krisztus, mint az emberiség természetszerű közvetítője és feje érdemszerző tevékenységével, főként kereszthalálával Istennek eleget tett az emberiség bűn-adósságáért, és kiérdemelte a természetfölötti Isten-közösségnek helyreállítását, úgyhogy módot adott minden embernek újra Isten fogadott fiává lenni.³³

Jézus Krisztus érdemszerző tetteivel, elsősorban áldozat-jellegű kereszthalálával olyan módon váltott meg bennünket, hogy bűn-adósságunkért helyettünk eleget tett Istennek. (A megváltás ténye hittétel; módja, a helyettesítő elégtetés majdnem hittétel.)³⁴

Mikor a megváltás hatékonyságáról van szó, természetesen elsősorban az Üdvözítő keresztáldozatának hatékonyságára kell gondolni. De nem szabad kizárni az érdemszerző megváltói tevékenység többi mozzanatát sem. Mindezekkel kapcsolatban felmerül a kérdés: mit eredményezett a megváltás, kinek és milyen fokban. Megválaszolást kíván tehát a megváltás objektív, extenzív és intenzív hatékonysága, vagyis tárgy, terjedelem és érték szerinti hatékonysága.³⁵

Az Üdvözítő tevékenységének egyetemes hatékonysága Isten irgalmának és bölcsességének teljes összhangját mutatja: irgalmában Isten bűn-adósságunk törlesztését elfogadja az Üdvözítőtől, akit nekünk adott, igazságosságában megköveteli, hogy erőnktől telhetőleg (ez az erőnk azonban eredendően ismét Isten kegyelméből van) a magunk részéről is igyekezzünk megvalósítani a megváltás szubjektív oldalát.³⁶

Az Üdvözítő érdeme, és ennél fogva elégtétele is belső értékességénél fogva, s nem csupán isteni beszámítás alapján végtelen; ennek következtében belső értékességénél fogva megfelelő, sőt túláradó. Ennek a hivatalos jellegű megállapításnak közvetlenül kínálkozó értelme: az Üdvözítő megváltó tevékenysége magában tekintve, belső értékénél fogva végtelen erejű. S csakugyan a teológiai megfontolás azt találja, hogy az érdem mértéke a belső elv; s ez a belső elv, melytől az érdemszerző tettek értéke ered, a személy. A tettek ugyanis a cselekvő alanyak metafizikai birtokai, jöllehet, az Örök Ige, Jézus a megváltói tetteket az emberi természet által viszi végbe. Az erkölcsi értéket, a méltóságot a személy adja: a királynak vagy más előkelő személynek tiszteletadását egészen másként ítéljük meg, mint közönséges emberét. A tisztelet értékét a tisztelő személy méltósága szabja meg; a sértés nagysága pedig a sértett személy méltóságán fordul.

Ezt az elégtételt a sértett, ebben az esetben Isten nem utasíthatja vissza, természetesen csak azért nem, mert öröktől elhatározta, hogy a megváltást ezen a módon viszi végbe, és nevezetesen az Üdvözítőnek közvetítő és helyettesítő szerepét elfogadja. Ebbe az elfogadásba beletartozik, hogy az Üdvözítő, mint jogi fő és helyettes, hivatalos közvetítőként helyettesíti azt, aki voltaképpen köteles az elégtételadásra, nevezetesen a bűnös emberi nemet. A megváltás Istennek teljesen ingyenes kegyelmi ténye.³⁷

A megváltás a szó szoros értelmében vett titok. Ha a Kinyilatkoztatásból meg is ismerjük a megváltás tényét, mikéntjét sajátos fogalmakba önteni, tartalmát pozitív világítással átlátni nem tudjuk. Az Istenember, Jézus helyettesítő elégtétele útján történt megváltásnak egyrészt a megtestesülés és a Szentháromság titka a feltétele, másrészt az eredeti bűn és a helyettesítő főség titka; tehát tartalma e titkok tartalmából táplálkozik. S ez világosság ugyan magában, Isten szemével nézve a dolgokat, de nem világosság a mi véges

elménknek. Egyedül a keresztyén megváltás-tan az, mely szuverén biztonsággal rámutat a bűnre, az Istentől való elpártolásra, mint a bajok eredetére, és a fának gyökerére teszi a fejszét, mikor a bűn összes tárgyi és alanyi mozzanataitól szabadít meg, s helyébe új, isteni élet csíráját ülteti, még pedig az Istenember helyettesítő elégtétele útján. Ennek mását hiába keressük nemcsak a pogány vallásokban, hanem még az Ószövetségben is.³⁸

Miért kívánta Isten, hogy az Üdvözítő a kereszti véres áldozatával mutassa ki engedelmes lelkületét; miért választotta kiengesztelésnek ezt a legnehezebb módját? Erre keres feleletet a megváltás illőségének teológiai tárgyalása. A megváltás ilyen formája – amelynek mikéntje valamilyen szinten mindig hittitok marad – lehetővé teszi a legteljesebb személyes elégtévest: módot ad minden egyes embernek, hogy az Üdvözítő erejében felvegye a maga keresztiét és az ő nyomdokain járjon. Jézus nem vette magára formálisan a világ bűneit, még csak a büntetésre-méltóságot sem, hanem azoknak csak erkölcsi adósságát vállalta. Jézus halála az önként vállalt megváltásban az önzetlen szeretet és engedelmesség legkiválóbb megnyilatkozása, és ez az (tehát nem szenvedés, a vér és a halál), amiben az Isten kedvét leli, az az áldozatos lelkület, mely mindent, még a fizikai lét legdrágább javait, a vért és életet is hűséggel letesz az Isten kezébe. A bűn mivoltának, nagyságának és valóságának, valamint az Isten irgalmas szeretetének soha meg nem fogyatkozó, abszolút erejű bizonyítéka ez az áldozat. Az Üdvözítő készséges és fenntartások nélküli önátadása volt tehát az a tény, amelyben Isten kedvét lelte, minthogy az áldozat, az áldozó és a föláldozás módja végtelenül tökéletes. Krisztus áldozata az áldozat célját – tehát, hogy törvényes közvetítő érzékelhető dolgot ajánl föl Istennek, legfőbb főségének elismerésére – is a legtökéletesebben valósította meg: Istennek a legteljesebb és abszolút értékű hódolatot adta meg. Isten öröktől fogva számba vette a bűnbeesés és megváltás mozzanatát is, s erre való tekintettel szenvedésre tette fogékonnyá Krisztust, akinek küldetését azonban a bűnbeeséstől és a

megváltó hivatástól függetlenül is megvalósította volna, tehát a megtestesülés bekövetkezett volna az eredeti bűn nélkül is.³⁹

Bangha Béla, a híres apológéta így ír ennek a kérdésnek elemzésekor: „Az Atya nem szomjazta saját fiának véres halálát, hanem a Fiú saját maga kívánt szeretetből, s irgalomból nemcsak leszállni közénk, hanem öntestének véres és önkéntes áldozata által teljes elégtételt nyújtani az isteni igazságosságnak a mi bűneinkért. Nem vérengző kegyetlenség tehát az Istenember halála, hanem ellenkezőleg, az isteni irgalomnak és szeretetnek fönséges megnyilatkozása.”⁴⁰

Jézus Krisztus szenvedése és kereszthalála után harmadnap halottaiból föltámadt, azaz örök időkre újra egyesítette megdicsőült testét a lelkével,⁴¹ majd a föltámadt Üdvözítő testével és lelkével fölment a mennyekbe, ami az ő teljes és végleges megdicsőülését jelentette.⁴² A megváltás tehát az első emberpártól kezdve a történelemben létező utolsó emberig kiterjed (objektív forma). Az ember Isten kegyelmének segítségével, Jézus Krisztus végtelen érdemeiből merítve juthat el halála után az üdvösségre, az Istennel való teljes és végleges közösségre (a megváltás szubjektív része, az Isten színről-színre látása: szem nem látta, fül nem hallotta, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt). A katolicizmus a megigazulásnak egyéni és alanyi feltételeit úgy állapítja meg, hogy a bűnösnek a maga részéről is mindent meg kell tennie, ami tőle telik. A Szentírás csillagok különböző fényéhez hasonlítja az üdvözült emberek sorsát – mindenki annyit kap az örök üdvösségben, amennyire itt a földi életben kitágította lelkét a szeretetre, a jótettekre. És az így elnyert boldog sorsával mindenki egy örökkévalóságon át elégedett lesz!

Miért nem kaptak az angyalok megváltót?

A megváltás abban áll, hogy Jézus Krisztus szenvedésével, kereszthalálával és feltámadásával eleget tett az emberiség bűn-adósságáért és kiérdemelte a természetfölötti, Istennel való közösségnek a helyreállítását, így módot adva minden embernek Isten fogadott fiává lenni. A Fiúisten megtestesülése az üdvtörténet legnagyobb ténye – az eredeti bűn (ősbűn) bocsánatának megszerzésével és az elvesztett kegyelem állapotának visszaszerzésével a második isteni személy utat nyitott az ember számára végső céljának elérésére, az örök boldog életre.⁴³ Az eredeti, ősbűn nélküli állapot nem volt egyenlő a mennyország boldogságával, mivel akkor színről-színre látták volna az Istent, és így nem is tudtak volna vétkezni. Ez áll az angyalokra is: mielőtt még nem buktak el – akik most az elkárhozott angyalok – nem a mennyországban voltak, mivel a mennyországból már nem lehet „kibukni”.

Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette (gratia creatoris – teremő kegyelem). Ennek értelmében az embernek értelmet és szabad akaratot adott, amelynek hordozójául az embernek szellemi – és ennek következtében halhatatlan – lelket teremtett. Így az ember felelős tetteiért. A bűn Isten (illetve a lelkiismeret) parancsának tudatos és szándékos megszegése. Isten az embert az eredeti szentségben való véglegesítés előtt próbára tette – az első emberpár a próbát nem állta ki, bűne az engedetlenség volt. Ez a bűn következményeivel együtt átszállott az összes emberre, sőt átcsapott az egész természetre (végeredményben a világban létező minden rossz eredete ebben gyökeredzik). A húsvéti örömeinkben ez áll: „Ő, szerencsés bűn, amelyik ekkora Megváltót kívánt.” Isten – mindentudásánál fogva – „előre” látta az ember sorsát, így öröktől fogva elhatározta büntől való megváltását. A megváltás (gratia salvatoris – megváltó kegyelem) tehát értékileg (és nem logikailag) előre való a bűnbeesésnél, ahogyan erről az előzőekben már volt szó.

Az ember szellemi teremtmény. Istennek azonban vannak más szellemi teremtményei is, az angyalok, akiknek az értelme az emberi értelemnél sokkal kiválóbb.⁴⁴ Ennek kapcsán felmerül egy kérdés a megváltás egyetemességével kapcsolatban. Az angyalok, mint vétkező teremtmények (az angyalok bűne a kevélység volt) – szemben az emberrel – miért nem kaptak megváltót? Ehhez a következőket kell meggondolnunk. Az angyali tudás tárgykörének és módjának részleteire nézve csak teológiai következtetések szolgálnak iránymutatóul. Az angyali tudásnak közvetlen sajátos tárgyai a teremtetett lények a maguk általános eszmei mivoltukban. Az angyal tisztán szellemi lény, ellentétben az emberrel, akinek szelleme (lelke) és teste van, ezáltal érzéki lény is. Az angyal Istentől – teremtmése folyamán – a fent említett eszméket (azaz fogalmakat, a dolgokról való tudást) hozományul, készen kapja (úgynevezett beleöntött tudásként – scientia infusa; ezt az ember nem kapja meg). A természet rendjében az angyal nem tévedhet: amiről van készen kapott, vele született eszméje (tudása), azt helyesen ismeri meg, amiről nincs, arról nem alkot ítéletet. Az angyalok értelme tehát áthatóbb az emberinél, tisztábban látják a célokat, leginkább a végső célt és az eléréséhez kínálkozó eszközöknek az alkalmasságát, vagy alkalmatlanságát. S mivel a test és anyagvilág kísértései nem akadályozzák őket célirányos törekvéseikben, akaratuk az emberinél sokkal nagyobb erővel, állhatatossággal és következetességgel irányul a jóra, és különösen a végcélra, így sokkal kevésbé hozzáférhető a változásnak és nevezetesen a bűnnek.⁴⁵ A Szentírás a megváltást mindig csak az emberekre korlátozza, és a legkisebb rést sem hagyja arra a lehetőségre, hogy az angyalok is várhatnak megváltást – róluk mindig csak, mint kárhozottakról szól (2 Pét 2,4.; Júd 6.; Mt 25,41-46.; Lk 10,18.). „Ami az emberre nézve a halál, az volt az angyalokra nézve a bukás.” (Damascenus)

Az Isten elhatározta, hogy saját Fiát emberi személyiségbe veszi fel, emberré teszi. A főangyal, Lucifer szeretete volna, hogy ő legyen olyan, mint az Isten –

ezért (bukása után) Ádámot és Évát is erre kísértette („olyanok lesztek, mint az Isten”). A bukott angyalok bűne a kevélység volt. Az angyal azt akarta, hogy az ő természetét (és ne az emberi természetet) vegye fel az Isten. Az angyalok bukásában közvetve tehát Krisztus szerepel, és innen a bukott angyalok gyűlölete az ember iránt is! Szillogizmusban⁴⁶ gondolkodunk – ha egy számtanpéldában hibát követek el, kijavíthatom. Az angyal viszont – mivel egyszerre lát mindent (a beleöntött tudás által) – nem tud korrigálni (egyszerű hasonlattal élve, olyan ez, mint amikor kigyullad a villany és rögtön egy villanással ki is ég az égő).⁴⁷ A több tudás egyben nagyobb felelősséget is jelent. Ez a hittani alapja annak, hogy miért nem kaptak az angyalok megváltót.

Az angyalokért nem halt meg az Üdvözítő. Nem mintha az Üdvözítő érdemszerző cselekedeteinek magukban erre nem lett volna erejük. Hanem a természeti és természetfölötti rendben Isten pozitív szándékai szabják meg az erkölcsi hatékonyságnak a körét, ahova a helyettesítő elégtétel (a megváltás is) tartozik. S a bukott angyalok megváltása nem volt Isten terveiben. Jóllehet, Krisztus mindenkiért meghalt, de jótéteményeiben nem mindenki részesül. Az Üdvözítő a megváltás művében mindenkinek megnyitotta a mennyország útját és biztosította az útra-találás és járás lehetőségét, azonban nem járta maga mindenki helyett. Ez azonban nem vet árnyékot a megváltás egyetemes hatékonyságára, hanem Isten irgalmának és bölcsességének összhangját mutatja: irgalmában Isten bűn-adósságunk törlesztését elfogadja az Üdvözítőtől, akit nekünk adott, igazságosságában pedig megköveteli, hogy erőnktől telhetően (ez az erőnk azonban ismét Krisztus kegyelméből is van) a magunk részéről is igyekezzünk.⁴⁸

Isteni kinyilatkoztatás, Szentírás és szenthagyomány

Isten megismerése (és ebből következően akaratának teljesítése) rendes körülmények között elsősorban Isten önközlésének, azaz a kinyilatkoztatásnak a megismerésén és hiteles magyarázatán keresztül válik lehetségessé. Az Ó- és Újszövetségi Szentírásnak az Egyház által kanonizált könyvei – történettudományi módszerekkel igazoltan – hitelesek. A Szentírás nem a természettudományos, hanem a teológiai igazságok közlésében tévmentes. A Szentírással egyenértékű forrás a szenthagyomány; magának a Szentírásnak a könyveit is szenthagyományból ismerjük, hiszen a Bibliában név és szám szerint nincsen felsorolva az, hogy mely könyvek tartoznak a Szentírásba. Annak, hogy az isteni parancsokat és törvényeket teljesíteni lehessen, isteni garanciával biztosítottan kell tévmentesnek lennie mindannak a leírt tanításnak, amely az igaz vallásos hit alapját képezi. Az alábbiakban hitünk két forrásának tartalmáról, a Szentírásról és a szenthagyományról, az azokhoz való igazodás módjáról tájékozódhatunk.

Az a kinyilatkoztatás, amely a teológiai megismerés forrása, így határozható meg: Istennek természetfölötti tanítása, mely az embereknek vallási igazságokat jelent ki. Kinyilatkoztatás (revelatio) általában azonban minden megnyilvánulás, mely mások megismerésének hozzáférhetővé tesz olyat, ami előbb rejtve volt; ezért tágabb értelemben isteni kinyilatkoztatásnak lehet mondani Istennek azt a megnyilatkozását is, mellyel a teremtés műve, azaz a természet és történelem útján jelent ki isteni gondolatokat; sőt azt is, mellyel az üdvözülteknek az örök dicsőségben teljes közvetlenséggel jelenik meg. Ez Istennek természetfölötti kinyilatkoztatása, amelyet a hittől megvilágosított értelemmel lehet elfogadni.⁴⁹

Isten nem csak a természetfölötti, hanem a természetes kinyilatkoztatás útján is szól az emberekhez. A természetes kinyilatkoztatás Istennek olyan

megnyilvánulása, amelyet a magára álló elme is ki tud olvasni a természetből. Ehhez Istennek kifejezésre kell juttatnia a maga gondolatait, az embernek pedig szellemi képességeivel mindezt ki kell tudnia olvasni a természetből (például, hogy van teremő, gondviselő Isten). A természetfeletti kinyilatkoztatás tehát (amit általában kinyilatkoztatásnak nevezünk) – összehasonlítva a természetes kinyilatkoztatással – vagy csak forma szerint természetfölötti (ezek a vallási igazságok nem haladják meg az ember természetét), vagy forma és tartalom szerint természetfölötti (ezek pedig meghaladják az ember természeti igényeit és képességeit).⁵⁰

A Szentírás az isteni kinyilatkoztatás kódexe, a hitnek az eszköze, amelynek célja az emberiséget Isten-közösségre vezetni. Az Ó- és Újszövetség kanonizált (az Egyház által hitelesnek elismert) könyvei a Szentlélek által sugalmazott írások, amelyek hit és erkölcsi igazságokat tartalmaznak, ezek közlésében tévedhetetlenek. Isten az Egyházra bízta ennek hiteles értelmezését. A szenthagyomány (traditio) pedig teológiai értelemben az az isteni hagyomány, vagyis az a kinyilatkoztatás, amelyet Isten nem Szentírás formájában adott át megőrzés és terjesztés végett az apostoloknak (és azt követően az Egyháznak). A szenthagyomány a Szentírástól független és vele egyenlő rangú hitforrás (ez hittétel is egyben). Az apostoli utódlás (successio apostolica) hézagatlan nemzedéklánccal köti össze a jelenlegi tanító Egyházat a hagyományi kinyilatkoztatás első szerveivel, azaz az apostoli kollégiummal, ezért a hagyományt elsősorban az Egyház élő tanításából lehet meríteni.⁵¹ Ennek fő forrásai a következők: A) Okmányok – hitvallások, a tévedhetetlen egyházi definíciók (egyetemes zsinatok határozatai és a pápai ex cathedra nyilatkozatok), egyéb hiteles egyházi tanítások (nem egyetemes zsinatok határozatai, pápák nem ex cathedra, hanem egyéb nyilatkozatai, kongregációk határozatai), egyházi írók írásai, valamint a hittudósok munkái. B) Emlékek – az Egyház rendes tanító

tevékenysége (katekézisek, prédikációk, hívek kifejeződő hite), valamint a hivatalos Istentiszteletek.⁵²

Milyen tekintetben nevezhető egyenértékűnek a Szentírás és szenthagyomány? A Szentírás és a szenthagyomány tévedés mentességet tekintve (infallibilitásra) egyenértékűek. A Szentírás is a hagyomány egy részét rögzítette, azaz az apostolok prédikációit. (Tehát a Szentírás is a szenthagyománynak egy része – ezért hitünk forrása nem „csak a Szentírás”.) A dogmatikai tételek igazolásánál azért a Szentírás kerül előbbre, mert az konkrétabb, foghatóbb. A Szentírás nyíltan fogalmaz. [A dogmatikában a tétel bizonyításánál a sorrend: tétel, explicatio (kifejtés), termini (magyarázat), Sacra Scriptura (Szentírás), Patres (atyák tanítása, azaz a szenthagyomány).] Például a hét szentséget is az Egyház tanításából tudjuk, és a Szentírást is az Egyház tárja elénk hitelesen. Akik nem tudtak olvasni (régén sokan nem tudtak), azok hallás útján tanultak (mivel nem olvashattak Szentírást). Például a szeplőtelen fogantatás dogmája sincs benne explicite a Szentírásban, ehhez a szenthagyományt is felhasználták egyenrangú bizonyítékként, amivel teljessé vált a hittétel igazolása.⁵³

Hit előzmények, hit indíték, isteni tekintély

Hittani meghatározás szerint a vallás Isten megismerése és akaratának teljesítése. Tehát nem vallásos az, aki csak ismeri az Isten akaratát, de nem teljesíti azt, illetve az sem vallásos, aki nem ismeri az Isten akaratát, csupán csak természetes jóssággal teljesíti.⁵⁴ A hit ésszerű meghódolás. Mely tulajdonságok és akarat tényezők befolyásolják az isteni tekintély és ebből következően a Kinyilatkoztatás elfogadását, amely hit-indítékot és végső soron vallásos hitet eredményezhet?

A Kinyilatkoztatás elfogadása (a hittény, *actus fidei*), melyet a Szentírás és a szenthagyomány tartalmaz, és az Egyház köteles tanítása előterjeszt, a kinyilatkoztató Isten tekintélye (*auctoritas*) alapján, az isteni kegyelemnek a segítségével történik. A hit pedig az a természetfölötti erény, amely a hitténynek gyakorlására állandó készséget ad. A hit közvetlen indítéka (*motivum formale*) tehát a kinyilatkoztató Isten tekintélye, és egyben formai tárgya (*obiectum formale*) is, miként például a látás formai tárgya a világosság.⁵⁵ (Az egyházi előterjesztés tehát nem tartozik hozzá a közvetlen hitindítékhoz.)

„Szabatosan melyik mozzanat Istenben az, amely melyre közvetlenül támaszkodik a hívő igaznak-tartás (*assensus fidei*)? Minden kinyilatkoztatás mögött ott áll, mint annak ősforrása, kezese és koronatanúja az az Isten, aki nem csalódik, és nem csal, maga az abszolút ősigazság. Amit eszerint a hívő a hittényben elfogad, azt nem látja ugyan igaznak közvetlen belső nyilvánossággal, de átlátja, hogy abszolút igazságnak a szava; így végelemzésben a hívő igaznak-tartás is tárgyi, de közvetett nyilvánvalóságra támaszkodik: Isten nyilvánvalóságára.”⁵⁶

Miképp viszonylik a hit-indíték a hihetőség indítékaihoz? Az erre adható választ a hitelemzésben találjuk meg. A hit-indítékot (a kinyilatkoztató isteni tekintélyt) ugyanazzal a következetességgel kell elfogadni, mint a hit-tárgyat. A kinyilatkoztatás tartalmát (például Krisztus jelen van az Oltáriszentségben) hisszük a hit-indíték miatt, közvetett hittel, és a hit-indítékot magát pedig hisszük önmagáért, közvetlen hittel.⁵⁷ A hittény lefolyásának mozzanatai a következők: ha hittel elfogadunk egy állítást, akkor egyrészt tudnunk kell, hogy azt a kinyilatkoztató Isten tekintélye támogatja, aki nem téved (tehát jól tudja, amit tud) és nem téveszt (azaz úgy mondja, ahogy tudja). Másrészt, meg kell győződni arról, hogy az adott tételt Ő jelentette ki. E kettős meggyőződést nem lehet másképpen megszerezni, mint a hihetőségi érvek (apologetika, illetve

emberi tekintélyek) segítségével. A fentebb bemutatott két hit-előzmény (tehát az Isten igazmondása, valamint a Kinyilatkoztatás tényének igazságként történő elfogadása, az Egyház előterjesztésében) megismerése alapján az értelem két gyakorlati ítéletet alkot, a hitelre-méltóság és a hit-kötelezettség ítéletét, és ezek befolyásolják az akaratot abba az irányba, hogy hajlamossá és készségesse teszik az előadott hitigazság elfogadására. Az így hajlamossá tett akarat elé az értelem odaállítja a két hit-előzményben és a hitre készítő gyakorlati ítéletekben kifejeződő isteni tekintélyt, mely előtt az akarat meghódol és az értelemre „ráparancsolja” az előterjesztett tétel elfogadását.⁵⁸ A hit-előzmények mindenekelőtt hitelessé teszik a hit-indítékot. Arra a kérdésre, hogy miért fogadjuk el a kinyilatkoztató Isten tekintélyét, csak az lehet a felelet: mert meggyőznek a hihetőség érvei. A hit-előzmények szerepe eszerint az, hogy készenlétbe helyezze a hit-indítékot és lehetségessé tegye annak erő kifejtését.

Hit, tudás, Isteni kegyelem és szabad akarat viszonya

A tudományos hit (*fides scientifica*) indítéka a tanú szavahihetőségéről alkotott meggyőződésünk (amennyiben igaz-szólásáról meg vagyunk győződve; megessik, hogy tévedést is elhiszünk), a teológiai hit (*fides theologica*, *fides dogmatica*) indítéka pedig a kinyilatkoztató isteni tekintély. (Az Isten iránti hódolat pedig akarati tény.) Ezért utóbbi esetben nem a tekintélyről való meggyőződés, hanem pontosan maga a tekintély indít az adott tanítás elfogadására. „A hihetőségi érvek biztosítják Isten tekintélyének megjelenülését, de a hitre közvetlen befolyást nem nyernek, éppúgy, mint nem az állvány építi a házat és nem a létra menti ki a tűzvészből a bennrekedt embert.”⁵⁹ A vallásos hit által tehát a leginkább hitelre méltónak, azaz Istennek hiszünk. A katolikus hit tárgykörét pedig azok az igazságok alkotják, amelyeket az Egyház, mint a Kinyilatkoztatás hiteles előterjesztője hívés végett elénk ad.

Mivel az egyházi előterjesztés tárgyai nem azonos rangú és fokú vonatkozásban vannak a Kinyilatkoztatással, a hit is különböző fokozatokban érvénysül.⁶⁰

A tudás állapotával megfér-e a hit ténye, azaz, amit közvetett nyilvánossággal tudok (következtetés útján), azt vallhatom-e igaznak a kinyilatkoztató Isten tekintélye alapján is? A Thomisták felelete erre a következő: amit lehet bizonyítani, még az is szerepelhet a hit tárgyai között; részint, mert velük összefügg, részint mert van, aki nem tudja bizonyítani, és annak hinni kell; Isten létét lehet tudni, de Szentháromságát hinni kell. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ember ugyanazt az igazságot vallhatja két indítékból is: egyrészt, mert átlátja tartalmát, másrészt, mert szavahihetően tanúsítják.⁶¹

A hittényben szerepet visz az értelem, az akarat és a kegyelem. Az **értelemnek** a hittényben kétféle szerepe van: előkészítő és végrehajtó. Az értelemnek *előkészítő* szerepe abban áll, hogy a lélek elé állítja a hitnek mind formai, mind anyagi tárgyát (mind indítékát, mind tartalmát). Hittény csak akkor jöhet létre, ha egyfelől meg vagyunk győződve, hogy egyáltalán van isteni kinyilatkoztató tekintély (ami azonos Isten létének és mivoltának legalább homályos ismeretével), és hogy Isten a kérdéses esetben adott kinyilatkoztatást (formai tárgy), másfelől pedig tudomásunkra jutnak az egyes kinyilatkoztatott igazságok (tartalom, anyagi tárgy). A bizonyosságoknak két alapvető formája létezik: a fizikai bizonyosság (például a természettudományokban – ez úgynevezett kényszer-bizonyosság) és az erkölcsi bizonyosság. A kinyilatkoztatás tényének megismerése tekintetében elegendő az erkölcsi bizonyosság, mely az erkölcsi tényezőknek, nevezetesen az embernek viselkedését irányító törvényszerűsége támaszkodik (például: jellemes ember igazat mond). Ha az erkölcsi bizonyosság nem volna elegendő, egyáltalán nem lehetne bizonyosságra jutni a kinyilatkoztatás tényét illetően, mert a dolog természeténél fogva más érvelés nem állhat rendelkezésre, mint amelynek hittudományi feldolgozását az

apologetika nyújtja. Bizonyosságot szerezni nem csak közvetlen bizonyítás útján, hanem logikai úton is lehet, például a matematikában. Értelemszerűen, a természettudományos bizonyítások alkalmával is logikai lépésekre kell támaszkodni. Vallásos hívés előtt pedig azt is tudni kell, hogy a hívés végett előadott tétel ki van nyilatkoztatva.⁶² Az értelem hittényben való *végrehajtó* szerepe abban áll, hogy a hittény közvetlenül az elméből fakad, a hittény közvetlen alanyi elve az értelem.

Az **akaratnak** a hittényben szintén jut előkészítő és végrehajtó szerep. *Előkészítő* szerepe például abban áll, hogy egyrészt elhárítja azokat a lelki és erkölcsi akadályokat, amelyek az értelemnek útját állják az „ésszerű meghódolás” (rationale obsequium) terén (például kevélység, kegyetlenség, hitetlen olvasmányok és társaság), másrészt a kinyilatkoztatás hihetőségének megállapításához segít hozzá (például a nem közönséges logikai nehézségek szigorú gondolatmenettel történő áthidalásához, megoldásához). Az akarat hitben való *végrehajtó* szerepe pedig abban nyilvánul meg, hogy az akarat parancsszava hajlítja az értelmet a kinyilatkoztatott igazság elfogadására, mégpedig úgy, hogy a hívő állásfoglalás szabad elhatározás következménye, azaz a hittény szabad tett.⁶³ Az akarat viszont nem parancsolhat rá az értelemre abban a tekintetben, hogy lássa be egy igazságnak tartalmi (belső) nyilvánvalóságát (itt is van jelentős szerepe, amennyiben az értelmet állandóbban ráirányítja a kérdéses igazság szemléletére), a tétel elfogadásának tekintetében viszont ezt megteheti. Továbbá, ha az értelem világosan látja egy tétel nyilvánvalóságát, nincs az akaratnak hatalma eltüntetni a hozzájárulástól (például a természettudományos tételeknél; általában a tudományos hit legtöbb megállapításánál). Ha azonban a tartalmi nyilvánvalóság hiányzik, van módja az akaratnak az értelmet hozzájárulásra indítani, de vissza is tudja tartani (az ellentmondás és cselekvés szabadsága); továbbá van módja beleegyezésre indítani, de ellenkezésre is, elfogadásra vagy visszautasításra (az ellenkezés

szabadsága). Azt a távolságot tehát, amely a hihetőség logikai motívumai és a hittény közt fennáll, csak a szabad önelhatározás tudja leküzdeni, ami viszont akarati tény. A hit az üdvösségnek a kezdete és gyökere, és mint ilyen, lényegesen természetfölötti tevékenység.

A hittény az isteni **kegyelem** segítségével jön létre, mégpedig minden mozzanatában.⁶⁴ Az isteni kegyelem és az emberi szabad akarat sokszor rejtett együttműködése folyamán alakul ki az a hit, amelynek megszolgált jutalma az örök boldog élet. Az isteni kegyelem minden esetben rendelkezésre áll, így az ember szabadon dönthet a hittényhez való eljutásáról.

Az embernek van szabad akarata, amely állítás az alábbi gondolatmenettel igazolható. A Szentírás a szabad akaratról bizonytságot tesz mindenütt ott, ahol Isten parancsokat ad, tilalmakat, jutalmakat, illetőleg büntetéseket helyez kilátásba; hisz ezeknek nincs értelmük, ha az ember nem rendelkezik a parancs teljesítéséhez szükséges képességgel és erkölcsi felelősséggel.⁶⁵ Az akarat szabadsága az ésszel megismerhető igazságok közé tartozik, így az elme az emberi akarat szabadságát az alábbiakból következteti:

a) Az erkölcsi tudat tanúságából. Mélyen járó különbség van erkölcsi jó és rossz, jótett és büntett között, a kötelesség és felelősség tudata szintén az erkölcsi mérlegelést igazolja. Az érdem és az érdemtelenység erkölcsi tény. Ha az embernek minden állásfoglalása akár külső, akár belső tényezőktől volna előírányozva, sem az érdemnek, sem az érdemtelenységnek nem volna értelme és alapja. Amely állásfoglalásnak nem ura az ember, az nem érdemel erkölcsi elismerést vagy ellenzést.

b) A szabadság tudat bizonyítékából. Öntudatunk tanúsága szerint általában különbséget tudunk tenni azon tetteink közt, amelyekben nem cselekedhettünk volna másképp, és olyanok között, ahol másképp is cselekednénk vagy

cselekedhattünk volna. Sok esetben állásfoglalás előtt fontolgatunk, még akkor is, ha szembetűnően erősebb indíték az egyik irányba terel. Mikor pedig állást foglalunk, legtöbbször kísér az a tudat, hogy elhatározásunkat még mindig megmásíthatjuk. E tudat egyetemessége és állandósága nem lehet mindenestül csalódás; hacsak nem akarunk minden öntudat-tanúságot és általában minden ismeretet csalódásnak vagy legalább lehetséges csalódásnak minősíteni, ami viszont teljes szkepticizmus volna. A pszichológiai szabadság tehát tény, amelyhez az egész élet igazodik (érvelünk, másoktól ígéreteket kapunk, szerződéseket kötünk, parancsokat adunk, felelősségre vonunk, gondolkodási időt kérünk és adunk).⁶⁶

Az erkölcsi és pszichikai szabadság tényének metafizikai valóság áll a háttérben. Az akarat lényegesen a jóra irányuló képesség, ezért lehetetlen közömbösnek maradnia a jóval szemben.⁶⁷

A szenvedés értelme és megoldhatatlansága, a rossz misztériuma

„A testi szenvedés nagyon sokszor rendkívüli fizikai fájdalmat jelent, amelyet a szép, de üres szavak vigasza nem könnyít, hanem bagatellizál; ez pedig bűn a szenvedő emberrel szemben. Szenvadni igenis nagyon nehéz, (...) amelyre (...) szenvedélyes miértek sorával reagál az ember.” „Le kell szögeznünk: a szenvedés elkerülhetetlen ténye a keresztény ember számára is érthetetlen, megmagyarázhatatlan, lázító valóság. Nevelhet vele az Isten, de kízó miértjeinkre ez önmagában nem ad magyarázatot.”⁶⁸ Az emberi szenvedés keresztény értelme az egyik legnehezebben értelmezhető misztérium. Ennek során legfeljebb az látható be, hogy a szenvedés problémája ugyan nem oldódik meg, de legalább értelmet kap, annak folytán, hogy szabad döntéssel Jézus Krisztus megváltó szenvedéséhez hozzákapcsolható és ez által érdemszerzővé válhat. Mivel a gondviselés egyetemes, a rossz is benne van a terveiben (Isten a

rosszat nem teremtette, az a teremtmények engedetlensége által lépett a világba). Minthogy azonban a rossz éppen az eszes teremtményeknek ellenére van, főként az embernek, aki Isten különös gondviselésének tárgya, mélyen életbevágó kérdés: miképp illeszkedik bele a gondviselésbe a rossz? Hogy erre a kérdésre érdemlegesen meg tudjunk felelni, különbséget kell tenni a szoros értelemben vett fizikai-, a pszichikai- (szenvedések, a kettő együtt a szó tágabb értelmében vett fizikai rossz) és az erkölcsi rossz (bűn) között. Miért rendezte be Isten a világ folyását úgy, hogy benne annyi szenvedés fakad az ember számára? Ha már Isten megengedi a szenvedést, akkor a szenvedés alkalmas lehet arra, hogy az emberi lélek mélyéről olyan értékeket hozzon elő, amelyek különben örökre rejtve maradnának, amilyenek a megadás, tűrés, segítségadás és vigasztalás, részvét. Tapasztalás mutatja, hogy a legnagyobb kín is elviselhetővé válik, mihelyt komolyan biztosítva vagyunk, hogy közeli meghatározott időpontban véget ér. Tehát a szenvedés a jelen üdvrendben büntetés jellegű. Már pedig a bűnt büntetni elsőrendű gondviselő tevékenység. Amióta az Üdvözítő tulajdon kínszenvedésével megszentelte és érdemszerzővé tette a fájdalmat, azóta minden szenvedőnek van módja kegyelem által hitben „betölteni az ő testében a Krisztus szenvedésének mintegy elmaradott részét”, és ezen a misztikai úton egy örök élet számára értékesíteni az időleges szenvedéseket, pszichikai úton pedig a megtisztulás eszközévé tenni.⁶⁹

Az erkölcsi rossz tehát azért lehetséges, mert az eszességgel velejár a szabadság és a nem abszolút jellegű teremtett szabadsággal velejár a vétkezhetőség. Semmiféle egyéni vagy történeti helyzet, még az egészen különös gondviselés alá való tartozás sem nyújt biztos alapot előre kirajzolni vagy kiszámítani, pontosan milyen irányt vesz a gondviselés útja (lásd Júdás árulása, az Egyháznak sokszori lealáztatása). Csak arról kezeskedik az isteni bölcsesség, hogy bármennyire kifürkészhetetlenek számunkra a gondviselés útjai, nincsen bennünk hívás: „Isten útjai lehetnek rejtettek, de nem lehetnek gonoszak”.

Adott nehéz helyzetben mindig elég tudnunk az egyetemes törvényt, hogy az Isten erőnkön felül nem tesz próbára minket⁷⁰

Hogyan függhet össze a rossznak, illetve a jónak megtapasztalása az Istenbe vetett hittel? Mi lehet az összefüggés például az anyagi javak és az istenhít között? Jézus azt mondja az Evangéliumban: „Könnyebb a tevének átmenni a tűfokán, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába.” (Lk 18,25.) Minden bűn hármas tagozódásból fakad: kísértésből, bűnös gyönyörködésből és beleegyezésből. A gazdag ember az anyagi bőség láttán elfordulhat az Istentől, kapzsivá válhat. Ez viszont nem következik közvetlenül a gazdagságból; az ember rosszra hajló természetéből adódóan egyezik bele ebbe az állapotba. Érdemes azonban a kérdést megfordítani: egy gazdag embernek nincsenek anyagi gondjai, tehát nem kell annyi időt fordítania a közvetlen megélhetését előteremtő javak megszerzésére, mint egy szegényebbnek, tehát több ideje jut szellemi, lelki tevékenységekre, továbbá mindez Isten iránti hálára kell indítsa azért, hogy Isten hozzásegítette őt a jobb megélhetéshez (még akkor is, ha ehhez magának az embernek hozzájárulása is szükséges; minden jónak végső soron az Isten a forrása). Az anyagi javak – hasonlóan a szellemiekhez – ugyan úgy a teremtés részét képezik, jóllehet ezeket értékileg megelőzik a szellemi javak. Ilyen értelemben nem törvényszerű, hogy a jólét elfordítson valakit az Isten imádásától. Viszont egy szegény ember is lehet vallástalan, Istentől elfordult állapotban (sok esetben az is fennáll, hogy szegénységének ő maga is nagymértékben okozója). Így az anyagi javak nyomán fakadó hálaadó imádság is előmozdítója lehet a vallásos lelkület növekedésének.

El lehet-e veszíteni az Istenbe vetett hitet?

Isten minden esetben ad elégséges kegyelmet a súlyos bűnök elkerüléséhez. Adódik a kérdés, hogy akkor miért követ el az ember mégis súlyos bűnöket?

Ehhez a következőket kell meggondolnunk. Három fajta segítő kegyelem létezik; gratia sufficiens (elégéséges kegyelem), gratia vere (valóban sufficiens, azaz valóban elégéséges kegyelem), illetve gratia mere (éppen elégéséges kegyelem). Aki súlyos bűnt követ el, az szabad akaratával ellentmond az Istennek. Ezért az Úr imájában, a Miatyánkban a következőt kérjük: „Ne vigy minket a kísértésbe”, azaz ne hozzál olyan helyzetbe, hogy elessünk.⁷¹ Igaz hit elhagyása (hitehagyás), vagy kételkedés (itt nem a nem-értéssel járó, vagy értelemmel nehezen átlátható dolgokkal kapcsolatos kérdésekről van szó), illetve vakmerő bizalom az Isten irgalmát illetően – ezek mind az objektíven súlyos bűnök kategóriájába tartoznak.

Az igaz Istenhit tényében az elme csak igazsághoz járulhat hozzá. Így az igaz hit-bizonyosság nemcsak biztos és határozott értelmi állásfoglalás, hanem az elmének az igazságban való megállapodása. Az isteni kegyelem az értelmet felsőbb fokon segíti annak természetszerű tevékenységében. Megtörténhet azonban az, hogy valaki igaz hitre irányuló törekvésében teljesen jóhiszeműen téved, vagy kinyilatkoztatásként vall olyat, ami valójában nem az. Ilyen esetben, mivel jólélekkel igaz hitet keresett, az akaratot segítő kegyelem közreműködése következtében ez a hite érdemszerző is lehet, de nem igazi hittény (és természetesen ezzel semmiféle bűnt nem követ el, mivel tévedéséről nem tehet). Ezért az ilyen törekvés érdemszerző mozzanatai a hitet megelőző mozzanatokban keresendők.

Az igazi hittény viszont természeténél fogva megingathatatlan és visszavonhatatlan. Szabad akaratánál fogva az embernek arra ugyan van képessége és szabadsága, hogy hitét utóbb visszavonja; de nincs rá erkölcsi joga és nem lehet rá etikai indítéka. Semmi sem indokolhatja ugyanis a föltétlen, isteni igazságtól való elhajlást. Következésképp kísértésként el kell utasítani minden hitellenes nehézséget. A kétségtelenül kinyilatkoztatott igazsággal

biztosan ellenkező tételt feltétlenül el kell vetni, ha még annyira nyilvánvalónak tetszenék is; és az egyszer elfogadott hitet nem szabad revízió alá venni, mert formai tárgya, a kinyilatkoztató isteni tekintély nem tűr revíziót. Aki pedig ezt megcselekszi, vagy utóbb kiesik hitéből – elveszíti hitét – az csak saját hibájából veszítheti el. Mert aki egyszer természetfölötti hitet vallott, az bírta Isten kegyelmét; örök időkre szóló, visszavonhatatlan tényben hódolt meg Istennek és csatlakozott Hozzá magának Istennek hűségével, a kegyelemmel; az Isten pedig senkit el nem hagy, aki Őt nem hagyja el.⁷²

Hítvallás és nevelés

A vallási műveletlenség felszámolása az igaz hitben történő megismerést és abban való megállapodást segíti elő. Éppen ezért, mindenkinek feladata a hitismeret-szerzésben való gyarapodás, valamint az ismeretek lehetőség szerinti továbbadása. Az ember végső céljának keresése és megfogalmazása során felmerülhet az a szempont, hogy a jótetteket jutalomért tesszük, végső soron az üdvösség elnyerése érdekében. Erre a következő lehet a válasz. Minden törvény akkor ér valamit, ha van velejáró szankció (megtorlás, következmény) is. Egy állami törvény is szankciókat helyez kilátásba annak be nem tartásáért. Egyébként az egész nem érne semmit, nem volna érdemes megtartani. Az írott törvények előbb-utóbb kijátszhatók. Miért így alkotta Isten a maga törvényeit? Azért, mert így a jó, így az igazságos. Isten a szabad akaratot ennyire tiszteli. Ha azokat nem így alkotta volna, akkor lassan kijátszhatók lennének, értelmetlenség volna megtartani őket.⁷³ Az egész emberi élet célja az Isten közösségébe való eljutás. Az Isten mindenek feletti szentségén túl ez a legerősebb készítő erő a jó megtételére. Természetesen a jótetteket legtöbb esetben pozitív érzelmek kísérik. De vannak esetek, amikor olyanokkal kell jót tennünk, akikhez negatív érzelmekkel viszonyulunk. A kereszténység, a Krisztus-követés és az örök üdvösség elérésének vágya ilyen tettekhez is sok erőt adhat. Bangha Béla erről a

kérdésről a következőket írja hitvédelmi könyvében: „A kereszténység nem arra tanít, hogy csak a jutalom és büntetés szempontjai miatt tegyük a jót és kerüljük a rosszat. Jobb a jutalom és félelem indítékaira *is* támaszkodni, mint az erkölcsi harcban teljességgel lemaradni. Egyébként a túlvilági jutalom és büntetés szintén Istennel kapcsolódó, természetfölötti indítók, amely nem állítható egy sorba az önzés motívumával (önző ugyanis az, aki mások kizárásával magának foglal le értékeket, és még hozzá olyanokat, amelyekre nincs kellő erkölcsi jogcíme – KG); a jutalom legfőbb foka itt is az Isten szeretete, tehát a legnemesebb indíték, a büntetés pedig az Isten elvesztése. Azért még senki sem cselekszi a jót, mert azt jónak hívják, hacsak nincs a szó mögött reális felsőbb törvény is, isteni akarat, s ami ezzel szükségképp együtt jár: jutalom és büntetés.”⁷⁴

A keresztény értékek továbbadásáról olvassunk el néhány részletet a nagy magyar hitvallónak, a szentté avatás várományosává avatott főpapnak, Mindszenty József bíborosnak beszédeiből!

„Pünkösd ünnepén oázist keresünk a számkivetés kietlenségében. A végtelen homoktengeri Szaharában is csobognak az élet forrásai némely helyen. Vannak ép, üde pálmák és vannak fölélénkülő emberek testben és lélekben. Az a kérdés, hol vannak a mi oázisaink, akik a Szaharát járjuk, és akik óhajtjuk az oázis könnyebbségét. A Szentlélek által vezetett Anyaszentegyháznak a kebelén van ez az oázis!”⁷⁵ „Kedves Magyarjaim! Szent Tamás apostol ünnepén találkozunk itt, az Úr oltáránál. A minap 85 fiatalt béráltam és ma itt újra 40 jelentkezik, hogy nyújtsam nekik a Szentlélek Istennek segítő és megszentelő kegyelmét a hét ajándékkal együtt. Most itt vannak a bérálmázók. Örülök a seregüknek. Hozom nekik a Szentlélek Istent. Jönnek velük az édes szülők, jönnek a bérmaszülők. Lelkükre kötöm ezeknek a fiataloknak a lelki épségét. Úgy vigyázzanak rájuk, mint a szemük fényére és úgy, mint a nemzetnek a

reménységére, úgy tekintsenek rájuk. Gondoljanak arra: odahaza meg van akasztva a nevelés és kint meg van a vallásszabadság. Ki kell aknázni ezt a kedvező helyzetet és nevelni kell jól ezeket a gyerekeket! Nemcsak őrájuk vonatkozik, de vonatkozik a többi gyermekre is, hogy esténként a családban ne legyünk fáradtak, felnőttek és csevegjünk a gyermekekkel édes anyanyelvünkön. Amit a szülők kaptak az ő szüleiktől, az anyanyelvet, annak az anyanyelvnek a gyermekbe is tovább kell adódnia és azokat is jellemeznie kell. Szent István királynak a nyelvét, a Nagyasszony nemzetének a nyelvét nem szabad elfelejteni! Tartsátok meg, őrizzétek meg őket a családban! Kérlek benneteket, legyetek hűek Szent István hitéhez, a Nagyasszonynak a gondolatához és legyetek hűek mindenben az ezeréves nemzetnek a történetéhez és az Élet Mesterének útmutatásához itteni és örök boldogságotoknak elérésére.”⁷⁶

Az Isten az embert – az ember közreműködésével – szeretné eljuttatni a földi és örök boldogságra. Ehhez az ember erői is szükségesek. Erdős Mátyás volt esztergomi dogmatikatanár és lelki igazgató erről így tanított: Mivel az ember megkapta a bűntől való szabadulás lehetőségét, ezért minden erőt meg kell, hogy mozgasson – elsősorban a hittől megvilágosított értelem erőit –, hogy az új évezredben esélyt adhasson egy jobb jövő építésére, amely a kereszténységen, mint igazságon alapulhat. Jézus saját édesanyját, Szűz Máriát megtette a mennyei kegyelmek „kincstárnokává”. Két kézzel nyúlhat a mennyei kegyelem kincsestárába – Jézus ezzel hálálja meg anyja földi érdemeit. Mária szerepe tehát nem kegyelem-szerző, hanem kegyelem-kiosztó szerep.⁷⁷ Ábrahám hite az Ószövetség kezdete. Mária az angyali üdvözlétkor megnyitja az Újszövetséget.⁷⁸ Mária mindenben Krisztustól függ. Mária kegyelem-teljessége, kegyelemosztó kiváltsága Fiától van, akit szabadon fogant, gondosan nevelt és áldozatos szeretettel odaadott értünk és így előkészítette az Úr Jézust keresztdozatára. Mária Krisztus és köztünk közvetít. Amikor imáinkkal, bűnbánatunkkal, engesztelésünkkel Máriához fordulunk, ő ehhez saját imáit, érdemeit teszi

hozzá, mintegy feltranszformálja a mi jócselekedeteinket, és így kedvessé teszi azokat Isten előtt.⁷⁹ Tudnunk kell hitünket szóban is megvallani (a hitetlenségnek az alapja sok esetben a vallási műveletlenség) – éppen ezért elengedhetetlen a hitismeretek folyamatos gyarapítása – és hitünk szerint élni, szeretettel, áldozattal, imádsággal tanúságot tenni, hogy ez által is Krisztushoz vezessük az embereket!

Isten létének evidenciája, Önmagától való volta, a „semmi” definíciója

Miért valószínűbb a lét, mint a nem-lét (a „semmi”)? Azért, mert a lét van! A „semmi” az egy tagadás, ugyanúgy, mint a végtelen. A végtelent sem tudjuk elképzelni, ugyanúgy, mint a semmit. A végtelen is valaminek a hiánya, nevezetesen a végé. A „semmi” pedig a lét, a van tagadása. Ahhoz, hogy ezt be tudjuk látni, az Istennel kellene ekvivalenseknek, egyenrangúaknak lennünk, tehát Istenné kellene válnunk! A boldog Isten-látásban (*visio beatifica*) ezek a kérdések nem fognak hiányérzetet kelteni. Valamit megtudunk róla, de be nem fogjuk látni és ennek a belátása sem fog hiányt okozni. Az üdvösség boldogsága lehet gyűszűnyi, vagy lehet vékányi. Mindkettő teljes. Azzal minden oda kerülő elégedett lesz. Ez olyan, mint az ember esze – a saját eszét senki nem kevesli, akármilyen kevés is van neki! Azzal mindenki maximálisan elégedett! Ez olyan, mint például a transzfiguráció, az átváltozás. Azt sem értjük meg. Az Istenben egy tulajdonság van: a lét. Amit mi tulajdonságoknak fogunk fel – szeretet, jóság, irgalom – ez mind ennek az aprópénzre váltása. Az Istenben a tudás egyben akarás is, de nem az ember szabad akarata nélkül. Tudja és akarja a kárhozatát. Ezt sem értjük meg. Akarja, de nem azért, mert az Isten rosszat akar, hanem mert erre az ember – a szabad akaratát érvényesítve – rászolgált és ezt az állapotot az ember akarta és az Isten az emberrel „együtt dönt” (szabad akaratát ennyire figyelembe veszi). A vallásos hit Isten kegyelme. Az Isten mindenkinek

ad egy lehetőséget a döntésre – az ember pedig vagy elfogadja, vagy nem. Hit, remény, szeretet – ezek isteni erények, tehát isteni tulajdonságot adnak és csak az Isten tudja ezeket megadni. A teológia feladata nem az, hogy mindent megértessen, hanem az, hogy megmutassa: a józan-ész és a hit között nincs ellentmondás. Feloldja az ellentmondásokat. Ennyi a feladata és nem több.

Nagyon érdekes kép: Szent Péter anyja a pokolban van. Kéri Péter, hogy hozzák fel őt is a mennyországba. Lemegy egy angyal és elkezdi őt felhúzni. Erre többen a pokolból rákapaszkodnak, hogy ők is mennének. Erre Péter anyja ezeket elkezdi lerugdosni magáról. Ahogy egyre többen esnek le róla, ő úgy lassul a feljövételben – és a mikor az utolsót is lerúgja magáról, akkor ő is megáll, és azután visszaesik a kárhozatba. Tehát ott a teljes irigység van, nem is alkalmas az üdvösségre egyik sem.⁸⁰

A mennyország boldogsága a *visio beatifica*, az örök boldog, az Isten-színe látása. Kis Szent Teréz írja le. Ott mindenki a másik boldogságának örül, ott csak az adás van: egy gyűszű, egy pohár és egy vödör is tele lehet. Ez a *visio* mindent pótol, nem hiányzik semmi más, állítólag a személyek, ismerősök, szerettek jelenléte sem.

A gyónás csak a halálos bűn adósságát engedi el, (törli el), a bocsánatos bűnt és adósságát nem. Azt vagy földi szenvedéssel, önként vállalt vezekléssel vagy a tisztítótűzben való szenvedéssel lehet „jóvátenni”, de ez nem *satisfactio*, hanem *satispassio*, azaz szenvedés. Nem is az elkövetett bűnök miatt (elsősorban), hanem a rosszra való hajlam (*concupiscentia*) megszüntetése miatt kell szenvedni. Így meg lehet érteni, hogy a gyilkos, ha megbánja bűnét, tisztulás, szenvedés után üdvözülhet, bejuthat a mennyországba.

Az áteredő bűnnel a természet rosszra hajló lett. A keresztséggel törlődik az áteredő bűn (megszentelő kegyelem), de a rosszra hajló természet nem! A rosszat mindig könnyebb tenni. Ezt kell levezekelni. A teológia azt tanítja, hogy nincs logikai ellentmondás a hit és a józanész között, de nem azt, hogy azt értsük meg, ami megérthetetlen. Ehhez Isten individuumával kellene rendelkezünk, azaz Istenné kellene lennünk. Két ember természete különböző, nem azonos – az Istennél viszont a természet is egy. Atya, Fiú, Szentlélek három személy egy Isten. A világ a legnagyobb Istenre utaló nyom.

A *teremtést* Szent Tamással így lehet meghatározni: *egy dolognak egész mivolta szerinti létesítése* (productio rei secundum totam suam substantiam); vagyis nem egyszerűen meglevő anyagnak a formálása, hanem az anyagnak is, a formának is a létrehozása; productio ex nihilo sui (forma) et subiecti (substratum = anyag). Látni való ebből, hogy a teremtés nem esik egyszerűen a változás fogalma alá. Hisz változásról csak ott lehet szó, ahol valami megmarad, és valami mássá válik. Épp ezért a teremtés nem is folyik le időben; a dolgokra nézve az idő csak akkor kezdődik, amikor azok már meg vannak teremtve. A teremtés tényét ez *étiológiai* Isten-bizonyítás igazolja. Ez ugyanis kimutatja, hogy a világ egyedeiben és egészében, létesülésében és fönnállásában nem okolja meg magamagát, hanem kiutal önmagából, következésképp mástól kapta létét. Már pedig ebben áll a teremtődés. Ami nevezetesen az anyagot illeti, melyet a materialista monizmus annyira szeret „öröknek” hirdetni, az az esetlegességnek és ennél fogva a mástól-valóságnak számtalan jegyét viseli magán: véges, részekből áll, változékony, értelem és akarat nélkül való; tehát nem lehet végső ok. A teremtés tana nem azt mondja, hogy a világ semmiből lett; mintha a semmi volna az őanyag, amelyből a világ formálódott vagy mintha létének egyáltalán nem volna oka. Ellenkezőleg, a teremtés tana a teljes tartalmú és abszolút hatalmú ok tevékenységre vezeti vissza a világot; annyira nem semmiből lett a világ, hogy a legteljesebb létből ered. *Isten akaratán kívüli*

semmi más nem kellett ahhoz, hogy a világ legyen. Isten teremtő tevékenysége előtt semmi sem volt – nem a semmiből, hanem a semmi után van a világ. *Nehézség:* Nem-lét és lét közt végtelen a távolság, tehát áthidalása, mint végtelen sok lépést tartalmazó művelet nem fejezhető be. *Felelet:* A valami nem a semmiből nő ki végtelen kicsiny (infinizetimális) átmenetekben, hanem a teljes tartalmú és hatalmú valónak időtlen ténye.⁸¹

A nem-lét fogalmát *tagadó ítélet teremti meg*; ha egy dolgot tudatom számára próbálok a lét gondolatával ábrázolni, és ez nem sikerül, nem-létet állapítok meg; például eldorádó nincs. A nem-lét eszerint észlét. Mi felel meg neki a valóságban? Ott nincs megfelelője. A valóságban csak lét van, nem-lét nincsen. A nem-létet magam olvasom bele a valóságba azáltal, hogy bizonyos gondolataimról ítéletben azt találom, hogy nem felel meg nekik valóság. A *nem-lét* tehát *nincs*. A nem-lét kategóriáját elménk viszi a valóság elé azzal, hogy ítélet-alkotó tevékenységének körébe von minden valós és észlétet, de épp ezért alkalmazásának a valóságban megalapozottnak kell lennie.⁸²

- i) Hogyan lehet az, hogy Isten öröktől fogva mindent tud, és mivel tudja, akarja is, de ez által nem csorbul az ember szabad akarata? Két vélekedés volt erről: a pellargiánus (Pellargiusra csak ráfogták, hogy ő a szerzője, de valójában nem volt az) és a domonkosoké. A pellargiánus azt mondta, hogy Isten köztes létet lát, ami a szabad akarral egyenértékű. A domonkosok pedig azt, hogy Isten közvetlenül látja. A vitát a pápa zárta le azzal, hogy erről nem lehet tovább vitatkozni.
- ii) Hittétel a szabad akarat is és hittétel az is, hogy az Isten, amit lát (tud), azt egyben akarja is, tehát az egyén üdvösségét és kárhozatát is. Ezt megint nem tudjuk megérteni, hogy lehet az, hogy egyszerre múlik az emberen és az Istenen is az üdvösség, és hogy az Isten tudása és

akarása nem csorbítja a szabad akaratot. A protestánsok azt mondják erre (mert náluk az eleve elrendelés van, szemben a katolikus előre rendelés tanításával, amely egyben hittétel is), hogy akin látszik, hogy jó, az üdvözülni, azt Isten az üdvösségre rendelte. De ez még senkit sem fog a jóra sarkallni! Senki sem fogja a jót csupán azért tenni, mert azt jónak hívják. Ők azt mondták, hogy a jóság a kiválasztottság jele, tehát az Isten annak alapján választja ki az üdvözülöket, hogy ki a jó. De ez nem számol a megtéréssel. Nem igaz az, hogy egyeseknek a *justitia* (jog, ítélet), mások pedig a *gratia* (kegyelem) a sorsuk.

- iii) Az Istenben *egy* dolog van csak: a tökéletesség! Ezt csak mi aprózzuk: szeretet, jóság, stb.; és ez *egyszerre* van meg Benne! Mi csak időben látunk: minden kezdődik és minden végződik. Ezt nem lehet elképzelni. Krisztus – ha volnának marslakók (ez nem hitellenes), akkor azokat is megváltotta volna, amennyiben azok is azonos módon értelemmel és szabad akaratral rendelkeznek, mert a megváltás egyetemes, függetlenül attól, hogy a Megváltó melyik bolygón testesült meg. Istennek nincs kezdete és nincs vége. Végtelen: vég nélküli, de hogy az mi, nem tudjuk. Mi időben élünk: például sötét van, lámpát gyújtunk. Az üdvösséget **meg**érdemljük, de nem **ki**érdemljük. Tehát én, mint jogomat, nem követelhetem azt az Istentől!

Zárszó

Pünkösöd ünnepén lelki oázist keresünk és ezt az Anyaszentegyháznak a kebelén találjuk meg. Így elmélkedett Mindszenty bíboros arról az Egyházzól, amely Pünkösdkor született meg és indult el az apostolokkal, mint a hitnek bátor terjesztőivel. „Az apostolok egyszerre minden félelmet letéve, minden ingadozást végleg leküzdve indultak el a Megfeszítettet prédikálni a világnak.

(...) A pogányság nem halt meg ugyan egyszerre, de halálra volt sebezve. Helyében lassan, biztosan, sokat ígérően szállt fel a magasba egy új világtörténeti kornak szimbóluma: Krisztus keresztye.”⁸³

Az Ijjas Antal és Bangha Béla neves egyháztörténészek szerkesztésében megjelent könyvsorozat a XI. Pius pápaságának ideje alatt történekekről zárszavában a következőket írja: „1933-ban, Krisztus Urunk kereszthalálának 1900 éve évfordulóján szentévet hirdetett. Ez a szentév óriási tömegeket vonzott Rómába, felragyogtatta az egész világon az Egyház dicsőségét, azt a dicsőséget, amely ellen már jelentkeztek a kor, a birodalmak, a világ ama új ellentmondásai, amelyekkel megküzdni ennek a nemzedéknek a feladata!”⁸⁴

Videbimus in patria – majd az Örök hazában meglátjuk; szokta volt mondani Erdős Mátyás atya olyan okfejtések és kérdések tárgyalása végeztével, amelyek az emberi értelem számára – nehézségük és összetettségük folytán – soha nem voltak teljességgel átláthatók. Adja meg a mindenható Isten, hogy az Ő kegyelme által, ismereteink gyarapításával – a szentmisében elhangzó imádságot idézve – részesei lehessünk az örök életnek!

Nyitott ajtót bíztam rád, amelyet senki be nem zárhat előtted! (Jel 3,8.)^{II}

*A hit évere ajánlottan, a kegyelem minél teljesebb kiáradásáért
(2 Kor 4,15.)*

Bevezető

XVI. Benedek pápa döntése értelmében a 2012. október 11-től 2013. november 24-ig terjedő időszak a hit éve a katolikus egyházban. A kezdő dátum a II. Vatikáni Zsinat megnyitásának 50. évfordulója. A zsinatok minden esetben a hit megújításának, megerősítésének céljával kerültek összehívásra. Ez a célkitűzés a legutóbbi egyetemes zsinatot követő ötven év múltán aktuálisabb, mint valaha. A katolikus egyház abban az időben (1962 és 1965 között, a zsinat időszakában) Magyarországon és a többi, kommunista uralom alatt levő országban a teljes leigázottság állapotában volt.⁸⁵ A keresztény egyházak akkor egy dologban biztosan közösek voltak: az elnyomó politikai rendszer következtében mindegyik szenvedett. A kommunista szuperhatalom potentátorai és a vatikáni keleti politika vatikáni képviselőinek egyezkedése következtében a II. Vatikáni Zsinat egyetlen ülésszaka, annak egyetlen hivatalos dokumentuma sem ítélte el a több mint százmillió – halálos és nem halálos – áldozatot követelő, a történelem legkegyetlenebb és leginkább istenellenes rendszerét, az ateista kommunizmust.⁸⁶

^{II} JEL 2012. október

Az üdvözülés rendes és rendkívüli útjai

Ahhoz, hogy a magunk belső életét, valamint a körülöttünk levő világ arculatát maradandóan a jó irányba, azaz eredeti rendeltetésével összhangban tudjuk alakítani, elengedhetetlenül szükséges az emberi élet végső céljának felismerése és az irányába való szüntelen törekvés. Korábbi írások már több-kevesebb részletességgel beszámoltak a hithirdetés fontosságáról, valamint az ember végső céljának, az örök üdvösségnek a mibenlétéről.⁸⁷ Jelen munka az üdvösségre vezető eszközökből és utakból ad tömör összefoglalót, messzemenően a teljesség igénye nélkül, az egyház és a bűnbánat szentségét kiemelten elemezve. *Caro est salutis cardo* – a testünkön múlik az üdvösségünk (Mt 25,31-46).⁸⁸ Az Isten mindenséget teremtő terve az anyagi és a szellemi világ létrehozására irányult. A szellemi lények közül az ember testtel és szellemi lélekkel (azaz értelemmel és szabad akaratral, halhatatlan mivolttal) rendelkezik. Az értelmes, szabad döntések a test segítségével mennek végbe. Ha ezek a döntések a másik ember javára, illetve az anyagi világ céljainak megvalósulásáért történnek, akkor érdemszerzők lehetnek. Tehát, az Isten által az emberbe oltott természettörvény (lelki síkon a lelkiismeret törvénye), illetve a kinyilatkoztatott törvény (Tízparancsolat) az iránymutató az emberi élet földi boldogsága, valamint végső célja felé. A vallás Isten megismerése és akaratának teljesítése. Tehát, a hittani meghatározás értelmében nem vallásos az, aki csak ismeri az Isten akaratát, de nem teljesíti azt, illetve az sem vallásos, aki nem ismeri az Isten akaratát, csupán csak természetes jóssággal teljesíti.⁸⁹ A vallásos hit adomány, de „nem jön magától”: a hit kiindulópontja az Isten természetfeletti kegyelme, majd azt követően annak emberi szabad akaratú döntéssel való elfogadása. Erkölcsnek (*éthosz, mores*) azt a készséget nevezzük, amelynek alapján magatartásunkat a közvetlen hasznosság igényén túl az emberi élet egészének szempontjából tudjuk megítélni.⁹⁰ A *theologia moralis*, a (katolikus) erkölcsstan pedig arra tanít, hogy mi az Isten akarata, illetve az miképpen

teljesíthető. Az igazság olyan állítás, amely megegyezik a tényállással, a dolgok és az értelem egybevághósága (*adequatio rei et intellectus*). Tehát úgynevezett félizagság nem létezik, mert az igazság vagy csak teljes lehet, vagy az állítás másik fele nem igazság, hanem tévedés, vagy hazugság. Ugyanígy, relatív igazság sem létezik, mivel az igazság – a tényállással való egyezése következtében – csak abszolút lehet. Az igazság keresése minden ember alapfeladata. Ha valaki nem jut el a fizikai világ megismeréséből, illetve a Kinyilatkoztatásból a teremtető Isten felismerésére, akkor hitetlenségéért csak annyiban nem felelős, amennyire nem tehet róla. Ilyen esetben is a belső meggyőződés a döntő, amit viszont alakítani kell. Jónak nevezzük azt, amikor valami megfelel a céljának. Az emberi élet végső céljának eléréséhez az erkölcsi értelemben vett „jó” szükséges. Jelen írásban – a vallást katolikus szemmel vizsgálva – a Jézus Krisztus alapította egyháznak, mint az üdvözülés rendes útjának eszköze, valamint a benne az isteni rendelésnek megfelelően teljességgel jelen levő szentségek közül a szentgyónás (töredelem szentsége) kegyelemkövetítő mivolta kerül röviden bemutatásra.

Manapság igen sok vallási (vagy legalábbis annak nevezett) társaság van, amely magát igaz vallásúnak, kereszténynek tekinti. Ez utóbbiak nem lehetnek mind a Jézus Krisztus által alapított egyház, mivel egyrészt egymásnak lényeges dolgokban ellentmondanak, az igazság pedig csak egy lehet. Az ellentmondás elve ugyanis leszögezi, hogy nem lehet ugyanarról az alanyról egy szempontból nem ugyanazt mondani (vagy ami ezzel egyenértékű: nem lehet ugyanarról az alanyról egyszerre, egy szempontból ellenkezőt állítani). Vannak dolgok, amelyeket Isten se tud végbeinni; Ő is csak lehetséges dolgokat tud megtenni, az ellentmondás elvét Ő sem tudja áthágni, ami persze nem a mindenhatóságát kérdőjelezi meg; például, négyszögletes kört nem tud teremteni, mivel ilyen kör nincs, vagy olyan nehéz követ nem tud teremteni, amit ne tudna felemelni, mert ilyen kő szintén nincs. Nyilvánvalóan ez nem azt jelenti, hogy Isten nem mindenható. Másrészt pedig Jézus Krisztus akart egyházat alapítani, méghozzá

csak egy egyházat, amelynek vezetőjévé csak egy főt rendelt, a mindenkori római püspököt. Ezen túlmenően, az üdvözülést is az ebbe való tartozáshoz kötötte. Hogyan kell ezt értelmezni? Nyilvánvalóan a legnagyobb igazságtalanság lenne Isten részéről az, hogyha valaki önhibáján kívül nem tartozik az általa alapított egyházhoz, akkor ne üdvözülhetne.⁹¹ Így tehát definiálni kell ezt az egyházat. Jézus Krisztus az apostoli hitvallásban is megvallott négy fő ismertetőjeggyel látta el az Általa alapított egyházat: egy, szent, katolikus és apostoli.⁹² Továbbá az egyháznak hármass hatalmat adott: tanítói, papi és kormányzói hatalmat.⁹³ Az **egység** az egy fős vezetésben, az egyigazság hirdetésében, az egyféle üdvrend meghatározásában (szentségek) nyer megvalósulást (Ef 4,5; Lk 11,17). Az egyház **szentsége** a következőkben mutatkozik meg: egyrészt *szent a tanítása*, amelyet az apostoli időkből sértetlenül megőrzött (1 Ján 1,1-4). Az apostoli idők óta való változatlanosság igazolását, ezt az alapvető hittani problémát hogyan lehet megoldani? Magából a Szentírásból annak hitelességét nem lehet igazolni, külső forrás is szükséges hozzá. *Circulus vitiosus*, ha valamit azzal bizonyítunk, amit bizonyítani kellene, azaz ha a Szentírás tekintélyéből bizonyítanánk az Egyház tekintélyét és ebből az egyházi tekintélyéből pedig a Szentírás tekintélyét. Fenti probléma igazolása, hitelesítése – mint minden történeti eseményé – történeti módszerekkel lehetséges. Ehhez elsőként meg kell vizsgálnunk, hogy mit ír ennek a könyvnek, a Bibliának az újszövetségi része. Hivatkozik arra, hogy a Szentírás Isten szava, a szerzők sugalmazott tekintélyt tudnak maguk mögött, az Egyház pedig a közvetítő, tévedhetetlen tekintély. Megjelent valaki, Megváltónak mondta magát, csodákat tett, kiválasztott embereket, isteni tekintélyét ráruházta az Egyházra. Az Egyház pedig tekintélye alapján hitelesíti mindezt. Tehát történetileg mindez hihető-e? E tekintetben a legfontosabb forrás a négy Evangélium és az Apostolok cselekedetei. A négy Evangélium hitelességét kell megvizsgálni a tudomány minden eszközével. A vizsgálat a hitelességre, a szöveg épségére, valamint az igazmondásra vonatkozik. Ezek igazolása – a

részletek mellőzésével – amikor megtörténik, meg kell nézni azt, hogy azok a nem-keresztény források, amelyek beszélnek Jézusról, mit írnak, és ezt kell összevetni a Szentírással. Alapvetően kétféle nem-keresztény forrás létezik: a pogány források és szerzők (Tacitus, Suetonius, ifjabbik Plinius, Mara Bar Seraphion), valamint a zsidó szerzők (Josephus Flavius), illetve a Talmud. Ez utóbbi zsidó rabbiknak a Tórához, azaz Mózes tanításaihoz írott magyarázatait tartalmazza. Attól függően, hogy ezek hol íródtak, lehetséges palesztin Talmud, illetve babiloni Talmud. Ezekkel a forrásokkal összevetve az Evangéliumokat, annak történeti hitelessége mutatható ki. Így a Szentírás hitelességének igazolásából a benne foglaltak is igazolást nyernek.⁹⁴ Az egyház tanítása egyfelől a Szentíráson alapul, de magát a Szentírást is a Szenthagyományból ismerjük, mivel a Szentírás könyveiben nincsen benne az, hogy mely könyvek tartoznak bele. Másrészt, ha benne is volna Szentírásban mindez, annak történeti hitelességét külső forrásokból változtatlanul igazolni kellene. Ha a hit egyetlen forrása a Szentírás volna, akkor azt se tudnánk, hogy mi tartozik bele, mivel a Szentírás maga sehol sem sorolja fel azt. Ha ez lenne egyetlen hitforrás, akkor ennek a ténynek Szentírásban – a kérdés kulcsfontosságára való tekintettel – benne kellene lennie. Másrészt az egyház birtokában van a *szentségre vezető eszközöknek*; az egyház úgynevezett „tökéletes társaság”, ami ebben az esetben azt jelenti, hogy rendelkezik (és vallási felekezetek esetében csak ő rendelkezik) a célja eléréséhez szükséges valamennyi eszközzel. Az egyház **katolicitása**, azaz egyetemessége azt jelenti, hogy minden nemzet és ember részére közvetíti a Megváltó örökségét. Az egyház **apostoli**, azaz az apostolok tanítására alapul. Feje a mindenkori római püspök. A püspökök apostolutódok, amely azzal is igazolható, hogy minden püspöknek létezik szentelési családfája, amellyel a folytonosság valamelyik apostolig visszavezethető. A hittani meghatározás szerint (amint arról már a lapban korábban megjelent közleményben is szó volt) a katolikus egyház az egyedül üdvözítő Egyház.⁹⁵ Ez – a fentebb leírtak értelmében – azt jelenti, hogy egyedül a katolikus egyház van teljességgel az

üdvösségre vezető eszközök birtokában (ApCsel 4,12), azaz rendelkezik a céljai eléréséhez szükséges valamennyi eszközzel.⁹⁶ „Ebből azonban nem következik, hogy mindenki elkárhozik, aki az Egyházon kívül van. Aki nem önhibájából van az Egyházon kívül, vagyis akinek nem volt semmiképpen sem módja megismerni Krisztus igaz egyházát, emellett azonban híven megtartja a fölismeret vallási igazságokat és parancsokat, s kész elfogadni Isten összes tanításait, az hozzátartozik az egyház lelkéhez, s így megszerezheti a megigazulást és *vágykereszttség* révén üdvözülhet.”⁹⁷ Ha pedig valaki keresztyén hitért, vagy keresztyén erényért ellenállás nélkül halálos kínokat szenved el, az vértanú és (ha nem is volt megkeresztelve előtte *vízkeresztiséggel*, ami az egyház testéhez kapcsolja) akkor az is üdvözül. Továbbá az sem következik ezekből, hogy aki az egyházban van, az mind üdvözül – súlyos bűnnel, megátalkodottsággal elveszíthető a megszentelő kegyelem, az üdvösség egyik feltétele. Jogi értelemben azok az egyház tagjai, akik azonos hitet vallanak (a megváltás helyes értelmezése, a hit köteléke, *vinculum fidei*), ugyanazokkal a szentségekkel élnek (a liturgia köteléke, *vinculum liturgicum*), valamint ugyanazon törvényes vezetők kormányzása alatt állnak (az engedelmesség köteléke, *vinculum hierarchicum*). Ebben az értelemben tehát nem tartoznak az egyházhoz a hitetlenek, a hitehagyók, az eretnekek (heretikusok), a szakadárok (skizmatikusok) a kiközösítettek, a súlyos bűnben élők, valamint még a hittanulók (katekumenek). Utóbbiak képességileg és vágyban (*in potentia, in voto*) tagjai az egyháznak, nem pedig ténylegesen (*actu*). Tehát a hitjelöltek jogi viszonyba léptek az egyházzal, de nem az egyházban. Mindezen személyek lélekben természetesen hozzátartozhatnak az egyházhoz. A nem jogi megközelítés szerint viszont különböző lépcsőfokok léteznek az egyházhoz-, illetve Istenhez (Krisztushoz) tartozás tekintetében; a római és görög katolikusok a hit- és szervezeti egység szintjén (interkommúnió: a papságról és az Oltáriszentségről hasonlóképpen vélekednek), a görögkeletiek a hitegység szintjén a szervezeti egység nélkül, a protestánsok a nem-katolikus keresztyének

szintjén, az izraeliták, a mohamedánok, a buddhisták a nem-keresztény egyistenhívők szintjén, például a hinduk a többistenhívők szintjén, és végül a jóakarátú igazságkeresők, bármely kultúrkörből.⁹⁸ Azonban ismételten hangsúlyozni kell, hogy mindez nem jelenti azt, hogy – dogmatikai alapon vallva – ne a katolikus egyházat fogadjuk el az egyedül üdvözítő egyháznak. Egy hasonlattal élve, az egyház olyan, mint a Nap: minden a Naptól kapja a fényét, az is, ami az árnyékban van; tehát bárki, aki üdvözülni (azaz bármilyen szinten tartozik az egyházhoz), az csak az egyház által üdvözülni; az egyházon kívül tehát nincsen üdvösség. Jézus Krisztus egyháza tehát egy és az üdvözüléshez szükséges. Ez hittétel, amely elvet mond ki, és nem a konkrét helyzetre alkalmazott gyakorlati megállapítást tesz. Megmondja, hogy mi szükséges az üdvösséghez, de nem szól arról, hogy ki üdvözülni. S éppen ezért nem mondja azt, hogy minden más hitű elkárhozik, hiszen helyet enged annak a lehetőségnek, hogy a jóhiszemű pogány vagy eretnek vágyban és lélekben az egyházhoz tartozik (tehát a vágybeli egyháziság is üdvözíthet). Aki viszont saját hibájából nem tartozik ehhez az egyházhoz, nem üdvözülhet. Továbbá azt sem mondja a tétel, hogy minden katolikus üdvözülni. Ha ugyanis valaki tagja a látható egyháznak, lehet halálos bűnben, és mint ilyen, holt tag, ahogyan az fentebb már elemzésre került. (A tétel minden esetre keményen hangzik, és nem tűri meg az ellenkező tételt. De ez jellemzi az elveket és az igazságokat általában: az igazság nem tűr alkut és ellentétet. Ezért a tétel elítéli a vallási közömbösséget, illetve az úgynevezett elvi vallási türelmet [*tolerantia dogmatica*: mindegy, ki milyen vallásban van, csak azt gyakorolja aztán]). Ha valaki elismeri, hogy van személyes abszolút Isten, a föltétlen igazság és szentség teljes valósága, aki szuverénül uralkodik a világon, akkor azt is be kell látnia, hogy az embernek nincs joga (ha szabad akaratanál fogva meg is maradt a képessége) válogatni Istennel szemben, az általa előírt utakat elkerülni és saját tévútjait járni.

„Manapság szokás hangsúlyozni, hogy a három egyistenhívő világvallás (keresztény, izraelita, iszlám – KG) között jelentős rokon vonások vannak,

amelyek együttműködésre ösztönözhetnek a világproblémák megoldásában. A szavak mögött azonban gyökeresen különböző realitások rejtőznek. Azt mondják, hogy mindnyájan ugyanazt az Istent imádják. De ez nem igaz. Az iszlám (és az Ószövetség) Istene magányos Isten, a kereszténység Istene viszont kommunió-Isten, aki a Szentháromság végtelen intenzitáció szeretetközösségében létezik. Az iszlám ezt a szentháromságos hitet bálványimádásnak tartja, ami náluk főbenjáró bűnnek számít. Az iszlám is történeti személyiségnek tartja Jézust, de csak embernek, bár nagy prófétának. A keresztények számára azonban Jézus Krisztus valóságos Isten és valóságos ember, aki szeretetből vállalt kereszthalálával megváltotta a világot. Ennél gyökeresebb különbség nem is képzelhető el a két (keresztény és iszlám – KG) vallás között.”⁹⁹ Csupán elméleti érdekességgént és a fentiek teljesebb megértésért álljon itt a teológiából ismert Boros-féle teória. Ennek alapkérdése az, hogy hova jut az a kereszteleetlen gyerek, aki bocsánatos bűnben halt meg. Ez teológiai paradoxonként is felfogható. A teóriára a válasz – szintén elméleti síkon – az alábbiakban fogalmazható meg (az eredeti választ, amely itt most nem kerül részletezésre, az egyház nem fogadja el): Mennysországba nem, mert nincs megkeresztelve. Pokolra nem, mert nincs halálos bűne. Tisztító tűzbe nem, mert onnan csak a mennyországba lehet jutni. *Limbus puerorum*ba nem, mert oda csak az áteredő bűnben meghaltak kerülnek. *Limbus patrum* pedig már nem létezik (a megváltás pillanatától), tehát oda se. Mennysországba azért nem, mert még vágykeresztség által sem juthat oda, mert gyerek, tehát megfontoltan nem dönthet. Az elv szerint: nem tudjuk. Vagy azt kellene feltételezni, hogy az első bűn mindig halálos (tehát nem bocsánatos). De ez sem helytálló. Tehát, ennek az elméletnek a keretei között nincs rá megoldás! Mivel az Isten az ilyen gyerekeknek is hallhatatlan lelket adott, élete valamilyen módon a halál után is kell, hogy folytatódjék. A következő lehet erre a megoldás: vagy ad az Isten minden ilyen sorsú embernek halála pillanatában egy megvilágosítást és azon döntése alapján ítéli meg (hasonlóan a vágykeresztségben elhunytakhoz), vagy – a fenti

elmélettel ellentétben – élete során kap egy olyan döntéshelyzetet, amelynél súlyos kérdésben kell megfontoltan döntenie, akár áldozathozatal árán. Isten mondja: nekem más útjaim is vannak, amelyek előttetek rejtve maradnak. Ezek a „más utak” is az üdvözülés rendkívüli útjai. A *limbus puerorum* a világ végén meg fog szűnni – akkor az Isten minden ott levőnek döntéshelyzetet ad, hasonlóképpen az előzőekhez. A teológia feladata kimutatni azt, hogy mindez a józan ésszel nem ellenkezik, mivel a hit alapja az értelem.¹⁰⁰

A szentgyónás szükségessége és kegyelmi hatásai

Az üdvözülésnek két alapfeltétele van: a parancs szükségessége (szükséges lehet valami azért, mert meg van parancsolva – *necessitate praeceptii*), és az eszköz szükségessége (lehet szükséges azért, mert nélkülözhetetlen eszköz a cél elérésére – *necessitate medii*). Előbbire példa a Tízparancsolat ismerete és megtartása, utóbbira pedig a megszentelő kegyelem állapotának szükségessége, vagy az egyházhoz való tartozás, mint az üdvözülés feltétele. A megszentelő kegyelem elnyerésének módja a keresztség szentségében való részesülés (amely egyben az egyház testébe és lelkébe is bekapcsolja az embert), illetve visszanyerésének lehetősége a megkeresztelt ember részére a bűnbocsánat szentsége, a szentgyónás, ami a személyes bűnök megvallása a töredelem szentségében nyerendő feloldozás végett. Az Üdvözítő az egyháznak bűnbocsátó hatalmat ígért és adott (Mt 16,18-19; 18,18; Jn 20,19-23) – először Péternek ígérte meg az oldás és kötés hatalmát, aztán később, feltámadása után az összes apostolnak. Ez joghatósági hatalmat jelent, valamennyi megbánt bűn Isten nevében történő megbocsátását illetően. A bűnbocsátó hatalom gyakorlása szentségi jellegű, kegyelemből és külső jelből áll. A töredelem szentségének kiszolgáltatója az arra jogosított pap. Nyilvánvaló, hogy az üdvözítő a világ végezetéig adta ezt a hatalmat az egyházban – ezért az apostolok halála után is fenn kell, hogy maradjon ennek gyakorlata. Így az apostolutódok, azaz a

püspökök, valamint az általuk érvényesen felszentelt szolgálati papság szolgáltatja ki ezt a szentséget az arra lélekben felkészülteknek. Bangha Béla, a nagy apologéta Világnézeti válaszok című munkájában a szentgyónással kapcsolatos ellenvetésre a következőket válaszolja: „»Én csak az Istennek gyónok« – te akarod meghatározni, bűnös ember, mi elég a bűnbocsánatra? Nem az Isten határozza-e azt meg, akit te megbántottál? Mióta szokás az, hogy a vétkes szabja meg, hogyan tesz eleget vétkéért? Aki vétkes és bocsánatot óhajt, ne maga akarja megszabni a kegyelem feltételeit, hanem azt keresse, milyen feltételekhez kötötte a megbántott Isten a bűnbocsánatot! Ha Krisztus a papságra bízta a bűnbocsánat osztását, vagy pedig a bűnök megtartását a mennyben is, akkor bizony nem elég, ha csak »az Istennek« akarsz gyónni! Gyónhatsz, de Isten feloldozást nem ad, mert azt az Egyháznak bízta.”¹⁰¹ Schütz Antal, a nagy hittudós pedig így összegzi az ellenérvekre, nehézségekre adott válaszokat: “Az Üdvözítő az Egyháznak a bűn körül alternatív hatalmat adott: megbocsátani, vagy megtartani. Ha azonban a töredelem szentségének megkerülésével is el lehetne nyerni a bűnök bocsánatát, az Egyháznak bűn-főntartó hatalma illuzórikus volna; hiába tartaná meg az Egyház azt, aminek föloldozását a bűnös másutt is elnyerhetné. Másrészt a töredelem szentsége a bűnügyek lelki ítélőszéke Isten földi országában. Rendezett országban azonban a bűnügyeket a törvény elé kell vinni: ott senki sem lehet bíró a maga ügyében. Ez a két megfontolás érvényes a halálos bűnökkel szemben, mint amelyek fölségsértések Istennel szemben. A bocsánatos bűnök apró hűtlenségek és gondatlanságok, és ezért más elbírálás alá esnek. Tévednek tehát azok, akik azt tanítják, hogy a töredelem szentségének szükséges voltát nem lehet a Szentírásból igazolni. (...) A bűnbocsánat nem lehet a bűnösnek magánügye. Mert A) a bűn Isten-ellenes fölségsértés; tehát a jóvátétel nem történhetik másképp, mint azon módon, ahogy Isten akarja. Isten pedig azt akarja, hogy a töredelem szentségéhez járuljunk. B) Ez a mód szolgálja egyedül a lelkiismeretnek is igaz javát: a bűnös nem talál igazi megnyugvást, míg teljesen megbízható módon tudtára nem adják, hogy

Isten elfogadja az ő bűnbánatát. Továbbá az emberek lelki élete, vallásgyakorlata általában és vezeklése, különösen az objektív normák alkat nem ismerő irányítása nélkül az alanyi ötletek, szeszélyek, ellanygulások, lealacsonyodások parttalan vizein hanyódik, míg vagy örületes önkínzásban, vagy közömbösségben, vagy kétségbeesésben meg nem feneklik. A szentség alapításában is kifejezett közvetlen isteni parancs is kötelezi a bűnöst a szentség vételére. (...) *Mikor az Üdvözítő az apostolok testületének oldó és kötő hatalmat ígér, talán azt akarta volna mondani, hogy ki-ki mint sértett legyen kész megbocsátani felebarátjának?* Mintha ugyanis Péter így értette volna; hisz utána kérdezte: hányszor bocsássak meg felebarátomnak? Szent Péternek az akkori értése nem irányadó; akkor ugyanis sem ő, sem társai még nem értették teljesen a messiási ország szellemi és kegyelmi mivoltát. Különb, ha itt nem papi meghatalmazásról volna szó, hanem csak a felebaráti megbocsátásról, mire való volt az Üdvözítő kijelentésének ünnepélyes formája? S volna-e értelme annak, hogy a mennyország megnyitása a sértettnek engesztelékeny lelkiületétől volna függővé téve? Ha a sértett megkeményítené szívét, mint annyiszor történik, a szerencsétlen sértő minden töredelmi készsége ellenére a kárhozatra volna szánva? (...»akiknek megtartjátok bűneit, az bűnben marad« – KG)»¹⁰² „Az egyházi parancs (évente gyónjál és legalább húsvéti időben áldozzál; CIC 989.) értelmében nyilvánvalóan mögöttesen húzódik az a feltételezés, hogy évente legalább egy súlyos bűnt elkövet az ember. Ez a dolog »matematikája« és tapasztalata is!”¹⁰³

A bűcsúnyérés lehetőségei

Isten a bűnbocsánattal és az örök büntetés adósságának eltörlésével nem mindig törli el az ideiglenes büntetések adósságát. Az ember tehát önként vállalt vezeklő cselekedettel tud Istennek elégtételt szolgáltatni. Mindkét megállapítás egyben hittétel is.

„A bűcsű (elengedés, *indulgentia* – KG) Isten színe előtt, a már megbocsátott bűnökért járó, ideig tartó büntetések elengedése részben (részleges bűcsű – KG) vagy teljesen (teljes bűcsű – KG), melyet a katolikus hívő, aki megfelelően felkészült, és teljesítette a kiszabott feltételeket, elnyer az egyház segítségével, amely mint a megváltás szolgálója Krisztus és a szentek elégtételt nyújtó érdemeinek kincstárát hivatalosan kezeli és abban részesítheti tagjait.”¹⁰⁴ Így szól a Bűcsűk imakönyvének bűcsűkra vonatkozó meghatározása. Az Egyház oldó- és kötő hatalma lehetőséget ad arra, hogy a bűnbocsánat után fennmaradó bizonyos mennyiségű büntetés elengedését (amelyet az embernek a tisztítótűzben vagy ritkábban földi élete folyamán kell lerónia) ajándékként elengedje. Ez az ajándék a bűcsű, amelyet először Szent Pál gyakorolt Korintusban (1 Kor 5,3-5; 2 Kor 2,10). A bűcsű nem a földi jogrendbe tartozik, hanem Isten kegyelmi ajándéka az örök életre, ezért csak azok engedélyezhetik, akik az oldás és kötés hatalmának birtokában vannak. Bűcsút csak katolikus hívő nyerhet, mivel a bűcsű a Péternek (és utána Róma mindenkori püspökének, a pápának) adott oldó és kötő hatalom. A pápa joghatósága alatt viszont csak katolikus hívő lehet, így a bűcsűkat is csak nekik engedélyezheti. Nem katolikusok bűcsű útján nem nyerhetik el ideig tartó büntetéseik elengedését, de jótetteikkel ők is szerezhetnek érdemeket, amelyek beszámítanak a büntetések törlesztéseként. Ha valaki bűcsút nyer, azt továbbadhatja másnak is, de csak a tisztítótűzben szenvedő lelkeknek (mivel ők már nem tudnak magukon segíteni, azaz elégtételt, *satisfactiot* gyakorolni magukért, csak önmagukért való szenvedést, *satispassiot* – ezeket a szenvedéseket rövidíti meg, enyhíti, vagy szünteti meg teljesen – utóbbi esetben az üdvösségre való bejutással – az átadott bűcsű). A tisztítótűzben szenvedő lelkeket a pápa viszont nem oldhatja fel büntetésük alól úgy, mint a földön élőket, mivel ők a halállal kiléptek a pápa szorosan vett joghatósága alól (a „kulcsok hatalma” csak a küzdő egyházra vonatkozik). Éppen ezért van nagy jelentősége a tisztítótűzben szenvedőkért történő bűcsűk felajánlásának – rájuk a bűcsűkat közbenjáró könyörgésként

(*per modum suffragii*) lehet alkalmazni. Az üdvözülteknek búcsú nem ajándékozható, mert nekik már nincs rá szükségük. A földön élő embereknek pedig búcsú azért nem adható át (bár ennek nem volna teológiai akadály, ez tételes egyházi intézkedés), mert ki-ki maga viseli tetteinek jó és rossz következményeit. Aki a földön él, annak magának is van módja a búcsú elnyerésére, s ha akarja, neki magának kell kérnie. Ha pedig ő nem akarja, akkor a megtérésért és a hitéért kell imádkozni, mert ahogyan nem lehet más helyett üdvözülni, úgy az illető helyett a földön adósságait sem törlesztheti más.¹⁰⁵(Az elkárhozottak pedig azért nem részesülhetnek búcsúban, mert nekik a súlyos bűnük még megbocsátva sincsen és erre már nincs is mód, mivel a kárhozat is lezárt végső, azaz változtathatatlan állapot.)

Tetteink örök vetülete

Az üdvösség elnyerésének rendes útja a Jézus Krisztus alapította *egy* egyházon keresztül történik. Engedelmisséget akarok, nem áldozatot (1 Sám 15,22.) – olvasható az ószövetségi Szentírásban, Isten ajkára adva a szót. Az egyház által előírt törvények közül a vasárnapi szentmisén való részvétel kötelezettsége, valamint a szentgyónás legalább évenként való elvégzése a minden igazi vallás lényegének, az áldozatnak a tiszta lélekkel történő megvalósulását hivatott elősegíteni. Egyre több helyen és többször merül fel a következő kérdés azok körében, akik a vasárnapi szentmiseáldozatot – megkeresztelt katolikusként – mellőzik; jobb lehetek-e a templomba járástól, a vasárnapi szentmisétől? – teszik fel a kérdést. Mivel a kegyelmi élet a fizikai síkon nem-látható módon metafizikai, azaz a fizikai világon túli szinten valósul meg, ezért szembeszökő módon nem lehet lemérni annak hatásait. Bárcsak jobb lenne minden egyes ember a szentmiseáldozaton történő részvételtől! A Megváltó alapította hét szentség hivatott arra, hogy a benne közölt kegyelmekkel segítse az embert végső (és földi) boldogságának elérése felé. Tehát Isten az ember érdekében

kívánja meg az engedelmességet olyan módon, ahogyan azt Ő határozta meg: nem többet, hanem *azt*, amit Ő rendelt és nem valamilyen áldozatot, hanem a *rendelt* módon való áldozathozatalt, tehát engedelmességet. Bár nem adekvát az összehasonlítás, de a tapasztalat azt mutatja, hogy több esetben egy magát vallástalannak tartó ember sokkal több jót tesz (természetes erkölcs alapján), mint egy magát vallásosnak tartó. Baj is volna, ha minden hitetlen rossz lenne. De általában mégiscsak a hívő emberek közül kerülnek ki azok, akik sok esetben az emberi ésszerűsége is túl tudnak áldozatot vállalni, mivel tudják, hogy tetteiknek örök vetülete van. Ezért érdemes tehát lelkileg is bátornak lenni, azaz áldozatok árán is ragaszkodni az igazsághoz. „Helytelen tehát a legrosszabb vallásos ember erkölcsét a legjobb nem-vallásos ember erkölcsével egy szintre hozni; ehelyett a legszentebb vallásos ember erényét kell a legjobb nem-hívő ember erkölcsi életével összehasonlítani. S ebben az esetben a legtöbbször mégiscsak az derül ki, hogy a vallási indíték, a hívő életszemlélet és isteni kegyelem nem csökkenti, hanem épp ellenkezőleg, növeli az erkölcsösség esélyeit”¹⁰⁶ Szabó László Teilhard de Chardinról szóló tanulmányában az alábbiakat írja: „Minden aktivitásunk a humán erőfeszítés megszentelését és a keresztény erőfeszítés humanizációját szolgálja. Aktivitásainkat azonban passzivitásaink sokszorosán felülmúlják. Egy részük növekedésünket és kiteljesedésünket segíti. Más részük viszont gátolja aktivitásunkat, ezért minden erőnkkel harcolnunk kell ellenük, ameddig csak lehet. De a végső passzivitás, a halál mindnyájunk sorsa lesz. Tudjuk azonban, hogy az Istent szeretőknek minden a javukra (Róm 8,28.), sőt istenivé, vagyis krisztusivá válik. Nem elég Krisztussal egyesülve meghalni, meg kell tanulnunk meghalva vele egyesülni. (...) Az isteni miliő beteljesülését kell várnunk, azt aktivitásainkkal és passzivitásainkkal siettetnünk kell. Ennek legfontosabb eszköze a keresztény szeretet. Lehetetlen Krisztust szeretni a felebarát iránti szeretet nélkül, lehetetlen a felebarátot szeretni anélkül, hogy közelednénk Krisztushoz.”¹⁰⁷

Mindszenty-Pehm József az emberi szenvedésről, örök életről

„Egy olyan világnézet, amely semmit sem tud mondani a szenvedő embernek, akinek nincs a kezében és a szívében az irgalmas szamaritánus bora és olaja, amely az erősítő kenyér helyett a szenvedő embernek egy hideg kődarabot nyújt, és megrabolja szenvedésében az erkölcsi erőitől, az a világnézet halványnak bizonyul és önmagában omlik össze. Egy olyan világnézetnek – hívják azt akár materializmusnak, akár buddhizmusnak –, amely csak az e világot ismeri el létezőnek, számolnia kell azzal, hogy ajtaja küszöbén ott állnak a sírásók, akik csak a pillanatra várnak, hogy kötelességüket teljesíthessék. Minden materializmus, ha tetszik, ha nem, következetesen végiggondolva nihilizmusban és pesszimizmusban végződik.”¹⁰⁸

„Tény és igaz, hogy lelkünk építi itt a földön testünket és a világot, de ugyanúgy hatnak vissza a világ és a test a lélekre. Tehát kölcsönhatás van közöttük. A feltámadásban a lelkünk ugyanazt a testet fogja kapni átformálva, megdicsőítve, átszellemesítve, amelyet itt a földön hordott. Így fogja végleges létmódját a szeretetben elnyerni, a teljes érettség állapotában. A kegyelem által megvilágosított értelem számára is, Isten titok marad. A kegyelem lehetővé teszi számunkra, hogy beléphessünk a misztérium végtelenségébe, de nem teszi lehetővé, hogy azt úgy ragadjuk meg, úgy öleljük át, hogy teljesen birtokunkba vegyük és úrrá legyünk fölötte. Fantáziánknak minden működését kapcsoljuk ki. Csak annyit tudunk és hiszünk, amennyit Szent Pál mond: »Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szívbe nem hatolt, amit Isten azoknak készített, akik Őt szeretik.«”¹⁰⁹

Végy fel minket választottaid körébe!^{III}

Az üdvösség Isten teljes és végleges bírása – az üdvözültek örökre a tökéletes boldogság állapotában vannak. Minden jó szándékú embernek célja az, hogy életét a lehető leghasznosabban és boldogan élje le. Sok ember életét a céltalanság viszi az értelmetlenség felé. Az élet céljának felismeréséhez sokféle út vezethet. Ezeket az utakat kötelességünk egymás számára is felismerhetővé, járhatóvá tenni; ki-ki a maga ismeretségi körében, környezetében.

Ebben az összeállításban – halottak napjához és Mindenszentek ünnepéhez kapcsolódóan - betekinthetünk a szentek egyezségét, a végső állapotokat elemző hittani ismeretekbe is.

Az Egyház isteni eredete, tévedhetetlensége

A hittani meghatározás szerint a katolikus egyház az egyedül üdvözítő Egyház. Ez azt jelenti, hogy egyedül a katolikus egyház van az üdvösségre vezető eszközök birtokában (ApCsel 4,12), azaz rendelkezik a céljai eléréséhez szükséges valamennyi eszközzel.¹¹⁰ „Ebből azonban nem következik, hogy mindenki elkárhozik, aki az Egyházon kívül van. Aki nem önhibájából van az Egyházon kívül, vagyis akinek nem volt semmiképpen sem módja megismerni Krisztus igaz Egyházát, emellett azonban híven megtartja a fölismert vallási igazságokat és parancsokat, s kész elfogadni Isten összes tanításait, az hozzátartozik az Egyház lelkéhez, s így megszerezheti a megigazulást és vágykereszttség révén üdvözülhet.”¹¹¹ Továbbá az sem következik ezekből, hogy aki az Egyházban van, az mind üdvözü – súlyos bűnnel, megátalkodottsággal elveszíthető a megszentelő kegyelem, az üdvösség egyik feltétele.

^{III} JEL 2009. október <http://www.keesz.hu/?q=node/2541>

A Szentírásban Jézus szavai egyértelműen hangzanak el a vallásos hit, az üdvösség és az egyházi tanítás összefüggéseit illetően. Bangha Béla, a 20. század nagy apológétája ezt így foglalja össze: „Tanítói tekintélyt ruházott tanítványaira Krisztus, midőn azt mondotta nekik: »Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg.« (Lk 10,16) S még inkább, amikor minden embert arra kötelezett, hogy örök kárhozát terhe alatt hallgassa meg az apostolok tanítását és higgyen nekik. »Tanítsátok az evangéliumot minden népnek ... aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözülni fog, aki nem hisz, elkárhozik.« (Mk 16,16) Biztosítja tehát őket arról is, hogy tanítói munkájukban nem fognak megtévedni, mert hiszen valótlán, az Ő tanaival ellenkező tanítás elfogadására csak nem kötelezhet előre az örök kárhozát fenyegetésével!”¹¹²

Ugyancsak isteni rendelkezés Róma mindenkori püspökének, a pápának az Egyház vezetőjévé való megtétele. A tévedhetetlenség karizmája a pápai hivatalhoz (tehát nem a papi rendhez) kötött: a pápa ex cathedra (pápai székből) kijelentést azonnal a megválasztása után kimondhat. Az ex cathedra kijelentés – amelyet a pápa zsinat keretében is kimondhat – tévedhetetlen (infallibilis) nyilatkozat. A hit és erkölcs tanában az egész Egyházra vonatkozó, kötelező érvényű tanítások tartoznak a tévedhetetlenség körébe (ezt a pápa a tanítás alkalmával minden esetben előre deklarálja). Egy pápai körlevél (enciklika) nem feltétlenül kötelező tanítás, így nem is tartozik a tévedhetetlenség tárgykörébe. A hittételek, szentté avatások viszont minden esetben tévedhetetlen nyilatkozatok.¹¹³ Az Egyházat fennállása óta sem belülről, sem kívülről nem tudták tönkretenni, amely ugyancsak isteni eredetének és fenntartásának egyik legfőbb bizonyítéka.

Mindszenty József bíboros 1946-ban a Szent Gellért ünnepségen a pécsi székesegyházban az igaz vallásról így tanított: „Jézus Krisztus nem ismeri a vallást, mint magánügyet. Egyenesen azért jött, hogy ami földi életében csak

mustármag volt, hatalmas fává terebélyesedjék. (...) Az apostolok hirdetik az Evangéliumot, a korlátozással szemben készek üldözést elviselni és meghalni. És nem nagyon magánügyként rejtegetik a vallást. (...) Szent Pál viszi zsidókhoz, pogányokhoz. Szent Péter Jeruzsálem főterén 16 nép előtt szól. Csak a megkeresztelkedők száma 3000 lélek. (...) Mindkettő életével fizet, mivel a vallással, mint magánüggyel nem lappangtak. (...) Az Egyház isteni küldetése tudatában szüntelenül hangoztatja illetékességét a hitoktatásra, az Igehirdetés nagyfontosságú mezejére. (...) A kereszténység tarsolyában (...) ott van a nyilvánosság, a közélet átalakítása. Mint XIII. Leó mondja: Az ember, nemcsak mint egyén, hanem mint közösség, mint állam is köteles vallásos és erkölcsös lenni. XI. Pius is azt tanítja: A nyilvános élet is vallásosságra van kötelezve. Azzal legyünk tisztában: a társadalomban vagy a valláserkölc, vagy a bűn rothadása a közügy, ez az élet kérlelhetetlen logikája és váltógazdasága. (...) Az igaz vallásnak, mint igazságnak nyilvánossági jogot és érvényesülést kell engednünk az élet egész vonalán, hogy a magán- és közösségi embernek megbízható vezére legyen az élet útján. Ha pedig ezt engedni nem akarnák, magával az igazsággal akasztanak tengelyt.”¹¹⁴

Bűnbánat, bűnbocsánat szentsége

Mindszenty bíboros 1947-ben a Szent István Társulat évi közgyűlésén az Isten előtti számadásról a következő tanítást adta: „Az Isten ítélőszéke előtt való felelősség és számadás a külön-ítéleten és a világítéleten következik be. Az ítélet a földön érik. Az első azután a legbehatóbb kivizsgálása minden gondolatnak, szónak, tettnek, mulasztásnak úgy, ahogy csak a szívek és vesék vizsgálója (Jer 11,20; 17,10) tud mindent. A másodiknál minden idők emberei előtt jön napfényre minden. Az első a lelkiismereti felelősség, a második a történelmi felelősségnek is betetőzése és szankciója. A külön-ítélet a halál, vagyis a test és lélek elválása után (Zsid 9,27) következik a büntetésnek vagy jutalomnak

azonnali kirovásával. A bíró Jézus Krisztus (Jn 5,22). A bírói tárgyalás úgy megy végbe, hogy az értelem villámszerű átvilágítást kap: quidquid latet, apparebit (ami rejtve van, felszínre kerül – KG). A sorsunk: a tisztítótűz, az örök boldogság, örök kárhozat egyike. (...) A világ végén az általános feltámadásra következik az utolsó, vagy világitélet (Mt 25,31-33; Jel 20,12). (...) Ismerjük, mint és miért hívja az Úr Atyja áldottait a világ kezdetétől nekik készítette ország bírására, mint és miért taszítja az átkozottakat az örök tűzre. Ezek az örök kínra mennek, az igazak pedig az örök életre (Mt 25,34-46). Ezt a két ítéletet nem sikerül a Szentírásból kitörölni. Mindkettő az isteni igazságosságnak, Krisztus megdicsőülésének követelménye.”¹¹⁵

A bűn Isten-, illetve a lelkiismeret parancsának tudatos és szándékos megszegése. Ahhoz, hogy Isten megbocsássa a bűnt, az embernek meg kell bánnia azt. A bűnbánat legelsősorban akarati tett – rendes körülmények között érzelem nem társul hozzá. A bűnbánatnak két alapvető fajtája van (ami legtöbbször együttesen jelenik meg): a contritio (szeretetbánat, tökéletes bánat) és az attritio (félelembánat, vagy fél-bánat). A szeretetbánatban valamely isteni tulajdonsághoz kötődik a bánat (például Isten szerető jósága, Isten igazságossága, Isten tökéletessége). A félelembánatnak csak félelem (ideig tartó, vagy örök büntetéstől való félelem) az indítéka, a bűnbánatot tartó csupán a bűn következményeitől tartva bánja bűneit; ez a kevésbé tökéletes bánat. A bánatnak két motívuma van: a bűn elítélése (negatív forma) és az Istenhez fordulás (pozitív forma). A félelembánatban az ember elfordul a bűntől, de nem fordul az Istenhez; a szeretetbánatban pedig elfordul a bűntől és odafordul az Istenhez. A bűnöket – súlyuk szerint – kétféleképpen lehet felosztani: a bocsánatos bűnben az ember (bűnös módon) odafordul a teremtményekhez, de nem fordul el Istentől (lassul, megáll, de nem tér le az útról). A súlyos (lelki halált hozó) bűnben az ember bűnös módon odafordul a teremtményekhez és az Istentől is elfordul (letér az útról). Ha valaki elveszítette a megszentelő kegyelmet és nincs

módja gyónni, de a szeretetbánatot felindítja, üdvözülni. A szentgyónáshoz viszont elegendő a fél-bánat is (ha nincs tökéletes bánata, de nem is zárja ki azt, attól a szentgyónás még érvényes). A bűnbánat szentsége a „fél-bánatból” „egész bánatot” (tökéletes bánatot) hoz létre. A szentség tehát pótolja a tökéletes bánatot abban az esetben, ha az nincs meg ugyan, de a bűnbánó nem is zárja ki azt.¹¹⁶ A szentgyónásban mindig akkora megszentelő kegyelmet (és érdemeket) kap vissza a gyónó, mint amennyit előtte elvesztett a halálos bűnnel.

A szentségek Isten szeretetének csatornái, külső jelek, amelyeken keresztül Isten üdvözíteni akarja az embert. A szentségek isteni alapításúak, maga az Isten határozta meg azt, hogy (rendes körülmények között) ezeken keresztül adja meg az embernek kegyelmi adományait. Ezek közé tartozik az előzőekben már említett bűnbocsánat szentsége is. Ismét Bangha Béla apologetikájával és Schütz Antal dogmatikai okfejtésével értelmezhetjük ennek mibenlétét. „»Én csak az Istennek gyónok« – *te* akarod meghatározni, bűnös ember, mi elég a bűnbocsánatra? Nem az Isten határozza-e azt meg, akit te megbántottál? Mióta szokás az, hogy a vétkes szabja meg, hogyan tesz eleget vétkéért? Aki vétkes és bocsánatot óhajt, ne maga akarja megszabni a kegyelem feltételeit, hanem azt keresse, milyen feltételekhez kötötte a megbántott Isten a bűnbocsánatot! Ha Krisztus a papságra bízta a bűnbocsánat osztását, vagy pedig a bűnök megtartását a mennyben is (Jn 20,21-23), akkor bizony nem elég, ha csak »az Istennek« akarsz gyónni! Gyónhatsz, de Isten feloldozást nem ad, mert azt az *Egyházra bízta.*”¹¹⁷

„Az Üdvözítő az Egyháznak a bűn körül alternatív hatalmat adott: megbocsátani, vagy megtartani. Ha azonban a töredelem szentségének megkerülésével is el lehetne nyerni a bűnök bocsánatát, az Egyháznak bűnfönntartó hatalma illuzórikus volna; hiába tartaná meg az Egyház azt, aminek föloldozását a bűnös másutt is elnyerhetné. Másrészt a töredelem szentsége a

bűnügyek lelki ítélőszéke Isten földi országában. Rendezett országban azonban a bűnügyeket a törvény elé kell vinni: ott senki sem lehet bíró a maga ügyében. Ez a két megfontolás érvényes a halálos bűnökkel szemben, mint amelyek fölségsértések Istennel szemben. A bocsánatos bűnök apró hűtlenségek és gondatlanságok, és ezért más elbírálás alá esnek. Tévednek tehát azok, akik azt tanítják, hogy a töredelem szentségének szükséges voltát nem lehet a Szentírásból igazolni.”¹¹⁸

“A bűnbocsánat nem lehet a bűnösnek magánügye. Mert a) a bűn Isten-ellenes fölségsértés; tehát a jóvátétel nem történhetik másképp, mint azon módon, ahogy Isten akarja. Isten pedig azt akarja, hogy a töredelem szentségéhez járuljunk. b) Ez a mód szolgálja egyedül a lelkiismeretnek is igaz javát: a bűnös nem talál igazi megnyugvást, míg teljesen megbízható módon tudtára nem adják, hogy Isten elfogadja az ő bűnbánatát. Továbbá az emberek lelki élete, vallásgyakorlata általában és vezeklése, különösen az objektív normák alkut nem ismerő irányítása nélkül az alanyi ötletek, szeszélyek, ellanygulások, lealacsonyodások parttalan vizein hanyódik, míg vagy örületes önkínzásban, vagy közömbösségben, vagy kétségbeesésben meg nem feneklik. (...) a szentség alapításában is kifejezett közvetlen isteni parancs is kötelezi a bűnöst a szentség vételére.”¹¹⁹

A helyes bűnbánatnak és szentgyónásnak előfeltétele a rendszeres lelkiismeret vizsgálat. Mindszenty bíboros Bécsben a napi lelkiismeret vizsgálat fontosságát hangsúlyozta az emigránsok körében. Az Isten akarátának teljesítése életfeladat. Az eltévelyedések között a helyes választ maga Jézus adja meg. „A csodálatos kenyérszaporítás után a tömegben részesek meg voltak hatva és nagyon tetszett nekik az Isten, hogy az éhezőket jól tartotta. Annyira hatott ez rájuk, hogy odamentek Jézushoz, a Csodatevőhöz és ők is kérdezték, hogy ők is hogyan tetszhetnének az Istennek. Az Úr Jézus felelt erre, mint ahogy hallottuk.

Jó volna, ha a mai világ is feltenné ezt a kérdést: hogyan tetszhetnék én az Istennek? Sajnos, ez a kérdés ritkán hangzik el nyilvánosan is és a lélek rejtekében is. Pedig nagyon fontos kérdés, ahogy a tömegből is, az 5000 emberből elemi erővel tört föl ez a kérdés. Hát ezt föltehetné magának a balsorsban vergődő magyar nép, föltehetné itt a nyugati emigráns, föltehetné a szülő, föltehetné a gyermek. Tegyük is föl ma este, lefekvés előtt egy lelkiismeretvizsgálati kérdésnek: vajon tetszek-e én az Istennek, és hogyan volna elérhető az az út, amelyen én tetszhetnék az Istennek?

Annyira fontos kérdés, hogy az ott lebeg majd a mi külön egyéni ítéletünk fölött is, mennyire tetszettem én az Úristennek? A világ keresve a vallás útját, gyakran tévedésekbe esik. (...) A világ a maga bűneiből kiöltözteti még Jézust is és egy hamis képet szerez magának ezzel. Közben elfelejtik azt, hogy jobbról-balról mindenkit megkérdezzük ebben a tekintetben az ifjúság oldalán, csak éppen a hivatott válaszadót nem kérdezik meg, hogy mit tart Jézus maga felől.”¹²⁰

Mindezek értelmezésénél fokozottan figyelembe kell venni a következőket: az ember értelme – áteredő bűnének következményeként – elhomályosult, akarata meggyengült, a kezdeti (ősbűn előtti) állapotokhoz képest. Isten – tökéletességéből adódóan - végtelenül igazságos, de végtelenül irgalmas is. Jézus egy szerető Atyaistent mutatott be az emberiségnek. Éppen ezért – az igazságosság szempontjait is figyelembe véve – mindig az Isten szerető jóságából kell kiindulnunk és az Istenhez való viszonyunk döntő elemét is ez kell, hogy képezze.

Az üdvözülés feltételei

Az üdvözülésnek – hittani meghatározás szerint – két alapfeltétele van. A megszentelő kegyelem állapota, valamint a Tízparancsoltnak, illetve a lelkiismeret parancsának a megtartása. Ezeket a feltételeket tekintsük most át Erdős Mátvás volt esztergomi dogmatikatanár tanítása alapján.

Az üdvözülés feltétele az *eszköz szükségességével* (necessitate medii) a megszentelő kegyelem állapota, illetve annak előfeltétele, azaz annak ismerete, hogy van Isten, aki jutalmaz és büntet, továbbá ennek a jutalomnak az elnyerési szándéka. A megszentelő kegyelem csak növekedhet, vagy egyszerre (tehát nem részletekben) elveszhet (ami tökéletes bánattal, szentgyónással visszaszerezhető). Alapfoka az istengyermekség. Véletlenül, önhibáján kívül senki sem jut kárhozatra. A dogmatika tanítása szerint nincsen teljességgel vallástalan ember. Az Isten egyszer mindenkinek az életében felkínálja magát, vagyis legalább egyszer egy olyan választás elé állítja az embert, amelyben súlyos dologban, lelkiismerete szerint, vagy annak ellenére fog dönteni.¹²¹ Aki megátalkodottságában élete végéig kitart, az nem juthat az Isten színe látására (a szentté avatásokkal ellentétben, teljes bizonyossággal – Júdás kivételével – senkiről nem állítható, hogy örökre elveszett). A következőkben a két végső állapotról, az örök kárhozatról és az örök üdvösségről lesz szó.

A pokol a kárhozatból (ez a két fogalom sokszor keveredik egymással), azaz az Istentől való elfordítottságból és a szenvedésből áll (önmagában az Istentől való elfordítottság nem szenvedés). A szenvedés szintén két részből áll: az Istentől való elfordultságból adódó szenvedés (poena damni – „tüzzük ki nem alszik”), és az érzéki szenvedésből (poena sensus – „férgük el nem hal”).¹²² A szenvedés tehát különböző mértékű lehet. Így nem csak az üdvösségnek, hanem a pokolnak is vannak fokozatai.¹²³

A mennyországban szintén vannak fokozatbeli különbségek. Minden üdvözültnek teljes a boldogsága és nem vágyik a másik boldogságára, nem akar vele cserélni. Ez például olyan, mint amikor egy anya és lánya egy szövetből varrat ruhát. Az anyának nagyobb kell, a lányának kisebb. Mindegyiküknek a sajátja a jó, nem akarnak cserélni. Vagy két pohár van, az egyik kisebb, a másik nagyobb és mindkettő tele van vízzel. Mindkettő teljesen tele van és így a jó. Aki éppen „becsúszik” a mennyországba, az is ugyanúgy tökéletesen boldog, mint aki például vértanú volt. Szent Pál írja, hogy nap, hold, és csillagok különböző fényűek, közöttük is különbség van. Ez a mennyországra vonatkozik. Mindenki annyit kap az üdvösségben, amennyire itt a földön kitágította a lelkét (Quid quid recipitur, recipitur per modum recipientis – mindenki a befogadó képessége szerint fogad be). Minden igényünket teljességgel elégíti ki a mennyország, ugyanis Isten nem valamit, valamilyen teremtet boldogságot ad, mert az nem lenne elég, hanem önmagát adja. Ő végtelen, benne minden örök és végtelenül van meg, ezért soha nem merül ki az ember. Az üdvözültek ott soha nem unnak rá semmire. A földön minden az elején a legérdekesebb. Ott úgy lesz majd, mintha mindig pont akkor léptünk volna be – és ez tart majd örökké.¹²⁴

Az üdvözülés feltétele a *parancs szükségességével* (necessitate praeceptii) a Tízparancsolat megtartása, illetve a lelkiismeret követése. Bizonyos esetekben a tárgyilag (objektíven) súlyos bűnök alanyilag (szubjektíven) nem súlyosak. A tudatlanság, illetve a szabad beleegyezés (mérlegelés) hiánya csökkenti a felelősséget.¹²⁵ A csecsemőnél, keresztleletlen gyereknél Istentől való elfordítottság van, tehát egy akaratától független állapot. Éppen ezért ő a személyes beleegyezése nélkül is visszafordítható – ez a gyermekkeresztség dogmatikai alapja. Ha egy felnőtt ember élete végéig nem keresztelkedett meg önhibáján kívül, akkor üdvözülhet. Ugyanis, ha egy felnőtt (aki tudatosan dönthet, nem úgy, mint a csecsemő) szeretetaktust gyakorol (azaz jót tesz valakivel), megbánja a bűneit (ami személyes döntés), ez pótolja a

vízkeresztséget. Ezt nevezzük vágykeresztségnek. A vágykeresztség tehát nem azt jelenti, hogy valaki a keresztség után vágyódik, habár ez is benne van. A vágykeresztség azt jelenti, hogy valaki mindent Krisztus szerint akar és ez az akarat szeretetaktussal, bűnbánattal egyenértékű. A vértanúság a legnagyobb szeretetaktus, ezért vérkeresztség útján is lehet üdvözülni. A vértanú azonnal üdvözülni. A vértanúság törli a bűnt és az érte járó örök és ideig tartó büntetést is (a keresztyén vértanúság feltételei: keresztyén hitért, vagy keresztyén erényért ellenállás nélkül, halálos kínok elviselése). Előbbi két esetben (vágykeresztség, vérkeresztség) tehát a szeretet hozza a megszentelő kegyelmet. Ezért mindkettő egyenrangú a vízkeresztséggel. (Szent Emerencia sem volt megkeresztelve, vértanú lett, üdvözült.) A nem hívő annyiban nem felel az állapotáért, amennyiben nem tehet róla.¹²⁶

Van előrerendelés

Az előrerendelés Szent Ágoston meghatározása szerint: „Amaz isteni jótétemények előre tudása és előre készítése, melyek segítségével teljes bizonyossággal üdvözülnek, akik üdvözülnek.” Az előrerendelés hittétel.¹²⁷ Ennek a hittételnek szögesen ellentmond az a téves elmélet (az eleve elrendelés), amely szerint Isten kezdettől fogva egyeseket kárhozatra, másokat eleve üdvösségre szánt a szabad akaratuk kiiktatásával. A hittétel azonban mást mond: Isten előre tudásába belekalkulálja a szabad akaratot. Isten tudja azt előre, hogy ki fog elkárhozni. De az egyén nem azért kárhozik el, mert Isten ezt tudja, hanem Isten azért tudja (mivel Ő mindentudó), mert el fog kárhozni. Tehát Isten nem oka az elkárkozásának. Isten előre tudása nem csorbítja a szabad akaratot, azt a megvalósítható lehetőségekbe belekalkulálja. Isten együtt látja a múltat, a jelent és a jövőt. Ha az Isten nem adna lehetőséget a mennyország, vagy a kárhozat szabad választására, akkor állna fenn az eleve elrendelés, amely viszont duplán igazságtalan lenne. Isten pedig – lényéből adódóan – végtelenül

igazságos. Isten a mennyországot olyan örökségként adja, amelynek gyarapításához az ember – az isteni kegyelem segítségével – maga is hozzájárul. A mennyország tehát megszolgált jutalom.¹²⁸

Szentek egyezsége

Szentek egyezségének nevezzük – amint ezt a hitvallásban is megvalljuk – a küzdő (földön élő emberek), a szenvedő (tisztítóhelyen szenvedők) és a megdicsőült (üdvözültek) Egyház tagjait. Isten az ő akarát sokszor embereken keresztül valósítja meg. Ezért adott lehetőséget és feladatot az egymásért való imádkozás terén is. Hogyan tudják egymást lelkileg segíteni az Egyház ezen három részlegének tagjai? Az üdvözültek tudnak imádkozni a tisztulókért, illetve a földön élő emberekért. A földön élők pedig a tisztulókért. Az egymásért való közbenjáró imádsággal kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy Isten emberi sorsokat miért más emberek imádságaitól tesz függővé. Erre a következőket felelhetjük. A közbenjáró imádság nagy lendítést adhat egy másik embernek, aki megtérhet, és így végső soron üdvözülhet. Tehát a közbenjáró imádság az ő bánatát indítja fel. Az ő saját, személyes bánata nélkül, csak a közbenjáró imádság által nem üdvözülne. Ha valaki egy másik embert rosszra csábít el, az (ha elkárhozik) nem azért kárhozik el, mert rosszra csábították, hanem azért, mert ő beleegyezett, tehát végeredményben az ő saját, személyes döntése következtében kárhozik el (ezért nagy mindenkinek a felelőssége). Egy más javára, üdvére, de kárhozatára is válhatunk, ahogyan ez a Szentírásban is szerepel: „Ha ti ismeritek Isten irgalmasságának elnyerésére az eszközöket, s mégsem teszitek meg, ami rajtatok áll, akkor ti is felelősek vagytok a világ vesztéért.” „Nem azt keresem, ami nekem hasznos, hanem ami másoknak van javára, hogy üdvözüljenek.” (1 Kor 10,33)¹²⁹ Istenhez térni sohasem késő, ahogyan azt a jobb lator példája is mutatja; az ő szenvedése már büntörlő vezeklés volt!

Lelkünket a mennyben örök otthon várja

Erdős Mátyás atya homíliájában Jézus szavait az alábbi hasonlattal teszi szemléletessé: „Az Úr Jézus előre kiadta a nagy érettségi tételeket. Az örök élet érettségijére is így kell tudni a kérdéseket. Az Úr Jézus kérdéseket tesz fel, azt fogja kérdezni: éhes voltam, ennem adtatok-e, szomjas voltam, innom adtatok-e, ruhátlan voltam, felruháztatok-e, beteg voltam, meglátogattatok-e, börtönben voltam, felkerestetek-e. S akkor azt fogja mondani: amit egynek tettetek a legkisebbeknek, nekem tettétek.”¹³⁰ Ha valaki irgalmas, az Isten még inkább az lesz vele. Az Isten nagylelkű a jutalmazásban – a szenteket érdemeiken felül jutalmazza, a kárhozottakat bűnükön alul bünteti. Krisztus Király ünnepén a liturgiában ezt énekeli: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat – Krisztus győz, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol. Kérjük az Istent, adja meg a végsőig való kitartás kegyelmét, hogy egykor mi is az üdvözültek sorában lehessünk!

„Azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen.”^{IV}

*Minden népnek annyi és olyan papja van, amennyit és amilyent becsületes egyéni és családi élettel magának szült, nevelt és kiimádkozott. Itt szükséges az Isten és az ember együttműködése.*¹³¹

Mindszenty József

Bevezetés

A katolikus keresztény vallás központi eleme a szentmiseáldozat. Ahhoz, hogy áldozat jöhessen létre, Jézus Krisztus szándéka szerint felszentelt papságra van szükség. A papi rendre felszentelt személy a szenteléssel együtt megkapja a hivatás gyakorlásához szükséges segítő kegyelmeket is. XVI. Benedek pápa Vianney Szent János (a papok védőszentje) halála 150. évfordulója alkalmából meghirdette a papság évét, 2009. június 19 – 2010. június 19-ig.¹³² Az alábbi összeállításban röviden megemlékezünk a budapesti Örökimádás templomban működő Központi Oltáregyesület tavalyi évben ünnepelt 150 éves évfordulójáról, annak egyik kiemelkedő vezetőjéről, Kanter Károlyról. Az Oltáriszentség hittani alapjairól közelmúltban megjelent közleményhez,¹³³ valamint a papság évéhez kapcsolódóan betekintünk az egyházi rendről szóló dogmatikai tanításba, továbbá részleteket közlünk papi hivatásokról szóló megnyilatkozásokból, illetve olyan papi személyek gondolataiból, akik kapcsolatban álltak az Oltáregyesülettel, az Örökimádás templommal.¹³⁴

^{IV} JEL 2010. június

Az egyházi rend szentsége

Az egyházi rend újszövetségi szentség, mely az Egyházban lelki hatalmat és e hatalom gyakorlására megfelelő kegyelmeket ad.¹³⁵ Az egyházi rend szentségének kiszolgáltatása a püspök imádsága által, kézrátétellel történik. A keresztény katolikus papságnak három fokozata van: diakónus, áldozópap és püspök.¹³⁶ A szentség hatása – a megszentelő kegyelem növelésén túlmenően – a külön szentségi kegyelem, amely képesítést ad a szentségek kiszolgáltatására, a szentmiseáldozat bemutatására. E képesítés gyakorlására külön meghatalmazás szükséges, melyet a püspököknek a pápa (aki Róma püspöke – *primus inter iures*: joghatósági elsőbbséggel), az áldozópapoknak és a diakónusoknak pedig a püspök ad meg. A szentség továbbá eltörölhetetlen jegyet ad a lélekbe (jegyadó szentség); kiszolgáltatója a püspök, de a diakonátust pápai meghatalmazással áldozópap is feladhatja.¹³⁷ Az egyházi rend szentségének alapvető tulajdonsága a püspökök apostoli szukcessziójának (apostoli utódlás) kérdése¹³⁸ – azaz, minden (érvényesen) felszentelt püspöknek az apostolokig visszavezethető jogfolytonossága, papszentelési „családfája”. Az egyházi rend szentségének fölvevője lehet minden megkeresztelt férfi¹³⁹, aki alkalmas erre a feladatra. Isten népének két státusa a klerikusi és a laikusi forma. Klerikusoknak az úgynevezett „*hierarchia ordinis*” (rendek rangsora) tagjait, vagyis a püspököket, áldozópapokat és diakónusokat nevezzük. Laikusoknak ebben az esetben a nem-pap hívőket (azaz a nem ezekbe a rendekbe tartozókat) nevezzük. A szerzetesek pedig akár klerikusi, akár laikusi állapotba tartozók lehetnek (sőt, egy szerzetben belül is lehetnek mindkét státusbeliek).¹⁴⁰

A röviden ismertetett hittani alapok után Bangha Bélának, a 20. század nagy apologétájának a katolikus keresztény papsággal kapcsolatos hitvédelmi megnyilatkozásaiból olvashatunk, kérdések és ellenvetések, valamint azok megválaszolása, illetve megcáfolása formájában.

„Honnan tudom, hogy Jézus nemcsak az apostolokra, hanem a mai papokra is vonatkoztatta rendelkezését és felhatalmazását? Onnan, hogy Jézus általában papságot rendelt (az apostoli hivatal egyszersmind papi hivatal) s ezt ruházta fel a léleküdvözítés és egyházvezetés minden szükséges felhatalmazásával. Mivel pedig Jézus nemcsak a maga korabeli emberiséget jött megváltani s országába meghívni, hanem az egész utána következő emberiséget is, azért Egyházát s benne a jellegzetes és lényeges papi felhatalmazásokat is nyilvánvalóan *örök érvényűnek szánta*. Ő maga kifejezetten úgy beszél az ő országáról, vagyis Egyházáról, mint amely a *»világ végezetéig«* fennmarad. Természetesen abban a formában, abban az alkotmányban, azokkal a lényeges berendezkedésekkel s intézményekkel együtt, amelyeket ő annak alapjául rendelt.¹⁴¹”

„Én az Úristennel magával intézem el a dolgomat, nekem nem kell se pap, se Egyház. Csak az a kérdés, hogy az Úristen *meg van-e elégedve ezekkel az egyoldalú és önhatalmú »elintézetésekkel«*. Mit ér, ha te csak »magaddal intézed el« azt is, hogy fizetsz-e adót, és mennyit, hogy elmegy-e katonának, vagy nem, megtartod-e az ország törvényeit vagy sem? Ahol *felsőbb kötelességekről* van szó, ott nem lehet a dolgot csak úgy a *magunk kedve szerint* »elintézni«, máskülönben majd az ítélet napján nagyon is »elintézhetnek« minket is! Ott nagyon meggyúlhet a bajunk Azzal, akivel szemben azt hittük, csak úgy pajtáskodva lehet »elintézni« a kötelességeinket.”¹⁴²

Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, a 20. század hitvallója főpapja emlékirataiban így nyilatkozott a püspöki feladatokról: „Legfontosabb követelménynek azt tartottam, hogy a püspök szeresse az igazságot és ahhoz élete árán is ragaszkodjék; azt se dicséretért vagy sikerért, se félelemből vagy érdekből föl ne áldozza. A püspök semmilyen körülmények között sem mondhatja a fényt árnyéknak, vagy az árnyékot fénynek, a jót rossznak, vagy a rosszat jónak – amint a püspökszentelés szertartásában az Egyház erre a szentelendő figyelmét nyomatékosan fel is hívja. Kezdetől fogva ezzel az

igénnyel és meggyőződéssel vettem magamra a magyar Egyház vezetésének súlyos terhét. Miközben a kultúrharc Magyarországon kibontakozott, azzal is tisztában voltam, hogy a kereszténység és a bolsevizmus egy látványos világnézeti harcban e pillanatban magyar földön méri össze erejét.

Ebben a drámai helyzetben másodrendű kérdéssé lett, hogy győzünk-e. A győzelemnél is fontosabb ügy lett a helytállás példája és erkölcsi parancsa a ránk kényszerített harcban. Az egyetemes kereszténységet kellett felriasztanunk és a világot figyelmeztetnünk az isteni és emberi értékeket fenyegető bolsevista veszélyre. A megalkuvás, a kompromisszum helyett az egyetemes Egyház és az egész kereszténység érdekében a tanúságtételt választottuk és a jövőre nézve meg kellett elégednünk azzal a reménnyel, hogy azt, amit nem adunk fel és csak erőszakkal vehetnek el tőlünk, később az idők kedvezőbbre fordultával az Egyház visszanyerheti.”¹⁴³

Hittől lelkesített közösségi formák

Két esztendővel ezelőtt került megünneplésre a budapesti Örökimádás templom fennállásának 100. évfordulója. Erről több megemlékező kiadvány is beszámolt.¹⁴⁴ Az Örökimádás templom azzal a céllal jött létre, hogy abban egész nap nyilvános tiszteletre helyezték ki az Oltáriszentséget. A templom építését Kanter Károly (1853-1920)¹⁴⁵ kezdeményezte. Lelóczky Gyula így ír erről: „Már érlelődik Kanterben az eucharisztikus örökimádás ápolására építendő templom gondolata. Amikor 1898-ban Erzsébet királynőt Genfben meggyilkolták, megszületik a konkrét terv is: a királyné emlékére emelni az Örökimádás templomát.”¹⁴⁶ Kantert 1898 szeptemberében a budavári plébánia plébánosává nevezik ki. Ezt követően „Kanter levélben fordul a királyhoz. Leírja tervét, hogy a meggyilkolt királyné emlékére Budapesten az Oltáriszentség állandó imáadására templom épüljön, kéri az uralkodó hozzájárulását. A válasz igenlő, s ezzel a templom terve országos üggyé

válik.”¹⁴⁷ Az 1908-ban felszentelt templomban működött (az akkor már 50 éve létező) és – az ateista kommunista időszakot követően (amikor az egyesületet teljességgel betiltották) – két évtizede ismét itt működik a Központi Oltáregyesület.¹⁴⁸

Amikor Vaszary Kolos hercegprímás Kanter Károlyt 1894-ben az Oltáregyesület élére állította, az üdvözlő beszédre adott válaszában azt mondta, hogy őt Isten két nagy kegyelemben részesítette: először, hogy az oltárhoz, másodsor, hogy az Oltáregyesülethez hívta őt meg. Az Örökimádás templom 1908-ra felépült. Az Oltáregyesületek megalakításán fáradozott. Kinevezte a vezetőséget az Oltáregyesület élére, együttműködve a Maria Reparatrix nővérek kongregációjával.¹⁴⁹

A Maria Reparatrix Örökimádó Nővérek (*Societas Mariae Reparatricis*, SMR) szerzetesrend tagjait Magyarországra Kanter Károly hívta meg azzal a céllal, hogy az engesztelésre épített Örökimádás templomban biztosítsák az állandó szentségimádást, segítsék az Oltáregyesület munkáját és lelkigyakorlatok szervezésében részt vegyenek. Innen származik az „örökimádó nővérek” elnevezés.¹⁵⁰

Kanter Károly, az Oltáriszentség apostola 1884-től 1920-ig vezette, szervezte a Központi Oltáregyesületet a budapesti Örökimádás templomban. Simor János hercegprímás szentelte pappá 1876. január 22-én. Ebben az egyházi szempontból nehéz korszakban kezdi meg lelkipásztori munkáját; először vidéken működik, majd 1881-től Budapesten. (Kanter a szabadkőműves Budapesten kezdte el működését, akárcsak Prohászka Ottokár.) Megszervezte az Oltáregyesületet, országos oltáregyesületeket szervezett. Emlékiratban terjesztette szándékát a magyar püspöki kar elé. A püspökök elfogadták javaslatát, egyházmegyei megbízottakat neveztek ki és megindult a szervezési

munka. A katolikus sajtó is támogatta munkáját s idővel saját folyóiratuk, az Örökimádás. Lelkesedése vonzotta a híveket az Örökimádás templomba. Oltáregyleti összejövetelekre plébániákról lelkészeket hívott meg, így terjedt az engesztelő oltáregyletek közössége a plébániákon és az egyházmegyékben. Missziós területe főként a budapesti kilencedik kerület volt, az Örökimádás templom környéke.¹⁵¹

A Központi Oltáregyesület alapításának 150. és újjászervezésének 20. évfordulója alkalmából szervezett konferenciát szeptember 4-én tartották a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi Karán, Erdő Péter bíboros elnökletével.

Erdő Péter bíboros a Központi Oltáregyesület és a budapesti Örökimádás-templom kapcsolatáról az alábbiakat nyilatkozta: „Először volt az Oltáregyesület, és sok évtizeddel később jött létre az Örökimádás templom. Ehhez kellett az örökimádó apácák is, és kellett Kanter Károly dinamikus személyisége, aki előbb az Oltáregyesület elnöke volt, majd ebben a minőségében annyira meg tudta mozgatni az embereket, a különböző társadalmi köröket, hívőket, hogy ezt a szép templomot meg tudták építeni, és biztosítani tudták, hogy ott valóban tartós szentségimádás legyen.”¹⁵²

Kanter Károlyt 1920-ban bekövetkezett halála után az Örökimádás templomban ravatalozták fel. Ideiglenesen a Farkasréti temetőben temették el. 1922-ben helyezték testét végleges nyugalóhelyére, az Örökimádás templomba. A kórus alatt, a bejáratától jobbra sötétvörös márványlap fedi földi maradványait ezzel a felírással: „Mons. Kanter Carolus praelatus, per 26 annos director Unionis Altaris et primus rector huius ecclesiae – Monsignor Kanter Károly prelátus, az Oltáregyesületnek 26 éven át igazgatója és ennek a templomnak első rektora.”¹⁵³

Alter Christus

Az alábbi sorok Erdős Mátyás atya közléséből valók, abból az időből, amikor lelki igazgató volt Esztergomban, a Hittudományi Főiskolán, ahol 1939-től bölcseletet és dogmatikát is tanított. 1952-ben kommunista nyomásra elhelyezték a szemináriumból. Tanításán nemzedékek – papok és hívek – nőttek fel, akikben azután az ő magvetése, őszinte hite, személyes példája nyomán alakult ki és szilárdult meg a hiteles Istenkép.

„Bizonyos értelemben véve minden hívő alter Christus (második Krisztus – KG), mert a keresztség jegyével, de különösen a megszentelő kegyelem révén természetfölötti életközösségbe kerül Krisztussal. Ezt a krisztusi kapcsolatot krisztusi Élettel kell kiépíteni. Minden hívőre áll az: induere Christum, idem sentire ac Christum, crescere in plenitudine aetatis Christi (öltöztetek magatokra Krisztust, legyetek hasonlóvá Krisztushoz, növekedjete a krisztusi élet teljességében – KG). De a pap sokkal mélyebb kapcsolatba kerül Krisztussal. A pap létjogosultsága, hivatása, papi kegyelme és ereje Krisztusban gyökerezik, krisztusi. A pap Krisztus nélkül nemcsak nem létezhetik, hanem Krisztus nélkül a papot nem is lehet megérteni. A pap küldetése, áldozata, kegyelemközlővéte: Krisztus küldetése, Krisztus áldozata, Krisztus kegyelemközlővéte. Az alter Christus tétel adja meg a legmélyebb feleletet ezekre a kérdésekre: Mi a katolikus pap? Mi a katolikus pap feladata? Mi a katolikus pap kötelessége saját megszentelését illetőleg? Honnan merítse munkájához az erőt? Kit kövessen? Az alter Christus méltóságából következik a pap minden más méltósága és címe.”

„A papnak hatalma van Krisztus teste fölött. Az Úr Jézus mondotta, hogy hatalma van életét odaadni és újra visszavenni azt. (Jn 10,18.) Hasonló hatalmat

kap a pap a szentelésben. A szentmisében megjeleníti Krisztust az oltáron és titokzatos módon, de valósággal feláldozza Krisztust a mennyei Atyának.”

„A pap közvetítő Isten és emberek között. Csak egy Istenember van, csak egy személyben fonódik össze az isteni és emberi természet: Jézus Krisztusban. Ezért van csak »egy közvetítő az Isten és az emberek között, az ember Krisztus Jézus, ki mindenkiért odaadta magát váltságul«. (1 Tim 2,5-6.) Miként az újszövetségnek csak egy főpapja van, úgy van csak egy közvetítője is. Ha tehát a papot is »mediator Dei et hominum«-nak (az Isten és emberek közötti közvetítő – KG) mondjuk, ez csak azért lehetséges, mert a pap alter Christus. Amikor tehát a protestantizmus elvet minden emberi közvetítést, minden emberi papságot és a lelket közvetlenül akarja Istenhez kötni, félreismeri az újszövetségi közvetítés lényegét és logikusan el kellene vetnie Krisztus közvetítését, Krisztus papságát is. A katolikus pap nem ék Isten és ember között, hanem Istennek és embernek Istentől rendelt összekötője. Pontifex, hidépítő, pap, aki az emberek kérését tolmácsolja Istennek, aki az emberek nevében bemutatja Istennek a legfőbb imádó, hálaadó, dicsőítő és engesztelő áldozatot, aki sacerdos, vagyis sacra dans, Istennek ajándékát, kegyelmét az emberek között kiosztja.”

„A pap Isten embere. Krisztus és a pap között létanalógia van. »Miként Krisztus istenségből és emberségből áll, úgy tevődik össze a pap is saját emberségből és isteni hatalomból. Ezt az isteni hatalmat nem kapja a pap, mint második természetet emberi természetéhez, de mégis Istenhez hasonló tulajdonság, amely emberi természetével elválaszthatatlanul össze van kötve. Ebből az ontológiai szemszögből nézve, a pap a látható jelenségek világában valósággal úgy szerepel, mint alter Christus, mint második istenember, mint lény, mely isteniből és emberiből tevődik össze, lényegében és létében, mint Isten embere« (Stockums, 40-41. old.)”¹⁵⁴

Krisztusért, a magyar ifjúságért

Bölcsvölgyi Zoltán egyike azoknak a papoknak, akiknek Erdős Mátyás volt a lelki igazgatója, és akiket Mindszenty bíboros szentelt pappá. Bölcsvölgyi atya élete az Örökimádás templomhoz is szorosan kapcsolódik, mivel 1956 és 1958 között ezen a helyen káplánként működött; ebből az időszakból tudomásunk szerint nem maradt fenn megörökített beszéde. Azonban, a budapesti Árpádházi Szent Margit plébániatemplomban, ahol 30 esztendőn át (haláláig) működött, számtalan homlíában, hittanórán megalkuvás nélkül, bátran hirdette az Isten igazságait. A fővárosnak szinte az egész területéről tódultak ebbe a templomba a fiatalok, hogy az atyát hallgassák. A szentelő főpásztor prófétai szavai reá is teljesedtek: „A reverendába sok sáros csizmát beletörölhetnek, nem számít, a reverenda volt és marad a legedzettebb emberi ruha.”¹⁵⁵ A hitvallók sorsát így ő sem kerülhette el: az 1960-as évek elején ellenségeitől „kiérdemelte” a börtönt a legsúlyosabb rágalmak, valamint pszichikai-fizikai erőszakkal „fogalmazott” vádpontok alapján. Erről Tertullián szavai juthatnak eszünkbe: „Bizonyos vádlók vádja nekünk dicsőségünk.” Zoltán atya – Krisztusért, a magyar ifjúságért – ezt is vállalta. És szava, személye ettől lett igazán hiteles! A beszédeiből és elmélkedéseiből készült összeállításból valók az alábbi, Eucharisziával, börtönben végzett szentmisével, valamint a megbocsátás hősies fokával kapcsolatos, elgondolkodtató részek.¹⁵⁶

Elsőként az 1990-ben Úrnapján elmondott, az Eucharisztia börtönben való tiszteletével kapcsolatos szentbeszédből olvashatunk megdöbbentő részleteket. „Szeretném elmondani azt, hogy amikor két és fél évet töltöttünk Márianosztrán a börtönben –, hogy ott milyen nagyon megtanultuk értékelni az Eucharisziát. Jézus ki volt tiltva a börtönből. Amikor valaki kalácsot, bejglit kapott a csomagban, a smasszerok azt mind megtörték; de hosszában, hogy minél nagyobb eséllyel akadjanak rá mazsolára. Ha pedig egyet találtak, azt mondták:

ha egy van benne, akkor több is van benne! Azt pedig tudták, hogy abból a papok valahogyan bort csinálnak. Éppen ezért a papoknál különösen kutattak. Ha elrejtett kenyeret találtak, tudták, hogy ezzel a papok valamit csinálnak. Ezért viszont egy hétig tartó sötétzárkát adtak büntetésből. Tudták, hogy Jézust viszik oda is – márpedig ettől a Jézustól az örök a börtönben nagyon féltek! Az Eucharisztia keresésével a börtönőrök – az általában jellemző gonoszságuk mellett – mégiscsak megvallották az abban való hitüket! Mert egy darab kenyeret minek kellene úgy keresni? Ott aztán a papok igazán megtanulják, mit jelent egyetlen szentmise! (...) Ha ott a börtönben nagy öröm és vigasztaló volt Jézus jelenléte – másképpen ki se lehetett volna bírni –, akkor itt, a szabad életben ugyancsak örömmel és vigasztalónak kell lennie! Gondoljunk azokra, akik nem tudják magukhoz venni Jézust – akik betegek, kórházban vannak, börtönökben vannak, vagy ahol nincs pap, aki kiössza. Legyen a feleletünk erre a krisztusi nagy szeretetre a mostani úrnapi körmenet, amely váljék plébániánk lelki minőségének külső-belső megvallásával!”

Bölcsvölgyi atya a megbocsátást is hősies fokban gyakorolta. Erre szép példát találunk az ugyancsak 1990-ben elhangzott egyik templomi beszédjében. “Atyám, bocsáss meg nekik – mondta az Úr kereszten függve, amikor köpködtek feléje – mert nem tudják, mit cselekszenek. Valóban, a gyűlölet vakká teszi az embert, és nem lát tisztán, nem tudja, mit cselekszik. Talán nem árulok el titkot, amikor elmondom, hogy életemnek egyik legmeggrázóbb pillanata volt, amikor valaki felhívott este telefonon és megkérdezte, hogy eljöhetne-e hozzám és hogy mikor. Azt mondja, én nem fogom őt megismerni, ő azonban megismer engem. Mondtam: kérem, jó lesz. Becsengetett valaki és azt mondta – nem akarom a nevét mondani, bár nem hittem el akkor sem, hogy úgy hívják – őrnagy, nyugalmazott őrnagy vagyok, s előtte a nevét is megmondta. Bizonyára emlékszik arra, amikor letartóztatásának az éjszakáján belerúgtam abba a rozoga székbe, amelyre meztelenül ráültettük; annyira, hogy a szék

teljesen szétment és a rúgásba még én magam is beleremegtem. Most én azért jöttem el - mivel az egyik nevemet megmondtam (ő bemutatkozott, hogy hívják, de én tudtam, hogy ezeknek nyolc-tíz nevük is van), talán fel tudna deríteni, és akkor nekem nagyon szomorú sorsom lenne. Meg tud-e bocsátani? S akkor arra az Apor Vilmos jelenetre gondoltam; különben sem tartottam számon a dolgokat, csak, mint eseményeket, de mint haragnak, vagy neheztelésnek, pláne bosszúnak a tárgyát sose forgattam magamban. És megöleltem, s elkezdett könnyezni. Azt mondja: csak ezért jöttem. Ezzel azt akarom mondani, hogy milyen döbbenetes tud lenni az, amikor valaki föltételezi a másikról, hogy ha akar, bosszút tud állni valakin, mert hiszen ma, nagyon jól tudjátok, a bosszúállásnak a fergeteges időszakát éljük.”

Önmagunk átadása

1986-ban Lukács László piarista tanár ifjúsági lelkigyakorlatot tartott az Örökimádás templomban. Az ott elhangzott elmélkedési pontokból való a következő összeállítás. Ennek alap gondolata az, hogy az Istentől kapott lelki- és egyéb talentumokat kötelességünk mások javára kamatoztatni, ismereteinket átadni mások és magunk boldogságának elérésére. „Az az ember él, aki válaszol Jézus életére, életre hívó szavára. A testünk úgy mond, magától növekszik, a személyiségünk azonban nem. Az életem azon múlik (elsősorban), hogy a személyiségem hogyan fejlődik. A kezembem van a sorsom. Nem választhatunk, hogy akarunk-e kimenni az életbe, vagy sem. A tudással megszerezhető dolgoknál fontosabb dolgokra való érzék az igazi tudás! Az önismeret önnevelésben folytatódik. A szabadságom csak akkor ér valamit, ha mások javára kötelezem el magam. Határidős az életem. Egy olyan élet felé tájékozódjunk, amely túlmutat ezen. Ha sikerül szétosztani az életünket, mielőtt még meghalnánk, akkor a szeretet győzött! A hit: kihívás. Hova vezet az út? Nem tudom, de az Élet Ura, Jézus már végigjárta ezt az utat. Ezért lett Jézus

emberré. Mivel az Isten szeretetre teremtette az embert, szabaddá is tette a szeretetre. Jézus az utolsó vacsorán tápláléknak adta önmagát. Mi se csak gyűjtögessünk, hanem adjuk is magunkat a másik embernek, mert csak így lehetünk boldogok. A szentmise a keresztény közösség szíve. Mindig a leghatalmasabbat idézzük fel a közös szentmise szentségi szertartásában.”¹⁵⁷

„Az Isten szegődik útítársadul”

Az alábbiakban a nemrég elhunyt Mészáros Gábor piarista tanár értékes gondolatait olvashatjuk élethivatásról, papságról, a pap szerepéről, hűségéről. „Útnak kell indulni! Az első, bizonytalan lépések a nehezek, a »hogyan tovább« kérdésre a válasz keresése. De merj elindulni, merd föltenni ezt a kérdést, és te is megtapasztalod az Emmausba tartó tanítványok élményét. Az Isten szegődik útítársadul.”¹⁵⁸ „Áldozatot mutatunk be nap mint nap, az Eucharisztia áldozatát. Kezünk között történik a csoda, anélkül, hogy tudnánk és ismernénk a hogyanját. A kenyérszaporítást Jézus az apostolok részvételével végzi, ők osztják a kenyeret és észre sem veszik, hogy csoda részesei. A nevelésünk hatása is ilyen rejtetten történik. A kezünkkel, a szavunkkal, jelenlétünkkel. Hiszen minden hatásunk beépül – számunkra talán nem is tapasztalható módon.” „Álljatok rendelkezésre másoknak; érdeklődjetek gondjuk, bajuk iránt; legyetek készségesek a meghallgatásra, készek a beszélgetésre, a válaszadásra! Lelki életükben, lelkiismereti gondjaikban tudjatok eligazítást adni! Amit mondotok, az legyen a magányban megszenvedett imádság gyümölcse, legyen hiteles!” „Ne dőljetek be a kor jelszavainak: »A modern kor igényei, a korszerűség követelményei« és egyebeknek tudjatok ellenállni! Mert ha nem, ti is szépen a fogyasztói társadalom átlag-fogyasztó rabszolgái lesztek. Hol marad akkor a jel, hogy lehet másképp is élni; a só ízét fogja veszíteni és kihajítják.” „Arra legyenek kíváncsiak az emberek, akit ti képviseltek; ne engedjétek, hogy rátok is kíváncsiskodjanak! Ha már magatokból megmutattok valamit, akkor azt

mutassátok meg, hogy Akit képviseltek, hogyan mutatkozott meg számotokra tetten érhető, kézzelfogható módon.” „Isten tudja, hol, mikor mire van szükségetek, és minden vágyatokat, elképzeléseket felülmúlóan fog jelentkezni az Ő vigasztalása és boldogítása. Ne ti akarjátok megszabni, hogy mikor és hogyan érjen benneteket a beígért százszoros jutalom!” „Nincs más, amit mi az Istennek adhatunk, csak a hűségünk, de ezt is csak az Ő segítségével, Belé kapaszkodva – ezért is imát kér minden újmisé és minden pap.”¹⁵⁹

Záró gondolatok

Jézus mondta tanítványainak: azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen.¹⁶⁰ Ebben a példabeszédben Jézus a jó pásztor, az üdvösségre vezető kapu, tanítványai pedig a juhok. Az Eucharisztia a harmadik évezred fénye és élete, örökké tartó, Istentől kapott lelki táplálék, kapu az üdvösségre. Az isteni akarat szerinti, Isten és ember közötti kapcsolat céljával megalapított újszövetségi papság mutatja be az Újszövetség egyetlen áldozatát, a szentmisében megjelenő, vérontás nélküli, szüntelenül megújított keresztáldozatot. A szolgálati papság mellett Krisztus a keresztények többségét általános papságra hívja. Éppen ezért, a keresztény hit szavakkal és életpéldával történő hirdetése mindnyájunk hivatása és egyben súlyos kötelessége is. Az ebben az összeállításban megjelenített tiszta, világos szavak szolgálják mindenki számára a lelki épülést, az Istentől eltávolodottak megmentését!

Mindennél magasztosabb utat mutatok nektek!^V

Jelen írás – a Budapesten 2007. szeptember 16-22. között megrendezett Városmisszió eseményére ajánlottan – azt kívánja elősegíteni, hogy ebben a városban, ebben az erkölcsvesztett magyarországi közszellemben és az egész világon minél többen azt az utat tudják élni és megmutatni, amelyről a nemzetek apostola, Szent Pál így ír a korintusiaknak: „Törekedjetez azonban az értékezebb adományokra! Ezért mindennél magasztosabb utat mutatok nektek.” (1 Kor 12,31.)

Minden jó szándékú embernek célja az, hogy életét a lehető leghasznosabban és boldogan élje le. Sok ember életét a céltalanság viszi az értelmetlenség felé. Az élet céljának felismeréséhez sokféle út vezethet. „Minden emberi élet Isten szándéka szerint jó és üdvös, az Istennel való legbensőbb, boldog közösségre van teremtvé.”¹⁶¹ Ezeket az utakat kötelességünk egymás számára is felismerhetővé, járhatóvá tenni; ki-ki a maga ismeretségi körében, környezetében. Idén ősszel a Fővárosban mindez nyílt tanúságtétellel történik majd meg. Tanúságot kell tenni arról, hogy minden, amit elértünk és minden, amink van, azt végső soron az Istentől kaptuk és végső boldogságunk is csak Tőle jöhet. Küldetésünk van arra, hogy társai legyünk sokaknak; azoknak is, akik keresik az Istent, de önhibájuk folytán, vagy önhibájukon kívül talán utat tévesztettek.¹⁶² A Városmisszió és mindennemű missziós munka ebben a keretben nyeri el végső értelmét és célját. Az alábbi összeállítás fejezetei – tekintettel a hivatkozott forrásokra – az Isten kegyelmének segítségével elősegíthetik az istenhit ésszerű megalapozását.

^V JEL 2007. szeptember <http://www.keesz.hu/?q=node/1444>

A hithirdetés dogmatikai alapjai

Jézus – feltámadása után – az apostoloknak kiadta a missziós parancsot: „Menjeteek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok mindennap, a világ végéig (Mt 28,19-20). A misszió: küldetés, amelynek legelső és legfőbb alapja az imádság. A szántást, vetést Isten a küldötteire bízta, vagyis minden idők keresztényeire. A növekedést viszont Isten adja. Az igaz vallásos hit természetfeletti (hittani, teológiai) erény, a reménnyel és a szeretettel együtt – ezért Isten kegyelméből nyerhető csak el. A kereszténységet, Jézus Krisztust először közösségben – az Egyház közösségében – kell megismerni, amelynek során kialakítható az Isten és Egyház mellett való tudatos döntés.

A Katolikus Egyház a legmagasabb szinten is ki tudja fejteni tanítását a hitoktatásban, a katekézisekben. Az elemi fogalmi, tárgyi ismeretek elsajátítása alapozhatja meg elsődlegesen a személyes istenélményt, istenhitet. A vallás Isten megismerése és akaratának teljesítése. Sajnos vallási műveltség tekintetében (és az ezzel járó erkölcsi magatartásban is) igen alacsony szinten áll a mai magyar társadalom (okait ismerjük). Ez Európában is egyre általánosabb (olyannyira, hogy az „egyesült Európa” nem keresztény vezetői nyíltan is megtagadták Európa létrejöttének alapját, a kereszténységet, annak az alkotmányukból való szándékos kihagyásával). Éppen ezért az elmúlt évek során városmissziók kerültek megrendezésre. Európa tehát missziós területté vált! Magyarországon 1947. Nagyböjtjén – éppen 60 esztendővel ezelőtt – az akkori Magyar Püspöki Kar Mindszenty bíboros vezetésével Népmissziót hirdetett. Ennek eredményéről a Mindszenty Okmánytárban az alábbiakat olvashatjuk: „A népmissziók befejezése után a húsvéti egyházi ünnepek soha nem látott tömegek részvételével folytak le. (...) Megállapíthatjuk, hogy Nagybudapest

példát mutatott a lelki újjáépítés síkján az egész országnak, sőt a világvárosoknak is.”¹⁶³

A mai gyermekek, fiatalok keresztény neveléséhez is elengedhetetlen a jó családi példa. Ezért egyre fontosabb feladat a felnőtt katekézisek létrehozása, hogy ez által a szülők kapjanak bevezetést az alapvető keresztény hitigazságokba. Így már van mit továbbadniuk gyermekeiknek. A keresztény család pedig növekszik, család-egyház lesz, így a „hittérítés” elsődlegesen a családban valósulhat meg – a szülők lesznek gyermekeik első hitoktatói.

Az embernek értelme és szabad akarata van, tehát felelős a cselekedeteiért. Jézus pedig az istenhittől és az abból fakadó tettektől teszi függővé az ember örök sorsát, ami az Isten alkotta erkölcsi rendből önként adódik. Ebből viszont két dolog következik; egyrészt az ember csak akkor nem felelős hitetlenségéért, ha ő maga nem tehet róla. A másik pedig az, ha maga az Isten teszi ilyen súlyos következmények mellett kötelezővé a hitet, akkor Neki arról is kellett „gondoskodnia”, hogy ennek a hitnek a tévedésmentes tanítására *isten*i garancia legyen adva – különben maga Isten parancsolna ésszerűtlenséget és igazságtalanságot. A Katolikus Egyház tévedhetetlensége tehát nem emberi garanciákon alapul, hanem Istentől jövő rendelés, az Egyház rendeltetéséből következik.

Ezt Bangha Béla és Schütz Antal a következőképpen foglalja össze: „*Tanítói tekintélyt* ruházott tanítványaira Krisztus, midőn azt mondotta nekik: »Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg.« (Lk 10,16.) S még inkább, amikor minden embert arra kötelezett, hogy *örök kárhozat terhe alatt* (kiemelés – KG) hallgassa meg az apostolok tanítását és higgyen nekik. »Tanítsátok az evangéliumot minden népnek – aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözülni, aki nem hisz, elkárhozik.« (Mk 16,16.) Biztosítja tehát őket arról is, hogy tanítói munkájukban nem fognak megtévedni, mert hiszen valótlan, az Ő

tanaival ellenkező tanítás elfogadására csak nem kötelezhet előre az örök kárhozat fenyegetésével!”¹⁶⁴

„Az Egyházat ugyanis Krisztus Urunk azért rendelte, hogy őt helyettesítse; tehát többek közt azért, hogy helyette tanítson. Jézus Krisztus meg is kívánja, hogy az emberek úgy hallgassanak az ő Egyházára, mint őrá; sőt, aki az Egyházra nem hallgat és nem hisz, elkárhozik. Már most, ha az Egyház tévedésnek volna kitéve, akkor megtörténhetnék, hogy kénytelenek volnánk hamis tant elhinni, és ettől függne üdvösségünk. Ez nem fér össze Jézus Krisztus szentségével és bölcsességével; hisz ő maga hirdette, hogy »lélekben és igazságban« kell imádni az Istent. Ezért Szent Pál is az igazság oszlopának és erejének nevezi az Egyházat (1 Tim 3,15), mely az igazság hirdetésében meg nem inoghat (Ef 4,11-14).”¹⁶⁵

Az istentagadók támadásai

„A harcos Isten-tagadás és egyházellenesség ma egész országokban pergőtűszerűen támadja a keresztény és katolikus világnézetet. Jaj nekünk, ha a csekély iskolai hittanoktatásra vagy a templomi igehirdetésre hagyatkozva azt hisszük, népünk s közönségünk eléggé felvértezten nézhet szembe egy esetleg nálunk is felbukkanó vagy máris felbukkant vallásellenes agitációval. *Késő lesz akkor kiáltozni tűzoltó után, amikor a házunk fele már leégett.* A Katolikus Akció ezért sürgeti annyira *a világiak vallási és főleg hitvédelmi képzését*, hogy az eljövendő, sorsdöntő világnézeti harcokban, ha majd esetleg egy jövőző egyházüldözés a papság kezét-lábát gúzsba köti s az iskolai hitoktatást, az igehirdetést és a sajtót béklyóba veri, a világiak is rendelkezzenek olyan hitvédelmi készséggel, hogy semmiféle erőszak, terror, hitegetés vagy tömegámító propaganda le ne üthesse őket a lábukról.”¹⁶⁶

Ezt írta ugyancsak Bangha Béla 1940-ben a Világnézeti válaszok című könyvének előszavában. Az egyházüldözés Magyarországon a II. világháború

végén be is következett és azóta, nyíltan vagy alattomban, de folyamatosan jelen van! Éppen ezért fent idézett könyv címszavai (kérdések és ellenvetések, valamint azok megválaszolása, illetve megcáfолása) aktualitásuk és fogalmilag tiszta voltak miatt a mai hitvédelemnek is sarkalatos pontjait képezik. A múlt század húszas éveitől fél évszázadon keresztül az ateista bolsevizmus uralta emberek százmillióit. Ma, a bolsevizmussal közös – istentelen – töről fakadó liberalizmus és globalizmus hajtja egyre inkább uralma alá a környező nemzeteket. Mivel a missziós küldetés egyben erős hitvédelmi tartalommal is kell, hogy rendelkezék, ezért az akkori oroszországi állapotokat negatív példaként bemutató cikkely a mai újpogány helyzetre is e tekintetben változatlanul aktuális.

„A modern társadalom megvan vallás nélkül is – nem nagyon van meg, s ahol megpróbál nélküle megenni, mint a bolsevista Oroszországban, ott *pokol és örökös fegyház az emberek élete*. Ahol nincs vallás, ott a társadalom *ragadozó farkasok marakodó helye*: ott kizsákmányolás van és erőszak, háború, terror és egymás pusztítása. A társadalom megvan vallás nélkül? Vajon meglehet-e *lelkiismeret nélkül? Erkölcс nélkül? Tekintély nélkül és jogtisztelet nélkül? Szeretet nélkül? Béke nélkül? Igazság nélkül*? Márpedig ezek a dolgok mind, a társadalmi együttélésnek ezek az erkölcsi alapjai, legalább is *nagyon ingatag talajon állnak ott, ahol nem az istenhít sziklatalapzatába ágyazódnak be*. Az emberek úgy is sokszor oly zsarnokok, gonoszok, önzők és jellemtelenek tudnak lenni; hát, még ha végleg megszűnnék lelkiismeretükben az Isten törvényeinek tudata! A mai társadalmi élet oly sok tekintetben nyomorult és lezüllött, de ennek éppen az az oka, hogy sokan elfordultak a vallástól, a lelkiismeret és erkölcs e legmélyebb gyökerétől s nem a legmagasabb, isteni Eszmény, hanem a saját önös hajlamaik szerint élnek.”¹⁶⁷

Népmisszió és Boldogasszony Éve 1947-ben

Amint az előzőekben említésre került, 60 esztendővel ezelőtt nagybudapesti népmissziót hirdetett meg a Magyar Püspöki Kar. Ugyanebben az évben, augusztus 15-én, Nagyboldogasszony ünnepén nyitotta meg Esztergomban Mindszenty bíboros a Nagyboldogasszony Évet. E két jelentős esemény nagyban hozzájárult azon lelki tartalékok mozgósításához és gyarapításához, amelyre az ezek után jövő kegyetlen évtizedekben elengedhetetlenül szüksége volt minden magyar kereszténynek.

A népmisszió után, 1947. június 13-án a budapesti főpásztorok elismerő hangú és Istennek hálát adó, közös pásztorlevélben fordultak a hívekhez, amelyben a kitartó apostolkodásra, engesztelésre adtak újabb felhívást. „Idestova két hónapja annak, hogy az esztergomi, székesfehérvári és váci egyházmegyékhez tartozó nagy-budapesti plébániák együttes népmissziója Nagycsütörtökön az Úr asztalához járulással – mint szokták mondani – befejeződött. Most, hogy »a kedves idő és az üdvösség napjai« elmúltával a helyszíni jelentéseket áttekinthettük, mi, mint Istentől rendelt főpásztoraitok, úgy érezzük, Kedves Híveink: vissza kell idéznünk a nagy kegyelemjárást a ti lelketekben. Ezzel is hangsúlyozni kívánjuk, hogy a népmisszió nem zárult, annak folytatása tart kinek-kinek halála órájáig. (...) hogy a hitnek megvilágosodott szemével tekintsen be a földi élet értelmébe, a lélek nagy, az egész világ fölött álló értékét lássa. (...) a tékozló fiúval és elveszett juhval visszatérjen az apai házba, a testvérnek, barátnak, Jézusnak szentséges Szívére és odajáruljon az Úr asztalához, az örök élet zálogához, az örök szőlőtő és a szőlővessző egysége helyreálljon. Hatalmas kegyelmi zuhatag árad le tíz napon át Isten irgalmából Nagy-Budapestre. »Azok pedig elmenvén, tanítanak mindenütt, az Úr velök együtt munkálkodván és a beszédet megerősítvén a rákövetkező jelekkel.« Zsúfolt templomok, ostromlott gyóntatószékek és áldoztató rácsok, hatalmas

emberáradatokkal megrendezett záró-körmenetek, a biztatóan megindult házasságrendezések engedik megállapítanunk, hogy a nehéz 1947-ben Húsvétot és Pünkösdt egyszerre ült a főváros katolikussága. Ha máskor, most igazán érdemszerző hitvallás volt a népmisszió részvétel, hisz akadályok jelentkeztek, köztük elsősorban az, hogy a félelemtől és nyomortól nem mentes élet közepette köszöntöttek reánk a lélekmegújulás áldott napjai. Elpusztult vagy kicsi és kevés templom, paphiány, itt-ott akadékoskodás nehezítette meg a missziók még hatalmasabb kegyelmi kibontakozását. Nem panaszkodunk, sőt mélységes hálával köszönjük meg Istenünknek, hogy oly bőkezű volt a lelkek százezreirez és megjelent a világváros jerikói országútján az irgalmasság énekét zengő hatalmas kíséretével, nagy irgalomolaj-tarsollyal, könyörülő tekintettel, szamaritánus kézzel, nagyirgalmú Szívével és jót cselekedett Bennetek. Bizonyára legalább tízezrek voltak a százezrek közt, akik az apostolokkal nehezen is váltak meg a népmisszió Táborhegyétől, ahol oly jó és boldogító volt időzniük.”¹⁶⁸ Ma, 60 esztendő elmúltával imádkozzunk azért, hogy érjen be a nagy Főpásztor akkori vetése a mai magyar életben!

A missziók eszközei

Mindszenty hercegprímás 1947. május 4-én – amikor már javában folyt a támadás minden egyházi, vallási intézmény ellen – Szentgotthárdon, a ciszterci apátsági templom búcsúján a katolikusok várainak nevezte az „Isten házát, a templomot, a katolikus iskolát, a családi szentélyt és a megszentelt temetőt”¹⁶⁹. Ekkor már előkészületben volt a hitvallásos iskolák elrablása az Egyháztól, illetve más vallásfelekezetektől, az erőszakolt ateista, Istenellenes nevelés. A fő célpont már akkor is az ifjúság „átnevelése”, családi kötelékből való kiszakítása, a szülőkkel való szembefordítása volt. Egy korábbi, Győrben elmondott szentbeszédében a hercegprímás így leplezi le az ármánykodók szándékait:

„ (...) ma titkon bővebben peregnék az édesanyai könnyek, mert a gyermek felé kezek nyúlnak és ezek a kezek nem Jézus kezei, nem az Egyház karjai, hanem avatatlanok, nevelésre nem termettek karmai. (...) Azt a szent kötelességet érezzük, hogy biztosítsuk a már élőknek és az ezután érkezőknek lelkiekben mindazt, amit mi kaptunk egykoron: Istent, a szépet, jót és igazat, önön lelkét, a hívő édesanyát, édesapát, az égi édesanyát, az evangéliummal és két kőtáblával tanító Egyházat és embertestvért a hitoktatáson keresztül. Akik mindezt nem akarják, azok nem szabadsággal, de ártó szándékkal kúsznak a bölcsők és az iskolapadok felé.”¹⁷⁰

A katolikus iskolák országon belüli, illetve távolabbi földrészekén betöltött missziós szerepe vitathatatlan. Éppen ezért irányult ellenük nagy erejű, célzott támadás, amely ugyancsak nagy erejű védekezésre készítette az Egyházat. Budapesten, 1948. február 15-én, a Szent István Akadémia ünnepi közgyűlésén a hercegprímás beszédében felszólalt a katolikus iskolák védelmében. A vallásos nevelés gyakorlati hasznáról pedig ezeket mondta: „De az ifjúsághoz a család mellett szükséges a katolikus iskola. Amint a hitvallásos iskolákhoz hozzányúlnak, az állami iskolákban is megtiporják a vallásoktatást. Ha nincs általános vallásoktatás, több rendőrré, fegyőrré, fegyházzá és javítóra van szükség, ezek pedig közterhek, adók emelkedését jelentik.”¹⁷¹

A támadások végső szakaszában Mindszenty bíboros – utolsó erejével is mentve a magyar nemzet évszázados értékeit – Esztergomban Püspökkari körlevelet adott ki a katolikus iskolák védelmében. A körlevélből vett részletek éles fényben mutatják be a vallási nevelés Istentől kapott jogának tényét, a szülők elsődleges felelősségét és szerepét gyermekük lelki-szellemi nevelése terén. Az alábbiakban ennek a körlevélnek részleteit ismerhetjük meg, mint aktuális hitvédelmi tanítást.

„Nagy igazságtalanság volt ez azzal az Egyházzal szemben, amely századokon át mérhetetlen áldozatokat hozott az iskolaügy érdekében és becsületes, művelt nemzedékek hosszú sorának felnevelésével elévülhetetlen jogot szerzett iskoláihoz. (...) Az Egyháznak ez az iskolákhoz való joga összhangban van – kedves Hívek – a ti szülői jogotokkal. Mert ha a nevelésre természetfölötti síkon az Egyházé az elsődleges jog, a természetes síkon a tiétek és csak ti utánatok jön az állam, amelynek jogát az Egyház szintén mindig elismerte és elismeri. (...) Ti is, katolikus magyar szülők, alapjogotokban éreznétek magatokat megsértve, ha nem járathatnátok gyermekeiteket katolikus iskolába egyszerűen azért, mert az állam zsarnoki rendelettel az ilyeneket bezáratta, illetve elvette, vagy fenntartásukat lehetetlenné tette. (...) Nemde káros összeütközések, zavarok keletkeznek az ilyen ellentétes tanítások nyomán a gyermekek lelkében, amelyek kételyekre és hitetlenségre vezethetnek? De ha nem is bántják valamelyik iskolában a vallást, az ún. semlegesség nevében csak hallgatnak Istenről, mintha nem is léteznék, vagy mintha jelentéktelen tényező volna az életben, már akkor is vallásellenes volna az iskola. Mert Istenről hallgatni, Istent tudomásul nem venni, az Ő szent fölségét bántó, mélyen sértő közöny. A vallási közöny pedig, amelyet így a gyerekbe oltanak, még a hitetlenségnél is rosszabb, mert a tapasztalat szerint könnyebb megtéríteni a harcos hitetlent, mint a lagymatag, hitközömbös, névleges keresztényt. (...) Itt (a katolikus iskolában – KG) harmonikusan, egyöntetűen egy célra tör a nevelői munka. Mert nevelnek itt és nem csak tanítanak! Itt van határozott, fenséges, mindent átfogó nevelési cél: a lélek üdvössége! (...) És ha katolikus iskoláinkat kiéheztetni akarják, megvonván tőlük az államsegélyt és mondván: tartsák fenn azokat maguk erejéből a katolikusok, akkor mi erre azt feleljük: a katolikus iskoláknak adott államsegély nem kegyadomány, hanem a katolikus szülők adójának visszajáró része. Egyes nyugati, igazán demokratikus országokban, így pl. Angliában és Hollandiában a katolikus iskolákat egészen az állam, illetve a közület tartja fenn, mondván: a katolikusoknak joguk van arra, hogy az ő adójukból önekik való

katolikus iskolát tartsunk fenn! Ha tehát a magyar állam az adókból iskolákat tart fenn, a mi adónkból katolikus iskolát tartson, vagy legalább hathatósan segíyezzen. (...) Örökdjete és imádkozzato! És felhívunk titeket – kedves Híveink –, ti is örökdjete, ne aludjato, mint az apostolo a Getszemáni kertben. Örökdjete és imádkozzato, hiszen a ti ügyeteokról, gyermekeite és unokáite lelkeről és rajtuk keresztül a haza jövőjéről van szó!”¹⁷²

A kötelező hitoktatás védelmében

Az Egyháznak a kötelező hitoktatásról szóló tanítása ma, a szabadságjogok eltorzított értelmezésének korában sem változott. Számtalan – tájékoztatlanságból, valamint szándékos rosszindulatból fakadó – vád érte és éri az Egyházat a földi-, illetve örök élet boldogságáról szóló tanai miatt. Ezeknek is értelemszerűen megvannak a lélektani alapjai. Mindszenty hercegprímás – az 1947-es népmissziót követően – körlevelet adott ki a kötelező hitoktatás védelmében. Ebben megtaláljuk a választ az alaptalan vádakra, valamint megtörténik az ezzel kapcsolatos fogalmi kérdések tisztázása is. „Kedves Hívők! Sokszor hangoztatják az Egyházzal szemben, hogy híveinek a másvilágon ígér boldogságot, »míg mi – mondják a materialisták – ezen a világon akarjuk boldoggá tenni az embereket. Hogy pedig igazán boldogok lehessenek – folytatják – el kell vonni a figyelmet a másvilágtól és ide kell összpontosítani azt a földi javakra. Meg kell szüntetni a vallást és hitoktatást, mely ég felé irányítja a tekintetet, hogy annál zavartalanabban élvezhessék az ideig-valókat.« Innen az ellenkezés a hitoktatással szemben. A valóságban azonban az igazán boldog embereket nem azok közt találjuk, kik a földi örömekbe merülnek, mert a múltó és bizonytalan földi javak sok csalódás és keserű kiábrándulás forrásai és a vallási korláttól mentesített ösztönök és szenvedélyek már rengeteg bajt és nyomorúságot okoztak. Viszont nekünk, akik hiszünk, senki sem tiltja a tisztos földi örömeke és boldogságot. Ha azonban ezt nem találjuk, megmarad

számunkra az örök boldogság reménye, mely lelkünket békével és megnyugvással tölti el. A hitetlenek keresik minden áron a földi boldogságot, mint egyedüli lehetőséget és nem nyerik el sem ezt, sem a túlvilági boldog életet. Mi keressük elsősorban az örökkévalókat, és a földiek – az Úr ígérete szerint – hozzáadottnak nekünk (Mt 6,33). Gyermekeinket is boldoggá akarjuk tenni, itt a földön is, és a másvilágon is, ezért ragaszkodunk a kötelező hitoktatáshoz.”¹⁷³

El lehet-e veszíteni az Istenbe vetett hitet?

Az isteni Kinyilatkoztatásból mindazt megismerhetjük, amely szükséges ahhoz, hogy eljussunk az igazság, az Isten ismeretére és mindvégig való kitartással az ember végső céljára, az üdvösségre. Az Istenbe vetett hit természetfeletti erény, de korántsem független szabad akaratunktól. „Törekeny” dolog, Szent Pál írja, hogy cserépedényben kell őriznünk. Sokszor igen nehéz próbákon kell átesnie az embernek, vallásos hitének (gondolhatunk például Jóbnak az esetére). Ezek erősíthetik a hitet. Vannak azonban, akikben a nehézségek megingást okoznak; aki azonban őszinte szándékkal és áldozatok árán is keresi a visszatalálást Istenhez, az előbb-utóbb mindehhez elégséges segítő kegyelmet kap. Schütz Antal, a már idézett katolikus hittudós ennek a kétségkívül nem könnyű kérdésnek világítja meg a hátterét Dogmatikájában. „Az *igazi hittény* természeténél fogva megingathatatlan és *visszavonhatatlan*. Szabad akaratánál fogva az embernek arra ugyan van képessége és szabadsága, hogy hitét utóbb visszavonja; de nincs rá erkölcsi joga és nem lehet rá etikai indítéka. Semmi sem indokolhatja ugyanis a föltétlen, isteni igazságtól való elhajlást. Következésképp kísértésként el kell utasítani minden hitellenes nehézséget. A kétségtelenül kinyilatkoztatott igazsággal biztosan ellenkező tételt föltétlenül el kell vetni, ha még annyira nyilvánvalónak tetszenék is; és az egyszer elfogadott hitet nem szabad revízió alá venni, mert formai tárgya, a kinyilatkoztató isteni tekintély

nem tűr revíziót. Aki pedig ezt megcselekszi, vagy utóbb kiesik hitéből (elveszíti hitét – KG) *csak saját hibájából veszíthette el* (kiemelés – KG). Mert aki egyszer természetfölötti hitet vallott, az bírta Isten kegyelmét; örök időkre szóló, visszavonhatatlan tényben hódolt meg Istennek és csatlakozott Hozzá magának Istennek hűségével, a kegyelemmel; az Isten pedig senkit el nem hagy, aki Őt nem hagyja el.”¹⁷⁴

„Az *elméleti istentagadás lehetetlen*; vagyis lehetetlen, hogy valaki logikailag megalapozott, állandó meggyőződésévé érlelje ezt a tételt: nincs Isten. Ez ugyanis csak az ember logikai igényeinek és tehetségének kiirtásával, teljes logikai perverzióval volna lehetséges. Lehetetlen továbbá, hogy felnőtt, ép elméjű ember az istenségnek legalább valami homályos ismeretére ne jusson, amely elégséges arra, hogy vallást gyakoroljon (a vallás: Isten megismerése és akaratának teljesítése – KG). Lehetséges azonban, hogy valaki egész élete folyamán nem jut el az igaz Isten ismeretére. Még inkább lehetséges, hogy tagadja életével azt, akit lehetetlen volt eszével fel nem ismernie (gyakorlati istentagadás). Az is lehetséges, hogy valaki huzamosan és komolyan kételkedjék, mégpedig tudományos komolysággal is.”¹⁷⁵

„A természetfölötti rendeltetés az ember számára az egyetlen és kötelező rendeltetés. Vagyis nincs az embernek módja, illetve joga a természetfölötti eszközök elutasításával a merőben természeti életkörben működni és a természeti végcél elérésében reménykedni. Ez közvetlenül következik ebből a két igazságból: Isten az első embert, Ádámot természetfölötti életre hívta és képesítette és megtette az emberiség fejének. A kinyilatkoztatás nem is emlékezik meg az embernek más rendeltetéséről.”¹⁷⁶

Az Egyház közéleti jogai és kötelességei

Az Egyháznak – isteni felhatalmazás alapján – minden időben joga és kötelessége erkölcsi kérdésekben állást foglalni. Ma, amikor a természetfeletti elemeket egyre inkább ki akarják szorítani a közéletből, és magyar a társadalmat elemeire akarják törni, nem vesztett aktualitásából a Bangha Béla által megfogalmazott találó okfejtés arra a vádra, amelyet bizonyos irányzatok már abban az időben is felhasználtak az Egyház ellen.

„Nagyon helyesen teszi az állam, ha a politikai katolicizmust kiszorítja a közéletből – ezt nem is csak egy európai állam teszi, hanem több is megtette már, kezdve az orosz szovjeten. A »politikai katolicizmus« az Egyház ellenségei ajkán csak *ravaszul kieszelt jelszó*, amellyel nemcsak a politikai katolicizmust, hanem minden katolikus szabadságot gúzsba akar kötni, gyűlöletet szít az Egyház ellen, hitehagyásra szólítja fel a tömegeket, megöli a katolikus sajtót s egyesületi életet, elfojtja a lelkiismereti szabadságot, megszünteti a katolikus iskolákat és egyetemeket s béklyóba szorítja a katolikus nevelést. A »politikai katolicizmus« jelszava ezeknek az embereknek az ajkán *közönséges hazugság*.

Akár a »politikai katolicizmus« címen azonban, akár bármiféle más címen: *senkinek sincs joga az Egyházat szinte új katakombákba zárni s a nyilvános életből kirekeszteni*. Nem igaz, amit már a marxisták is szerettek hangoztatni, hogy a vallás csak magánügy. A vallás magánügy is, de *közügy is*, mégpedig *elsősorú közügy*. S a keresztény élet-felfogásnak megfelelő helyet és jogot kell biztosítani a nemzeti életben is, a családban, az ifjúság nevelésében, a sajtóban és egyesületi életben, a törvényhozásban s az államvezetésben. Isten nemcsak a templomokban s a gyermekszobákban úr, hanem a közéletben is, s Krisztus elveit a társadalmi életben is érvényesíteni kell. Aki két világot szeretne felállítani: egyet a templomokban, ahol az Istent imádják és egyet a közéletben, ahol az újpogányság elveit viszik diadalra, az nemcsak Istent akarja lefokozni,

hanem a keresztény polgárokat *elviselhetetlen lelki kényszerhelyzetbe s lelkiismereti bonyodalmakba akarja szorítani.*

Vannak persze, akik arra hivatkoznak, hogy hiszen ők nem üldözik a vallást, náluk mindenkinek megmarad a szabadsága, hogy úgy imádkozzék, ahogy akar. Ez azonban csak a gyenge ítéletűek megtévesztését célzó *mellébeszélés*. Az orosz szovjet is fennen hirdeti, hogy nála nincs vallásüldözés, sőt teljes a vallásszabadság. Hirdeti ezt ugyanakkor, amikor *ezerszámra gyilkoltatja le vagy viszi rettentő északvidéki fegyenctelepekre az Egyház szolgáit és híveit s vérengző terrorral nyomja el már évek óta a vallási élet minden megnyilatkozását (kiemelés – KG). Ettől a nyers erőszaktól azonban csak fokozatilag különbözik az, ha valahol nem mészárolják ugyan le a vallás papjait és híveit, de úgy bánnak velük, mint gonosztevőkkel s a haza ellenségeivel s ezer úton-módon gáncsolják el a vallásos élet minden komolyabb megmozdulását.*

Hogy ezt az egyházüldözést cifra jelszavak mögé bújtatják s csak holmi »politikai katolicizmust« emlegetnek, csupán azt bizonyítja újból, ami egyébként régi igazság, hogy az Egyház üldözői és ellenségei, mint már a hitehagyó Julián tette, *nemcsak a nyers erőszak, hanem a félrevezetés fegyvereit is fegyvertárukba iktatták*”.¹⁷⁷

A II. világháborút követő időszakban pedig ugyanazon irányzat ugyanazon vádakkal teljes nyíltsággal tört rá az Egyházra. Mindszenty bíboros a már idézett Szent István Akadémián elmondott védőbeszédjében éles fénybe állítja az alaptalan vádakat és bemutatja az Egyház közéletben mindig is nélkülözhetetlen szerepét.

„A hazugság végül is olyan, mint a bumeráng. Visszavág arra, aki eleresztette. Igazság az, és ezt a Rerum Novarum és a Quadagesimo Anno kibányászásával az Akadémia katedrájáról, a jog-és társadalomtudományi osztályunkon keresztül hirdetnünk kell: XIII. Leó tiltakozott a munkások „meg nem érdemelt nyomora” ellen. Minden evangéliumi alapon álló gondolkozó megborzadva áll a

proletársors botrányával és a modern proletáriátus létbizonytalanságával szemben, ha hiányzik a lét méltósága, ha munkája nem elég ahhoz, hogy önmagát biztosítsa öreg napjaira, családját tisztességesen felnevelje és jövőjét megalapozza. Igazságosan nem tagadhatjuk meg a munkásoktól, akik egy vállalatot szellemi vezetőikkel együtt éltetnek, hogy részesedjenek a vállalat hasznából. A munkás a munkát, amelyet szabadon és méltányos szerződéssel vállalt, végezze tökéletesen és hűen, tartózkodjék az erőszaktól, ne szövetkezzék rosszindulatú emberekkel. A munkaadó – akár magános, akár állam – munkásait ne tekintse rabszolgáknak, tisztelje bennük az emberi méltóságot. Időt kell nekik engedni, hogy vallásukat gyakorolják. A munkabér méltányos mértékét és fokozatát meg kell kapniuk. Mi szívünkre vesszük a munkásság és testi dolgozók kemény szenvedéseit, és az életet biztosító követeléseik igazságos voltát. Amikor bírálunk, ne ellenezzük a munkásság és a szegény rétegek tartós felemelkedését és ennek igazságosságát. Amennyire fájna helyzetük romlása és felpanaszolása, annyira örömmel töltene el a munkásság és a társadalom minden rétegének emelkedése a jólét terén. Kívánva kívánjuk ezt meglátni. Az Egyház gondolja a küszködő ember örök üdvösségét, de mellette áll a földi jobblétért folytatott tisztes igyekezetében is.

Az Egyház, amely nélkül a társadalmi kérdés terén nincs kiút, soha és sehol nem tagadja meg segítségét és annál többet használhat, minél korlátlanabb a cselekvési szabadsága. A küzdő társadalmi osztályok felemelkedése megtörténteért vagy elmaradásáért elsősorban a közhatalomra, másodsorban a társadalomra hárul a felelősség.”¹⁷⁸

A vallás nem magánügy!

A ma is sokszor hangoztatott és elhiteni kívánt szólam – nevezetesen, hogy a vallás magánügy – háttérben ismét csak az húzódik meg, hogy az Egyház nyilvánossága mellett a vallást kiiktatni kívánó közhatalmak igencsak sovány

eredménnyel érhetnék el határt nem ismerő, elvtelen és erkölcstelen céljaikat. Ezt ugyanis az Egyház mindenkori erkölcsi tekintélye erősen meggátolja. Mindszenty bíboros 1946-ban Pécsen ezt a kérdést tárta hallgatósága elé. Az igaz vallási életnek ugyanis mind a „kamrában” történő imádság, mind a nyilvános, „háztetőkről” való szereplés elengedhetetlen velejárója. Beszédében többek között ezeket mondta: „A vallás nem holmi jelentéktelen, liliputi tényező, hanem az emberi élet tengelye és mestergerendája, a társadalom alapja, az élet hajójának iránytűje, fáklyája, az élet tengerén átkísérő és kikötőbe vezérlő kormányos. (...) Az a tan, hogy a vallás magánügy, gyökerében rossz és bűnös. Alapja és gyökere a láthatatlan egyház, levegője a vallásközömbösség. A katolikus Egyház kárhoztatja a láthatatlan egyház tanát. A vallásközömbösség önmagában is föltétlen rossz, istentelen, lehetetlen, veszedelmes és az Egyház kárhoztatta. De rossz a célja is: az egy szükséges, a lélek üdvösségének leértékelése.”

Ezután rátért annak elemzésére, hogy a vallás körül nincs helye a képmutatásnak. Ha nem igaz a vallás, akkor nem szabad semmiféle teret engedni érvényesülésének. Ha viszont igaz, akkor nyilvánosságot és érvényesülést kell engedni neki a közélet minden területén, hogy megbízható vezér legyen az élet útjain. Ezután a hercegprímás rámutatott a „vallás magánügy” mindenkori hirdetőinek valódi szándékaira: „Ha pedig ezt engedni nem akarnák, magával az igazsággal akasztanak tengelyt. Ha hűvösre akarjuk tenni, (...) vagy némaságot szánnak neki, valami lappang az elv mögött: nem akarják, hogy a vallás tetteik tilalomfája, bűnös fejük ítélő bírója legyen. Akik ezt az elvet – a vallás félreállításával – be akarják vinni a nyilvános életbe, a maguk silány magánéletét akarják a nyilvános életben érvényesíteni (...) és általánossá tenni. Oka van annak, miért nem volna szabad a templomon kívül is hirdetni: Ne ölj, Ne fajtalankodj, Ne lopj, Ne hazudj és ne rágalmazz!

Önmagában is lehetetlent kíván ez az elv: a kamrában vallásos, az utcán már pogány, a falak közt katolikus, munkahelyen istentelen.

De ezt az elvet is, mint minden fát, gyümölcsseiről ismeritek meg. Ahol a vallás már magánügy, ott korrupcióba, bűnbe és kegyetlenségbe fullad az egész élet. A történelmet eleget forgattam, különösen érdekelték azok a korok, amelyeknek homlokára azt próbálták felírni: a vallás magánügy. (...) Ahol lebegetik ezt az elvet, ott elárad a gyilkosság, fajtalanság, lopás, rablás, hazugság, rágalmazás. Ez az eláradás és eliszaposodás aztán súlyos ügye a köznek, nehéz lesz megbírni állami költségvetéssel. Állambölcseesség volna-e az államéletbe beereszteni azt, ami társadalmi veszély lesz, mielőtt komolynak veszik? Azzal legyünk tisztában: *a társadalomban vagy a valláserkölc, vagy a bűn rothadása a közügy, ez az élet kérlelhetetlen logikája és váltógazdasága* (kiemelés – KG). (...) A pogányoknak legyen elég ennyi; nekünk sokat mond ez is: az a mérhetetlen puskaportétel, amit írásban, szóban valaha is a vallás eljelentéktelenítésére elhasználtak, már magában arra vall, hogy a vallás – úgy látszik – mégiscsak a legnagyobb mérvben és elsőrendű közügy.”

Ezután a Jézus Krisztus által alapított kereszténységről, az első vértanú apostolokról ezt mondja: „Jézus Krisztus nem ismeri a vallást, mint magánügyet. Egyenesen azért jött, hogy ami földi életében csak mustármag volt, hatalmas fává terebélyesedjék. És apostolai nem nagyon magánügyként rejtegetik a vallást. Szent Pál viszi zsidókhoz, pogányokhoz. Szent Péter Jeruzsálem főterén 16 nép előtt szól. (...) *Mindkettő életével fizet, mivel a vallással, mint magánüggyel nem lappangtak* (kiemelés – KG).”

A tartósan fennálló erkölcsösség feltétele a szilárd vallási alap. A vallásos hit alapja pedig az isteni tekintély: a kinyilatkoztató Isten – tökéletességéből következően – nem téved, és nem téveszt. Tekintélye szilárd, mert önfeláldozásán – Jézus kereszthalálán –, szeretetén alapszik. Minden jó, amit valaki kap, azt végső soron az Istentől, mint legfőbb Jótól kapja, és az ember végső boldogsága is csak Tőle jöhet. Erről kell tanúságot tenni, ez a kereszténység küldetése. A beszéd az alábbi gondolattal zárul: „Ragaszkodjunk

is vallásunkhoz. Ez a lelkünk, a történelem útmutatása, Jézus Krisztus tanítása földi és örök életünkre.”¹⁷⁹

Bízunk a Gondviselésben!

Mindszenty bíborosnak 1974-ben Dallasban egy sajtókonferencián az alábbi kérdést tették fel: „1974-ben pesszimista, vagy optimista?” A bíboros válasza a következő volt: „Én lelki beállítottságom révén optimista vagyok, mert bízom az isteni gondviselésben és ez már oly sokszor megkönyörült az emberiségben, és az emberiség nagy részében is tapasztalható, hogy Isten felé fordult.”¹⁸⁰

Mindszenty bíborossal együtt, ma sem mondhatunk egyebet! A keresztény tanítást, keresztény életformát ma – a változatlan hittani, erkölcsi elvekhez mindenkor ragaszkodva – talán több esetben más megközelítésben kell bemutatni, mint sok évtizeddel ezelőtt. Bolberitz Pál teológus, filozófus, egyetemi tanár jelen folyóirat korábbi számában így nyilatkozott: „Arról nem szabad megfeledkezni, hogy különösen Európában még mindig élnek a társadalmi tudatban azok a korábbi *vallás-erkölcsi* értékek (sajátos európai kultúránk közvetítésével), melyek a vallását nem gyakorló ember számára alkalmasint elégséges indítékot nyújthatnak az erényes élethez. A lelkiismeret szaváról nem is beszélve, ami a hívő és nem hívő emberben egyaránt megszólal. *Ugyanakkor a helytelen összehasonlításból nem lehet logikailag adekvát következtetéseket levonni. Csak azonos „súlycsoportban” levő embereket szabad erkölcsi értelemben összehasonlítani.* Helytelen a legrosszabb vallásos ember erkölcsét a legjobb nem-vallásos ember erkölcsével egy szintre hozni; ehelyett a *legszentebb* vallásos ember erényét kell a legjobb nem-hívő ember erkölcsi életével összehasonlítani. S ebben az esetben a legtöbbször mégiscsak az derül ki, hogy a vallási indíték, a hívő életszemlélet és isteni kegyelem nem csökkenti, hanem épp ellenkezőleg, növeli az erkölcsösség esélyeit (kiemelések – KG).”¹⁸¹

Befejezésképpen kérjük az Istent a Városmisszió lelki előkészítésére írt imádsággal, hogy adja meg az ószövetségi próféta (Jer 29,11) által megígért, a Városmisszió célkitűzésévé tett „reménységgel teli jövőt”.

„Ti mindnyájan, szentek és boldogok! Szolgáltátok a szegényeket és e városhoz kötődve tettetek tanúságot az Evangéliumról. Imádkozzatok értünk, hogy közbenjárásotokra Isten Országá láthatóvá váljék bennünk és általunk!”

Az Oltáriszentség tisztelete az új, harmadik évezredben^{VI}

Jelen írás a Központi Oltáregyesület elnökének, *Bulcsú József*nének szíves felkérésére készült. Az összeállítás többek között részleteket közöl az Oltáriszentség dogmatikai háttéréről közelmúltban megjelent közleményből,¹⁸² a Központi Oltáregyesület alapításának 150 éves, illetőleg újjászerveződésének 20. évfordulójára ajánlva.¹⁸³

A magyar nép az Oltáriszentség népe. Verejtékes munkájával nem csak megtermeli, és az oltárra küldi a kenyeret és a bort, hanem el is jön az oltárhoz, hogy a kenyér és bor színe alatt magához vegye a feltámadott Úr Jézus testét és véré. Az Oltáriszentség és a szenvedő magyar nép egymásnak valók. Senkinek úgy nem kell ma, mint a magyarnak.

Mindszenty József

^{VI} A Központi Oltáregyesület jubileumi kiadványa. Budapest, 2009. 10-29.
http://www.eucharistikuskongresszus.hu/pdf/KG_euch_2.pdf

Bevezető gondolatok

„Az Oltáriszentség az Úr Krisztus testének és vérének szentsége, melyek a kenyér és bor színei alatt valósággal jelen vannak a hívek lelki táplálására és az újszövetség áldozatául.”¹⁸⁴ Így szól az Oltáriszentség hittani meghatározása. Az Eucharisztia görög eredetű szó (az *eu* – jó és a *kharisz* – kegyelem, kegyelmi adomány szavakból), jelentése: hálaadás. Az Oltáriszentségnek mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben vannak előképei. Az Ószövetségben a manna (Kiv 16,35), a húsvéti bárány és annak vére (Kiv 12,13), továbbá Melkizedek följánlása (Ter 14,18). Az Újszövetségben a kánai menyegző (Jn 2,1-12), valamint a kenyérszaporítás csodái (Mt 14,13-21; 15,32-39). Alapítása Nagycsütörtökön, az utolsó vacsorán (az első szentmise keretében) történt. Jézus Krisztus a kenyeret és a bort – isteni hatalmánál fogva – saját testévé és vérévé változtatta át (Mt 26,26-28; Mk 14,22-24; Lk 22,19-20; 1Kor 11,23-25). A pászka ünnep (egyiptomi kivonulás ünnepe) a rabságból a szabadságba való átmenetet jelentette, az Eucharisztia ünneplése pedig a földi életből az örök dicső életbe történő átmenetet jelenti. Az utolsó vacsorán Jézus Krisztus elővételezte feltámadott testét és véréét. Ahhoz, hogy az Oltáriszentséget tisztelhessük, és bátor hitvallást tehessünk mellette, meg kell ismernünk annak fogalmi-, dogmatikai hátterét.

A vallásos tisztelet fogalma

A vallás Isten megismerése és akaratának teljesítése. A vallásos tisztelet (*cultus*) egy személy vallási kiválóságának hódolattal való elismerése (*agnitio excellentiae*). Ez a kiválóság lehet kisebb, vagy nagyobb, így a tiszteletnek is lehetnek különböző fokai, mert a tisztelet fokát a kiválóság nagysága határozza meg. Isten Önmagától való, maga a lét, ezért végtelenül tökéletes. Minden más

létező Tőle függ, az Ő teremtménye, tehát kiválósága véges. Istent végtelen kiválósága (*infinita excellentia*) miatt a legnagyobb vallási tisztelet, az imádás (*cultus latriae*) illeti. Az Isten Szentháromság, Atya, Fiú és Szentlélek, így mindhárom isteni személyt imádás illeti.¹⁸⁵

Jelen van-e Krisztus az Oltáriszentségben?

„Egy szellemes festő lefestette az utolsó vacsora jelenetét: Jézus, amint a kenyeret s bort nyújtja tanítványainak, s a kép alá a következő mondatokat írta: egyik oldalon ez áll – »*Luther*: Ez alatt van az ő teste. »*Kálvin*: Ez úgy hat, mint az ő teste. »*Zwingli*: Ez jelképezi az ő testét.« A másik oldalon e szó állt: »*Jézus Krisztus*: Ez az én testem.« Alatta: »*Kinek higgyünk ezek közül?*« Aligha lehetne rövidebben és kifejezőbben érzékeltetni és egyben összefoglalni a katolikus és katolikus-ellenes állásfoglalást az Oltáriszentség körül. Nem lehet vitás, ki érdemel több hitelt, melyik a helyes eligazodás.”¹⁸⁶ – írta Bangha Béla, a híres apologéta az Oltáriszentség mibenlétéről. Jézus Krisztus teste és vére átlényegülés által jelenik meg a kenyér és a bor külső színei alatt. „Tehát, ami előbb kenyér volt, az utóbb az ő teste lett; minthogy azonban külső változás nem történt se a kenyéren, se a boron, következik, hogy a legmélyén, a szubsztanciában ment az végbe. Olyanformán van ez, mint amikor egy úr azt mondja a rabszolgájának: te most szabad vagy; ezáltal külsőleg a volt rabszolgán semmi változás nem történt, voltaképpen pedig rendkívül mély és gyökeres változás ment végbe rajta.”¹⁸⁷ A 20. század nagy dogmatikusa, Schütz Antal munkáiban részletesen elemzi ennek az érzékekkel nem, de vallásos hittel megtapasztalható isteni hagyatéknak a dogmatikai hátterét. Az Oltáriszentséget Úrnapján ünnepli az Egyház. Az Oltáriszentségnek (és a papi hivatásoknak) magyar vértanúja is van, Brenner János, akit az akkori magyarországi isten- és emberellenes rendszer bérencei 1957. december 16-án öltek meg, 32 késszúrással. Lelki naplójából való a következő részlet: „Minél mélyebben

átéled Krisztus lényegi valóságát az Oltáriszentségben, annál mélyebb lesz lelkiéleted. Ha nem megy az ima és az elmélkedés, éld át a Valóságot, hogy Krisztus éppen úgy ott van jelen, mint te. Nem elég a tökéletességet aprólékos gonddal teljesíteni, hanem tartalommal is meg kell tölteni, s ez a tartalom Jézus mélységes, benső, életigényként felbukkanó szeretete. Szeress, szeress, quia omnia vincit amor – mivel a szeretet mindent legyőz!”

Az átlényegülés fogalma

Forma dat esse rhei – a forma adja a dolgok lényegét. Ezt a filozófiai megállapítást az Eucharisztia esetében hogyan kell értelmezni? Forma alatt *lényegi* forma, és nem külső figura értendő. Az átváltoztatásban (transfiguratio; átlényegülés – transsubstantiatio) a kenyér és a bor lényege Krisztus testének és vérének a lényegévé változik. [A *szubsztancia* – „lényeg” – mint alapfogalom, csak közvetve írható le. Ellentéte az akcicens. A szubsztancia olyan létező, amely nem egy másik létezőben benne rejlő meghatározás és nem is egy másik létezőnek metafizikai részprincípiuma, hanem saját valóságaként birtokolja azt a valóságot, amelyet jelöl. Önmagában áll, „*magánvaló*”.]¹⁸⁸ A 'visus, gustus, tactus' (látás, ízlelés, tapintás) csalódik, mivel a *lényeg* miatt (és nem a külső formák, tehát nem dimenzió szerint) jön Krisztus. Az átváltoztatást követően nem mennyiségi, hanem *lényegi* kapcsolat áll fenn, ezért nem látjuk Jézust az átváltoztatott színek alatt. A kenyér és bor külső színei megmaradnak, a lényege megváltozik. Jézus nem dimenzióban, hanem lényeg szerint közeledik a kenyérhez. Ő lényegi céllal jön, nem pedig azzal a céllal, hogy dimenzióiban legyen jelen a színek alatt. Éppen ezért, a dimenziói is ott vannak, de nincs kiterjedése, mivel Ő lényegével van ott a kenyér színei alatt. Két tárgy dimenzióiban találkozik. Jézusnak nincs kiterjedése, mivel nem a dimenziókban való jelenlét céljával, hanem a lényegével való jelenléte céljából jön. Nem szorítja ki a kenyér lényegét, mert az egyszerű, egymást követő eseménysor

lenne. Cserélődik a kenyér lényege, Jézus lesz belőle. Két lényeg cserélődik a külső színek alatt: a kenyér és bor lényege változik át Jézus lényegévé. Ez hittitok. (Ott nem összezsugorodva van Jézus és nem kerek alakban, hanem lényege szerint.) A corpus (átváltoztatott kenyér) ugyanúgy romlik meg, mint a kenyér. Aquinói Szent Tamás filozófiája ez. Transzszubsztanciáció (a lényeg megváltozása): a kenyér és a bor szubsztanciájának (lényegének) átváltozása Jézus Krisztus testének és vérének szubsztanciájává, ami a szentmiseáldozatban elvégzett konszekrálás (átváltoztatás) következtében Isten hatalma által meggyégbe; ennek az átváltoztatásnak az eredményeképp jelenvalóvá válik Jézus Krisztus teste és vére, miközben megmarad a kenyér és a bor érzéki jelenségvalósága (species). A szubsztancia azt jelenti, ami az átnyújtott eledelt valamilyen abszolút és végérvényes lét- és jelentés-összefüggésben kenyérré teszi, vagy már nem kenyérré, hanem Jézus Krisztus testévé. A species pedig az, ami hozzáférhető a profán, emberi tapasztalás számára (a kenyér és a bor színe, íze, formája). Az átváltoztatás után a bornak és a kenyérnek csak az akcidentái (járulékok, species) maradnak meg, nem pedig a szubsztanciájuk.¹⁸⁹ X. Szent Pius pápa mondta: egy gyermek attól a kortól járulhat szentáldozáshoz, amikortól – *vallásos hitével* – meg tudja különböztetni az átváltoztatott kenyeret az át nem változtatott kenyértől.

Az átlényegülés dogmatikai háttere

Az átlényegülés hittani háttéréről, illetőleg az azt megokoló egyházi tévedhetetlenségről Bangha Béla és Schütz Antal a következőket tanították.

Tanítói tekintélyt ruházott tanítványaira Krisztus, midőn azt mondotta nekik: “Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg.” (Lk 10,16) S még inkább, amikor minden embert arra kötelezett, hogy *örök kárhozat terhe alatt* hallgassa meg az apostolok tanítását és higgyen nekik. “Tanításátok az

evangéliumot minden népnek (...) aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözül, aki nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16) Biztosítja tehát őket arról is, hogy tanítói munkájukban nem fognak megtévedni, mert hiszen valótlan, az Ő tanaival ellenkező tanítás elfogadására csak nem kötelezhet előre az örök kárhozat fenyegetésével!¹⁹⁰

Az újszövetség valamennyi szentségét Krisztus rendelte (hittétel). Az Egyház már századokkal a tridenti zsinat előtt tanúsította, hogy a hét szentség kezelése reá van bízva; másfelől mindig vallotta, hogy neki nincs hatalma és joga szentségek alapítására. Tehát a szentségeket úgy kellett tekintenie, hogy azokat, mint a változhatatlan hit-letétemény tartozékát magától az Alapítótól, Krisztustól kapta. S minthogy az Egyház a hitbeli dolgokban nem tévedhet, ez a tény egymaga teljes bizonyóságot szolgáltat. A szentségek szükségesek az üdvösségre: “Ki van közösítve, aki azt mondja, hogy a szentségek nem szükségesek az üdvösségre, hanem fölöslegesek, s az ember nélkülük, illetve vágyuk nélkül, csupán hit által elnyeri a megigazulás kegyelmét; jóllehet, nem valamennyi szükséges minden egyes embernek.” Ez a szükségesség olyan jellegű, mint az Egyház szükségessége és egyedül üdvözítő volta; sőt annak a tételnek csak egy kiágazása.¹⁹¹

Az apostolok korában sok csoda történt, például a csodálatos kenyérszaporítás. Ez volt az a csoda, amely előkészítette a legnagyobb csodát, az Oltáriszentséget; éppen ezért Csodálatos Oltáriszentség is a neve. Az Oltáriszentség a legnagyobb csoda. Ezt sokan azért nem veszik észre, mivel nem feltűnő, nem „különleges” jelenség. A kenyér és a bor lényege eltűnik és helyébe lép Krisztus. Az átváltoztatott kenyérben és borban jelen van Jézus Krisztus teste és vére, istensége és embersége és az egész Szentháromság, az Atya, a Fiú és a Szentlélek. Jézus szó szerint csak az Ő testének és vérének mondta a kenyeret és a bort (tehát az Atya vagy a Szentlélek testének-vérének nem). De mivel Jézus

Isten is, ezért a Szentháromság van jelen, mivel Isten van jelen az Oltáriszentségben. És Isten pedig nemcsak Jézus, hanem az Atya is és a Szentlélek is. Tehát ahol Isten jelen van, ott a Szentháromság van jelen (a Szentháromság mindig együttesen működik). Ha valaki áldozásnál porcikát kap, egy szentostyát kap, vagy véletlenül kettőt kap – egy Krisztust kap, nem felet és nem is kettőt, mert egy Krisztus van. A feltámadott Jézus teste és vére együtt van jelen mindkét szín alatt. Isteni jellege szerint nemcsak Jézus, hanem a Szentháromság van jelen. Ha Péter Nagyszombaton misézett volna, akkor nála érvényes lett volna az átváltoztatás, de a test is és a vér is csak külön-külön lett volna jelen a színek alatt, és nem úgy, mint Húsvétvasárnap, a feltámadás után (addig ugyanis a valóságban is külön volt Jézus teste és vére, mivel vére kiömlött). De Nagyszombaton az istenség és az emberség viszont már mindkét szín alatt jelen lett volna (mivel azok sose váltak el egymástól). Pünkösdig az apostolok nem miséztek. Az Oltáriszentség – ami azért Oltáriszentség, mert az oltáron jön létre – lelki táplálék.¹⁹²

Jézus az átváltoztatott kenyeret és bort a kafarnaumi beszédben saját testének és vérének nevezte, félre nem magyarázható egyértelműséggel. Ha nem szó szerint értette volna kijelentését és a hozzá kapcsolódó parancsot – „aki nem eszi az én testemet (...) abban nem lesz élet” - akkor meg kellett volna magyaráznia, ki kellett volna fejtenie, hogy milyen értelemben is kívánja azt, hogy szavaiban higgyenek és azok szerint cselekedjenek. A szóban forgó kijelentéseket Jézus egyszerű emberek előtt tette, akik e mögött semmiféle szimbolikus jelentést nem vélhettek felfedezni. Ha Jézus ellenfeleinek igaza lenne – mármint abban, hogy ez a beszéd csupán átvitt értelemben értelmezendő – akkor ez volna az első egyetlen eset, hogy Jézus a képletes beszéddel valósággal elburkolta volna, a kihámozhatatlanságig elrejtette volna mindazt, amit itt mondani akart. Jézus hallgatói szó szerint értették Jézus kijelentéseit. Ez többek között kiténik abból is, hogy „Zúgolódának tehát a zsidók ellene, mivelhogy ezt mondotta: Én

vagyok az élő kenyér, aki a mennyből szállottam alá.” Tehát zúgolódtak ellene, „kemény beszéd”-nek tartották. Ha Jézus csak képletesen beszélt volna, akkor ebben nem volna semmi „megbotránkoztató” a hallgatóság számára. Jézus máskor, ha képletes (átvitt) értelemben beszélt, arra mindig utalt. De ebben az esetben semmit nem magyarázott, semmit nem vont vissza, semmit se „helyesbített”. Ehelyett újra elismételte – számolva azzal, hogy még tanítványai is elmennek – hogy az Ő teste valóban étel és az ő vére valóban ital. Ha Jézus tudta a jövőt (mint Isten tudta), akkor azt is tudta, hogy nemcsak az összes tanítványa, s nemcsak az első keresztyények mind, hanem valamennyi híve és követője ilyenképpen (tehát szó szerint) fogja értelmezni a valóságos jelenlétre vonatkozó szavait. Amennyiben tehát Jézus nem szó szerinti értelemben kívánta volna érteni kijelentéseit, s ezt egyetlen szóval meg nem magyarázta: ezzel nemcsak tanítványait és hallgatóit ejtette volna tudatosan tévedésbe, hanem félre is vezette volna összes híveit, az egész keresztyénységet, évszázadokon, évezredekken át, és ráadásul ezért Ő lenne a felelős! Isten pedig – tökéletességéből és mindentudásából fakadóan – nem téved, és nem téveszt!¹⁹³

Egy fogalomról akkor tudunk helyes képet alkotni, ha azt kellőképpen megismertük és értelmezni tudjuk. Az átváltoztatott kenyér és bor külső színei alatt jelen levő Jézus Krisztust – az Oltáriszentséget (Eucharisziát) – mindezek értelmében tehát a legmagasabb fokú vallási tisztelet, az imádás illeti meg.

A szentmise gyümölcsei

Ha akár egy hívő, akár egy hitetlen valami jót tesz (azaz jócselekedetet visz végbe), akkor növekszik benne a megszentelő kegyelem. A szentmise gyümölcsei: *fructus generale* (általános gyümölcs), amely az *intentio generale* (általános szándék) kapcsán jön létre. Ez a pápáról, püspökről, élökről, holtakról emlékezik meg. Ez minden szentmisében megvan. A pápa jogilag (mint pápa) és papként (püspökként) részesedik ebben a gyümölcsben (a szentmise könyörgési

részében szerepelnek). A második gyümölcs a *fructus speciale* (speciális gyümölcs) amely az intentio secunda (másodlagos szándék), vagy másképpen az intentio speciale (speciális szándék) folyamatként jön létre. Ez a szándék az, amelyre a misét mondató kéri a mise elmondását (ez akárhány szándék, személy lehet). A szentmise kegyelme végtelen; tehát, ha tízezren vesznek részt rajta és járulnak szentáldozáshoz, senki se csorbul ez által. A szentmiseáldozat végtelen értékű, de az egyes hívek kapacitás (saját befogadóképesség) szerint, tehát véges módon részesülnek benne, mivel ők nem végtelenek, hanem végesek. Ez olyan, mintha a tengerből cseppeket venne ki mindenki, de a tenger mégsem fogy ki. Quid quid recipitur, recipitur per modum recipientis – mindenki a befogadóképessége szerint fogad be. Intentio specialissimus (legspeciálisabb szándék) például az, ha a miséző pap bizonyos személyekről még külön is megemlékezik. Ennek az eredménye a *fructus specialissimus* (legspeciálisabb gyümölcs). A negyedik gyümölcs pedig az, amiről a misén tevékenyen részt vevő személy nem tud lemondani, hiába is akarna; mivel jócselekedetet végez, növekszik benne a megszentelő kegyelem, a *gratia sanctificans*. Minden jócselekedet automatikusan magával hozza ezt, tehát a résztvevő is kap belőle. Ha valaki jót tesz, akkor a jócselekedet *érdemszerző* részéről nem tud lemondani, az *engesztelő* részét azonban fel tudja ajánlani valamilyen jószándékra. A miséző pap, ha magát személy szerint nem is foglalja bele a misébe, akkor is megkapja a jócselekedetet követő kegyelmeket, azaz a megszentelő kegyelem növekedését.¹⁹⁴

Az elmondottak alapján azt hinné az ember, hogy ezek után senkit sem kell buzdítani arra, hogy szentmisén vegyen részt. Hisz ahol nagy értékű kincseket osztogatnak, oda seregestől tódulnak az emberek. Sajnos, az ember sok esetben csak annak tulajdonít értéket, ami anyagi jólétét mozditja elő, de ami örök üdvösségére vonatkozik, az iránt gyakran nincs érzéke. Ezért van az, hogy a szentmisén való részvételre buzdítani kell a híveket, sőt minden katolikus

keresztény hívő köteles vásár- és ünnepnapon – súlyos bűn terhe alatt – egy teljes szentmisén részt venni. Bizonyos esetekben ez alól felmentés adható.

Ezzel kapcsolatban felmerül egy kérdés: azért menjünk szentmisére, mert az parancs? Erre azt felelhetjük: a szentmisén kapott kincsek földi és örök boldogságunk eléréséhez elengedhetetlenül szükségesek. Ezért, egyrészt jobb a jutalom és félelem indítékaira is támaszkodni, mint az erkölcsi harcban teljességgel lemaradni. Másrészt a vallásos életben az elsődleges cél mindig az, hogy ne félelemből, vagy csupán parancs kedvéért tegyünk bármit is, hanem indítékunk az Isten iránti szeretetünk legyen. Nem szolgál-lélekkel, hanem fiúi buzgósággal kell a jót tenni, ha azt akarjuk, hogy igazán méltó legyen Istenhez. Egyébként minden jutalmazás és büntetés célja végső soron az Istenhez való közel kerülés, az Istennel való bensőséges kapcsolat megteremtése és elmélyítése, tehát a legnemesebb indíték. A szentmiseáldozat egyenest arra van rendelve, hogy megismételjük, és hogy általa a hívők újra meg újra tevékenyen részt vegyenek Krisztus áldozatában. A szentmise gyümölcseinek tényleges elnyerése az egyéni adottságon és a Gondviselésnek előttünk sokszor rejtett szándékán fordul. Így az Egyháznak – vagyis nekünk – a természetfeletti javak biztosítása érdekében mindent meg kell tennünk, és így indokolt különféle ügyekért, vagy személyekért többször is szentmise útján könyörögni Isten előtt. Mindez Istentől kapott, páratlan lehetőségünk – miért ne élénk vele?¹⁹⁵

A szentáldozás (communio) mibenléte és kegyelmi hatásai

Az Oltáriszentség méltó fölvevője a megigazult keresztény. Ez hittétel a trentói zsinat kifejezett tanítása értelmében. A tétel helyes megértésére különbséget kell tenni: más az Eucharisztia alkalmas és más a méltó alanya. Jellemzésük végett a trentói zsinat nyomán a merő anyagi eucharisztia-vétel mellett (mely semmiféle tekintettel sincs az Eucharisztia szentségi jellegére) háromféle áldozást különböztetünk meg. *Szentségi áldozás* az, mely az eucharisztia szentségi

jellegének tudatában és szándékával történik, annak gyümölcsei nélkül; *lelki áldozás* a szentség vételének kifejezett vágya élő hitben és szeretetben; a *lelki-szentségi* áldozás a szentséggel együtt annak gyümölcseit is veszi. Az Eucharisztia merőben szentségi vételére alkalmas minden megkeresztelt élő. A szentségek ugyanis általában az élőkért vannak; az Eucharisztia ezen felül eledel, és mint ilyen is élőknek van szánva. Itt melleleg megjegyezzük, hogy a szentáldozás, mint eledel csakis a fölvevőnek szól. Tehát másért szentáldozást följánlani csak abban az értelemben lehet, hogy a szentáldozás ténye által személyes teljesítmény alapján szerzett érdemeket könyörgésképpen (per modum suffragii) és az esetleg hozzákötött búcsúkat a búcsúalkalmazás törvényei szerint följánljuk másokért; ezt természetesen meg lehet tenni a tisztítóhelyen szenvedő lelkekért is. Csak megkeresztelt ember alkalmas alany, mert a keresztség a többi szentség kapuja; a vágykeresztség valószínűleg nem elég. A merő lelki áldozás, mint merő személyes teljesítmény lehetséges mindenkinek, aki tökéletes szeretet fölindítására képes, tehát nem-keresztényeknek is. A tételben a lelki és egyben szentségi áldozatról van szó. Erre nézve a Tridentinum ünnepélyesen kimondja, hogy a merő hit nem elég előkészület, és szigorúan meghagyja, hogy aki halálos bűnben van, az áldozás előtt gyónjon meg, és szükség esetét leszámítva, ne érje be (gyónás nélküli) tökéletes bánattal. A másik végletet tekintve VIII. Sándor pápa elítélte azt a janzenista tételt, hogy a szentáldozáshoz nem járulhat, akiben nincs meg a legtisztább istenszeretés, vagy aki nem adott teljes elégtételt összes bűneiért. X. Pius szerint minden hívőnek van joga a mindennapi szentáldozáshoz, csak legyen a megszentelő kegyelem állapotában és legyen meg a helyes jámbor szándéka a szentség vétele tekintetében.¹⁹⁶

A purgatóriumban sem halálos, sem bocsánatos bűn nincsen – Isten a purgatóriumban visszavonja az összes bocsánatos bűnt. Az Isten a halál pillanatában megmutat mindent – az illető azonnal elítéli önmagában a bűnt (ott

nem is tud másképpen tenni az ember). Így a büntetését leszenvedi, de a bűnei ellen már nem tud tenni. Hasonlóan a *szentáldozás* – a szentáldozás nem törli még a bocsánatos bűnöket sem (a súlyos bűnnel történő szentáldozás szentségtörésnek minősül), csak akkor, ha az illető visszavonja azokat, vagy ellentétes erényt gyakorol. Ha viszont a szentáldozáshoz járuló egyén *kis dolgokban* megtagadja az engedelmességet és elhatározza, hogy áldozás után sem akar lemondani róla (a kis dolgokban történő engedelmesség-megtagadásról), akkor a szentáldozásban kevesebb kegyelmet kap, de nem követ el szentségtörést. Az áldozásban a visszavonás, a purgatóriumban a belátás (ami egyenértékű az áldozásnál való visszavonással) törli a bocsánatos bűnöket.¹⁹⁷ A megszentelő kegyelem állapotában végzett szentáldozás növeli a megszentelő kegyelmet és készséget ad a segítő kegyelem felismerésére és elfogadására.

Eucharisztikus Kongresszusok

Az Eucharisztikus kongresszusok az Eucharisztia megismerésének és tiszteletének elmélyítésére szolgálnak. Az első Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust 1874-ben a tours-i Émilie Tamisier (1834-1910) kezdeményezte, aki eucharisztikus zárándoklatot vezetett Avignonba, majd Eymard Szent Péter Julián indítására 1881-ben Lille-ben megszervezte az első Eucharisztikus kongresszust. A 20. és 21. század történelméhez kapcsolódóan kiemelt jelentőségű a 34. Eucharisztikus Világkongresszus, amely 1938-ban, Budapesten került megrendezésre. A 21. század Eucharisztikus (világ) kongresszusai – amelyek az Oltáriszentség tiszteletének folyamatosságát mutatják – a következők voltak; Róma, 2000 (47.), Guadalajara (Mexikó), 2004 (48.), Québec (Kanada), 2008 (49.); Magyar Nemzeti Eucharisztikus Kongresszus (2005).¹⁹⁸ Az alábbiakban a 20. és 21. században megrendezett nemzetközi kongresszusokból vett néhány rövid gondolat ad betekintést az új évezred Oltáriszentség-tiszteletének módozataiba.

A 34. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 1938, Budapest

Az Eucharisztia a szeretet és az egység köteléke – ez volt az 1938-ban Budapesten megtartott Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus jelmondata. Ezen a nagyjelentőségű egyházi eseményen legmagasabb beosztásban – pápai képviselőként – Eugenio Pacelli bíboros-államtitkár, pápai legátus (a későbbi XII. Pius pápa) vett részt. A következőkben az akkor (és ma már egyre inkább) aktuális problémák tükrében elmondott beszédjéből olvashatunk részleteket: „A budapesti kongresszus hármas célja: hit, hódolat, tettek. Tehát nem a mai idők súlyossága ellenére, hanem éppen e súlyosság miatt járul erre a Világkongresszusra az a szerep, s az a küldetés, amelyet három pontban foglalok össze: abban a világban, ahol a hit ellanyhult, büszke és megrendíthetetlen hitvallásban hirdetni a megváltás alapvető igazságait, amelyeket az Oltáriszentség misztériuma magában rejt, mint a hit foglalatát. Abban a világban, amely magát az isteni törvények alól mindinkább kivonni törekszik, hirdetni a teljes és tudatos meghódolást az Oltáriszentség törvénye előtt (...) Abban a világban, amelyet megingattak és egyensúlyából kizökkentett az egyenetlenségre való uszítás, összefogni az összes jóakarátú embereket, a szeretet apostoli keresztes-hadjáratára, hogy elősegítsék az egyetértés, a társadalmi boldogulás és az áldozatosság munkáját, attól a testvéri szeretettől áthatva, amelyet az Oltáriszentség, »a szeretet köteléke« áraszt magából.”¹⁹⁹

Az Oltáriszentségbe vetett hit megmutatkozik a liturgikus énekekben is. Koudela Géza megzenésítésében, Bangha Béla szövegezésében erre az ünnepi alkalomra íródott a „Győzelemről énekeljen” című ének, amelyben kifejezett utalás történik minderre: „Mert szerette a világot, kenyér színbe rejtezett. Krisztus kenyér s bor színében Úr s király a föld felett: forrassz egyé békességben minden népet s nemzetet! A ”Dicsérd Sion Üdvözítőd” éneken pedig ez áll: „Vér bár a bor, test az étel, egy is Krisztus, semmi kétely! Két szín

őt nem osztja meg. Veszi egy és ezek vészik, s mind egyenlőn kapja részit, mégis: nem fogyatkozik.”

A 47. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 2000, Róma

„2000-ben tartották a Szentév teológiai szempontból legrangosabb eseményét, a 47. Eucharisztikus Kongresszust. Megnyitó beszédében a pápa köszöntötte a kongresszus résztvevőit, és arra buzdította a világ minden részén élő híveket, különösen a gyermekeket és betegeket, valamint a szemlélődő közösségeket, hogy ajánlják fel imáikat a világtalálkozó sikeréért. Az Eucharisztikus Kongresszus felszólítja a híveket, hogy újítsák meg hitüket: Krisztus valóban jelen van az Oltáriszentségben. Ugyanakkor kiengesztelődésre és a keresztyének egységére is buzdít, hiszen egy a test és egy a Lélek, egy a keresztség. Sajnos még mindig megosztottságok és ellentétek gyötrik Krisztus testét, és megakadályozzák a különféle felekezetekhez tartozó keresztyéneket, hogy osztozzanak az egyetlen eucharisztikus kenyérben. Ezért egyesülve fohászkodunk a jubileumi évben túlradó isteni irgalom megújító erejéért. A 2000. év Nagy Jubileumának központi eseménye, a Szentháromság vasárnapja és Úrnapja két ünnepe egyaránt tükrözi az idei Szentév szentháromságos és eucharisztikus jellegét – hangsúlyozta II. János Pál pápa.”²⁰⁰

A 48. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 2004, Guadalajara

A mexikói Guadalajarában került megrendezésre a 48. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus, és ezzel egy időben elkezdődött a II. János Pál pápa által meghirdetett Eucharisztia Éve. Az eucharisztikus év jelmondata: „Az Eucharisztia, a III. évezred fénye és élete.” Az eucharisztikus évet a 2005-ben megtartott XI. Általános Püspöki Szinódus zárta be, melynek témája a

következő volt: „Az Eucharisztia az Egyház életének és küldetésének forrása és csúcspontja.”²⁰¹ II. János Pál pápa – Mexikó korábbi történelméhez kapcsolódóan – 2000. május 11-én vasárnap avatta szentté Maldonado Szent Pétert, 26 másik mexikói boldoggal együtt.

Maldonado Szent Péter a mexikói Chihuahua városában született 1892. június 15-én. A mexikói vallásüldözés 1926-tól sújtotta az ország központi területeit. Itt betiltották a nyilvános istentiszteleteket, s templomokat zártak be. Maldonado Szent Péter 1937. február 10-én, Hamvazószerda napján bemutatta a szentmisét, majd meghamvazta az egybegyűlt híveket, ezután pedig gyóntatni szeretett volna. Ekkor jelent meg hirtelen egy felfegyverzett és félrészeg csapat, amely letartóztatta a plébánost. Péter atya egy kis kusztdiában (szentségghordozó edény) magával vitte a Szentségi Jézust. A támadás során a leeső kusztdia kinyílt, s a Szentostyák kihullottak belőle. Hóhérainak egyike felvett közülük egyet, és cinizmussal így szólt hozzá: „Ezt edd meg!” Így Maldonado Szent Péter halála előtt hóhéra kezéből fogadta a szentáldozást. A haldokló plébánost a helyi asszonyok kórházba szállították, ahol megkapta a feloldozást, a betegek kenetét és a pápai áldást. Másnap, 1937. február 11-én, első szentmiséjének évfordulóján mennyei Atyja kezébe adta lelkét, s lépett be a megígért Országba, immár, mint Krisztus vértanú papja. A püspöki palotában ravatalozták fel, s innen vitték koporsóját a chihuahuai temetőbe, ahol sírkövére ezt írták: „Pap vagy mindörökké”.²⁰²

A 49. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus – 2008, Québec

Az Eucharisztikus Világkongresszus megnyitó ünnepségén a kanadai miniszterelnök személyes megbízottja arról beszélt, hogy Kanada gyökerei is a kereszténységhez nyúlnak vissza, és ha a gyökereket elvágjuk, akkor a jövőt is elvágjuk. Ez minden keresztényre vonatkozik. Ahhoz, hogy az életet tisztességes

és becsületes emberként tudja végigélni, a sors csapásai között se veszítse el a reményt és helyt tudjon állni az életben, ehhez szükség van a hitre, és bennünket, keresztényeket senki más nem erősít meg, csak Jézus Krisztus. Fontos tehát, hogy benne vetett hitünket tudatosan őrizzük.²⁰³

Az Eucharisztikus Világkongresszusra XVI. Benedek pápa Rómából küldött üzenetet. A kongresszus mottója az alábbi volt: „Az Eucharisztia Isten ajándéka a világ élete számára.”

Magyarországi vonatkozásban Márfi Gyula veszprémi érsek a következőket mondta el a montreali magyaroknak, elsősorban a keresztény hívőknek: „Maradjunk hűek magyarságukhoz, mert mi magyarok külön színfoltot jelentünk a világban. Európát három nagy nyelvcsalád teszi ki, a germán, a szláv és latin nyelvcsalád, ezeken kívül esik a magyar és pár más nyelv, de sajátos kultúránk, és stílusunk van, kár lenne, ha hiányoznék Európa harmóniájából.”²⁰⁴ Ezek után a püspök még kitért arra is, hogy a kanadai magyarok csak akkor tudják magyar kultúrával gazdagítani ottani városukat, ha egyben magyarságukat és nyelvüket is megőrzik, a katolikus hitben való megmaradásuk elsődlegessége mellett.

Az Eucharisztia tisztelete a harmadik évezredben

A liturgiában az Oltáriszentség ünnepe az Úrnapja. Ennek a következő a története: az Eucharisztia külön tiszteletének nagy lökést adtak Lüttichi Boldog Julianna látomásai 1209-ben (amelyben arról történik megnyilatkozás, hogy az Egyház liturgiájában hiányzik még egy ünnep, az Oltáriszentség ünnepe). Lassan a hivatalos egyház is magáévá tette a látomás lényegét, az Úrnapja bevezetését. A lüttichi fődiakónusból pápává lett IV. Orbán 1264-ben bevezette

ezt a napot, és Aquinói Szent Tamással megíratta az új ünnep liturgikus szövegeit. Később ezen a napon körmenetet is tartottak.²⁰⁵

Minden vasárnap „Úrnapja”, Dies Dominus. A II. Vatikáni Zsinat óta az Eucharisziát tudatosan, mint az egész keresztény élet forrását és csúcsát ünnepeljük. Ez a szemlélet magában foglalja az egyház kétezer éves hitét. Az Eucharisztia (rendes) kiszolgáltatója a püspök, a pap és a diákonus (CIC 910. k. 1.§). Rendkívüli kiszolgáltatója az akolitus, valamint a kellő megbízással rendelkező világi hívő (CIC 910. k. 2.§, 230. k. 3.§).

Az Eucharisztia tiszteletét kifejező Eucharisztikus kongresszusokon túlmenően, ebben az alfejezetben az Oltáriszentség tanához kapcsolódó, az új évezredben megjelent fontosabb pápai megnyilatkozások kerülnek röviden ismertetésre.

Az Ecclesia de Eucharistia (Egyház az Eucharisziából) enciklika, 2003

2003-ban, a nagycsütörtöki szentmise keretében II. János Pál pápa közzétette 14. enciklikáját az Eucharisztia és az Egyház kapcsolatáról: Ecclesia de Eucharistia. „Az Egyház az Eucharisziából él: Ő táplálja, Ő világosítja meg. Az Eucharisztia a hit misztériuma, és egyben a fény misztériuma.” A zsinatra hivatkozva hangsúlyozta, hogy a liturgia, benne az Eucharisztia az egyházi tevékenység csúcspontja (culmen) és az isteni élet forrása (fons). Az Eucharisztia évének során, 2004-2005-ben világszerte ünnepelték az Eucharisziát; sor került a hagyományos úrnap körmenetekre. Így Magyarországon is különös ünnepélyességgel tartották meg ezeket a körmeneteket. Az év alkalom volt továbbá arra is, hogy katekézisekben, szentbeszédekben elmélyítsék az Eucharisztia ismeretét, megmagyarázzák annak kapcsolatát az egyházi közösséggel.²⁰⁶

A Mane nobiscum Domine (Maradj velünk Uram) apostoli levél, 2004

II. János Pál pápának az Eucharisztia évére írt apostoli levele, a „Mane nobiscum Domine” az emmauszi tanítványok evangéliumi elbeszéléséből indul ki, amelyben a feltámadt Jézus, anélkül hogy felismernék, a Jeruzsálemből Emmausz felé tartó tanítványok mellé szegődik útítársnak. Amikor leszáll az est, a tanítványok kérlelik őt: „Maradj velünk, Uram, mert esteledik már!” (Lk 24,29). Jézus az Igét, a Szentírást magyarázza a tanítványoknak, de a találkozás akkor válik teljessé, amikor az Ige fényénél megjelenik az a fény, amely „az élet kenyereből” fakad, s amely a nagy ígéret beteljesítése: „Íme, én veletek vagyok minden nap, a világ végéig” (Mt 28,20).²⁰⁷

Az Oltáriszentség imádásához kapcsolt teljes búcsúkról szóló szentszéki határozat, 2004

„A búcsú (indulgentia) Isten színe előtt, a már megbocsátott bűnökért járó, ideig tartó büntetések elengedése részben (részleges búcsú) vagy teljesen (teljes búcsú), melyet a katolikus hívő, aki megfelelően felkészült, és teljesítette a kiszabott feltételeket, elnyer az Egyház segítségével, amely mint a megváltás szolgálója Krisztus és a szentek elégtételt nyújtó érdemeinek kincstárát hivatalosan kezeli, és abban részesítheti tagjait.”²⁰⁸

Az Apostoli Penitenciaria dekrétuma az Eucharisztia évében az Oltáriszentség imádásához kapcsolt teljes búcsúkról többek között ezt írja: „Az Eucharisztia – a legnagyobb csoda és a mi Urunk Jézus Krisztus vére által szerzett megváltás leghatékonyabb emlékezete – mint áldozat, s mint szentség maradéktalanul megvalósítja és a kegyelem erejével támogatja az Egyház egységét. Kimondhatatlan örömmel árasztja el az Egyházat, ugyanakkor táplálja a hívők jámborságát és serkenti őket a tökéletességre való törekvésükben. (...) A szokásos feltételek mellett teljes búcsút nyerhet minden hívő, aki áhítattal részt

vesz ünnepélyesen kihelyezett vagy a tabernákulumban őrzött Oltáriszentség előtt végzett szentségimádási ájtatosságon.” Továbbá, „a katekézisben (a papok) buzdítsák a híveket, hogy gyakran és nyíltan tegyenek tanúságot az Oltáriszentség hitéről és imádrásról.”²⁰⁹

A Sacramentum caritatis (A szeretet szentsége) enciklika, 2007

Az Eucharisztia az Egyház létének „oksági elve”, Isten szeretetének alapvető megnyilvánulása, amelyben éppen általa részesülhet az ember: az Eucharisztia az Egyház életének minden aspektusát megtölti értelemmel. „Az Egyház életének forrása és csúcsa”, „Jézus Krisztus önjándéka”: ezekkel a szavakkal írja le XVI. Benedek pápa enciklikájában az Eucharisziát, amelyből egy egész sor következmény származik mind az Egyház, mind a hívek számára. A dokumentum egyik alapvető témája a család központi szerepének hangsúlyozása. „A házasság és a család olyan intézmények, amelyeket támogatni és védeni kell az igazságukat érintő minden lehetséges félreértéstől, mert minden bennük okozott kár az emberi együttélést, mint olyat sebez meg.” Kezdve a házassággal, amely „benső természete szerint kötődik a Krisztus, mint vőlegény és az Egyház, mint jegyese közötti eucharisztikus egységhez”. A házasság éppen, mint ennek a „visszafordíthatatlanságnak” a kifejezője, magában foglalja „azt a felbonthatatlanságot, amely minden igaz szeretet természetszerű vágya”.²¹⁰

Magyarországi vonatkozások

A 2005. évben megrendezett Magyar Nemzeti Eucharisztikus Kongresszus eseményén túl az Eucharisztikus Év alkalmából kiállítás nyílt az esztergomi Főszékesegyházi Kincstárban, „Az Eucharisztia tiszteletének emlékei a

Keresztény Múzeum anyagából” címmel. Az ugyancsak ebben az évben lezajlott – évtizedes hagyományokkal rendelkező – nagymarosi ifjúsági találkozó témája az Eucharisztia és a szentségimádás volt, válaszolva II. János Pál pápa felhívására, amellyel meghirdette az Eucharisztia évét.

Záró gondolatok

Az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus évében Glattfelder Gyula, csanádi püspök az Oltáriszentségről a mai időben is változatlanul aktuális írásában így elmélkedik: „Krisztus valóságos jelenléte a kenyér és a bor színe alatt (...) a legnagyobb áldás és öröm volt a hívő emberiség számára. (...) Ha egyházüldözést szenvedtek a hívek, a katakombákban az Oltáriszentség körül kerestek menedéket és vigasztalást. (...) Ez a jellegzetes katolikus tan különösen akkor hatott lenyűgöző erővel, amikor profán gondolkozás az egész vallási életet kivetkőztetni kívánta természetfeletti mivoltából és nem ismert el benne mást, mint merő kultúrtörténeti jelenséget. Ez érteti meg, hogy legújabban, amikor a modern pogányság lerombolni törekszik mindent, ami az egész keresztény világ kegyelmi kincse, az ellenállás tömegmozgalmait az Oltáriszentségben ragyogó misztérium körül rendezi meg a katolicizmus (...) a vele szemben pártütő minden profánság és alacsonyosság ellen tiltakozó szent tüntetés gyanánt. (...) Senki előtt sem rejtély, hogy tervszerű hadművelet folyik nem egyes hittételek s nem is a katolikus Egyház vagy bármely más felekezet pozíciói, hanem az egész vallásos életszemlélet és minden természetfölötti gondolkozás ellen. (...) De hogy ebből a kegyetlenségből mily barbárság táplálkozik, annak gyászos bizonyítéka a feldúlt családi otthon, tönkretett erkölcsi rend, teljes gazdasági bizonytalanság, amely alatt hívő és hitetlen egyaránt a legnagyobb megalázottságban szenved. (...) Az Eucharisztikus Világkongresszus (...) csak építeni akar és senki jogos érdekeit és érzelmeit nem kívánja érinteni. Az istenhit és Krisztus-imádás elmélyítésével csak a vallástalan tagadás szellemével

szemben akar gátat emelni s e nemes törekvés bizonyára minden jóakaró ember rokonszenvével találkozik.”²¹¹

Mindszenty József 1946. február 10-én a budapesti Örökimádás templomban az engesztelő kilenced befejezésén a következőket mondotta: „Csak imádkozó emberiség építhet egy jobb világot. Nemcsak a külső világot kell újjáépítenünk, hanem a mi belső világunkat is. Az imádság elhagyása a lélek és élet szétzüllesztésének a kezdete; az imádsághoz való visszatérés Isten és a lélek, az élet megtalálása. A magyarság legyen az imádság nemzete.”²¹²

Az Oltáriszentség legnagyobb vallási tisztelettel, imádással történő elismerése segítse megvalósulni azt, hogy „a szeretet ajándéka adja meg nekünk, hogy valóban azzá is legyünk, amit a szent áldozatban titokzatosan megünnepelünk.”²¹³

Isten és a történelem előtti felelősséggel – az 1956-os Szabadságharc félév százados évfordulóján^{VII}

A szabadságharc 1956. október 23-án robbant ki, de jóval korábban kezdődött – valójában akkor, amikor az első szovjet katona átlépte a Kárpátok gerincét és nyomában megjelent az első moszkovita agitátor.

Csonka Emil

Az idei esztendőben emlékezünk meg az 1956-os magyar szabadságharc fél év százados évfordulójáról. Ez a kerek évforduló egyrészt nagy büszkeséggel tölti el azokat, akik joggal és minden tekintetben a magyar nemzethez tartoznak. A „gyönyörű egység októberi napjaiban” – ahogyan az 1956-os szabadságharc

^{VII} Magyarok Vasárnapja 2006. október-november-december

egyik kiemelkedő személyisége, Mindszenty József bíboros, hercegprímás rádióbeszédében fogalmazott – a magyar nemzet egységesen izzott át belső lelkiületben és tetterőben egy közös cél érdekében! A II. világháborús összeomlást követően a magyarságra – a nagyhatalmak által megkötött igazságtalan egyezmények következtében – újból kommunista uralom telepedett, immár moszkovita fegyveres segédlettel (az első kommunizmust a magyar nemzet még le tudta rázni magáról). Ez a rendszer – most már az orosz szuronyok árnyékában – rögtön hozzálátott a magyarság minden vonalon történő brutális megsemmisítéséhez. Legelsősorban a magyarság valláserkölcsi alapjainak lezüllesztését indították el, amely a szovjet-rendszer kiemelt céljai között szerepelt. Eleinte ugyan alakoskodva vallásszabadságot iktattak törvénybe, de hamarosan – teljesen hazug indokkal – mindennemű közéleti vallásos tevékenységet felszámoltak, a hozzájuk tartozó intézményekkel, egyesületekkel együtt (néhány egyházi iskolát mutatóba meghagytak). Megszüntették egy nemzet legbiztosabb fundamentumát, a kötelező valláserkölcsi nevelést. A magyar keresztények közül is sokakat – szintén hazug, koholt és gumibottal fogalmazott vádpontok alapján – bitófára juttattak. Minden erejükkel mocskolták, majd rágalmak alapján bebörtönözték Mindszenty bíborost, gyaláztak Istent, Hazát, magyarságot. A szerzetes- és felekezeti iskolák szétverésével pedig máig kiható és csak hosszú idő alatt helyrehozható erkölcsi károkat okoztak.

A morális lezüllesztés mellett elkezdődött a gazdaság teljes lerombolása is. Gyakorlatilag mindent államosítottak, a tulajdonosok (ha még tudtak) vagy Nyugatra menekültek, vagy közülük többieket itt kivégeztek. Mások jogfosztottak lettek. A terror elképesztő méreteket öltött! Csonka Emil így írja le az orosz megszállást követő állapotokat: „A háborút követő hónapokban és években a Magyarországon bemutatkozó orosz katona visszataszító látványt nyújtott mind brutalitása miatt, mind pedig azért, mert egy primitív politikai rendszer alattvalóinak képét tárta az ország elé. Az a tény, hogy az orosz katona

burzsuj-luxusnak tekintette a legegyszerűbb közhasználati cikket is, elképzelhetetlenül negatív szovjet viszonyokra engedett következtetni. A megszállók brutalitása egyfelől, a megszállt országok magasabbrendűsége másfelől – ez váltotta ki azt a magyar s általában európai közmeggyőződést, amelyet egy szellemes francia mondás így örökített meg: »Sztálin két hibát követett el: az egyik, hogy katonáit megmutatta Európának, a másik, hogy katonáinak megmutatta Európát.«²¹⁴

Ennek előzményeit 1919-ben a magyar nemzet már egyszer megtapasztalta. Mindszenty (Pehm) József, aki akkor, az első kommunizmus idején Károlyi Mihály és Kun Béla börtönében, mint zalaegerszegi hittanár raboskodott, kiszabadulása utáni első vasárnapi prédikációjában elmondotta, mit látott, hol volt. Ez mindennél jobban igazolja a kommunizmusról alkotott véleményének hitelességét és világítja meg a rendszer belső romlottságát, lényegét. “Börtönből jöttem, láttam a parlament mennyezetig vérrel befecskelt pincéit, a vízvezeték csöveire akasztottakat, hallottam a teherautók motorjainak berregését a halálpincék előtt, hogy a megkínzottak segélykérését ne hallják künn. (...) megcsonkították a kivégzettjeiket, (...) amikor Kun Bélával megérkeztek az ázsiaiak, akik a pesti öröm- és hintáslegényeket megtanították szöveget verni a köröm alá, a besózott élve-nyúzására, a kihúzott nyelvnek az orra szögelésére. Benézett börtönömbé Szamuely, aki kézlegyintéssel intézett el húsz-harminc magyart. Láttam Korvin-Klein Ottót, a púpos gnómot, aki éjjel a Lánchídon lövette agyon és a Dunába szórta áldozatait. A vörös börtön kapuja a vörös pokolnak, amelyen át belátni a Szovjetbe. Most még a saját népüket gyúrnak át ezekkel a fegyverekkel, kínzásokkal, gyilokkal, akasztófával, géppuskával. De meglátjátok, eljön az idő, amikor felrobbantják a világot és megkínnozzák ezekkel az eszközökkel. Véres utópiát építenek a keresztény kultúra romjain. Az én szavam gyenge: Nyugat nem hallja meg. Talán megértenék Nyugat államférfiai is, ha a vörös börtönökön át néznének be ők is a Szovjetbe! Így

nekünk, magyaroknak most még nem hisznek. Azt gondolják, miért fogjanak össze a Szovjet ellen, hiszen még nem az ő hazájukat gyújtogatja, csak a magyarokét. Nincs annyi eszük, mint a magyar parasztnak, aki a hetedik határból is hazaszalad tüzet oltani, ha meghallja a félrevert harangja szavát. De legalább ti higgyetek nekem! Te magyar értelmiség! Ne engedjétek el a földműves és a munkás kezét! A ti bűnötök lesz, ha magatoktól eltávolodni engeditek őket. Magyar munkás, térj észre! Azt hitted, hogy láncaid helyébe az egész világot megnyered. Most láthattad, hogy nagyobb nyomort kaptál a proletárdiktatúrától és lelkiismeret furdalást, hogy ezt a fúriát te segítetted. Földműves, te hű maradtál, földreformot kell kapnod, mert ez nem a vörösök találmánya, hanem Prohászka indítványa, húsz év óta. És a te igazságod, magyar nép, Krisztus népe, légy egységes, egymás testvére, nagy megpróbáltatások előtt állsz még!”²¹⁵

A nagy megpróbáltatások és a hősiek áldozatvállalások 1945-től ismét folytatódtak. Csonka Emil 1956-ról szóló munkájában²¹⁶ részletes elemzést ad mindazon okokról, amelyek a szabadságharc kirobbanásához vezettek, Pongrátz Gergely pedig – mint az egyik leghitelesebb tanú – a szabadságharc eseményeiről, belső összefüggéseiről ad tudósítást.²¹⁷

Jelen megemlékezés nem foglalkozik az események részletesebb ismertetésével (erre számos hiteles, részben hivatkozott irodalmi forrás áll rendelkezésre), hanem a szabadságharc szellemiségét, az abban résztvevők páratlan hősiességét, összefogását és áldozatát igyekszik néhány példán, megnyilatkozáson keresztül – köztük kiemelten Mindszenty József esztergomi érsek beszámolóján át – bemutatni.

Tegnap még üldözték és felfalták a rossz bárányt, ma jó színbe öltöznek és igyekeznek jónak tüntetni fel magukat, és bárányok bőrébe bújnak. A farkasbőrre nincsen szükségünk, de olyan báránybőrre sem, amely alatt farkas rejtőzik!

Mindszenty József

Ezen az évfordulón azonban azt is meg kell állapítani, hogy azok a célok, amelyekért a szabadságharc folyt, mintha teljességgel megvalósulatlanoknak és jelen állapotban megvalósíthatatlanoknak tűnnének. Ennek a megállapításnak az alapja pedig az, hogy a világban az a rendszer, amelyen az első és legnagyobb léket az 1956-os magyar szabadságharc ütötte, nem szűnt meg, hanem sok helyütt még mindig eredeti formájában létezik. Vannak azonban országok, világrészek, ahol a kommunista rezsim képviselői „kosztümöt cserélve” újra irányító szerepbe kerültek. A múlt század ezen totalitárius rendszerének 100 millió áldozata egyedülálló a történelemben.²¹⁸ A több földrészre kiterjedő rendszer országok, nemzetek és nemzedékek életét nyomorította meg, és változatlanul rombolja azokon a helyeken, ahol bármilyen megjelenési formában tovább létezik.²¹⁹

Ez a sajnálatos külső és belső támogatottságnak köszönhető. A kommunizmus Kelet-Európában négy és fél évtizedes uralkodása alatt a népesség nagy részéből kiirtotta az önálló gondolkozást, az erkölcsi elvekhez való ragaszkodást. Ahol a családi nevelés ezt nem ellensúlyozta, ott az előzetesen nyíltan kommunista elkötelezettségű „vezérkar” újra a maga oldalára tudta állítani ezeknek az erkölcsi-, és nemzettudat nélküli embereknek a nagy részét. A mai Magyarországon is ez a helyzet - hol és melyik, valóban minden tekintetben jogállami rendszerben valósulhat meg az, hogy egy nemzetet a saját (volt) fizikai és morális gyilkosai²²⁰ vagy azok közvetlen leszármazottai, ideológiai örökösei, illetve mindezek kollaboránsai akár a legkisebb mértékben is

irányíthassanak?! Ez a kérdés nem merül fel azokban, akik az elmúlt 16 évben lezajlott országgyűlési választások alkalmával immár harmadszor (!) adtak segédkezet kommunista utódpart ismételt uralomra jutásához? Miért lehetséges az, hogy háborús bűntettekkel terhelt politikai rendszert magukénak valló, annak kiépítésében és fenntartásában aktívan részt vevő, azt korábban nyíltan is támogató egyének mindenben teljes szabadságot élvezhetnek? Miért lehetséges az, hogy belföldi és európai parlamenti választásokon ilyen múlttal rendelkezők *egyáltalán* indulhatnak, és mandátumot szerezhhetnek? És miért megengedett az, hogy korábbi rablásaikat, rombolásaikat most, átfestett jelszavakkal, a legminimálisabb erkölcsi gátlás nélkül, lényegileg azonos módon, bár sok tekintetben még alattomosabban folytathatják? Ezekről persze – a tapasztalatok alapján – mást várni mérhetetlen naivitásra vallana! Az ilyen elemeknek semmiféle morális alapjuk nincsen sem a legkisebb mértékű kritikához, pláne nem az irányításához! A gonoszságnak *soha* nem lehet jogos a térnyerése, semmiféle eltorzított demokrácia-fogalom fedőneve alatt sem. „Ha Isten ránk tekint, (...) csak a sietve visszaállítandó független, és magyar bíróság lehet illetékes a számonkérésben” – írja végrendeletében Mindszenty József bíboros, a 20. század hitvalló magyar főpapja.²²¹ Az igazságot szolgáltató és elégtételt adó számonkérés **mind a mai napig nem történt meg!** A magyar történelem egyik legsötétebb korszakának büntetlen folytatása ez a mai kor, amelyben annak a rendszernek a nyúlványai újult erővel teszik tönkre a magyar jövőt. És mi miért nem védhetjük értékeinket, az egyetemes értékeket, amelyeket minden erővel le akarnak rombolni? A *valóban* magyaroknak és *valóban* keresztényeknek fokozott erkölcsi kötelessége ennek a szennyáradatnak az erejükhöz mérten történő megfékezése.²²² A Magyarországon élő lakosságnak egy tudattalan, tudni nem akaró része újra egy nemzetközi bolsevik-szabadkőműves²²³ (tehát egy teljességgel Isten- és nemzetellenes) bünszövetkezetet erősített meg hivatalában. Ezek tekintetében az eredmény megint csak egy nagy lebógés volt mind magyarság, mind kereszténység terén! Az idei évben is (2006 – KG) ehhez

adtak segédkezet magukat katolikusnak, kereszténynek valló egyének is – máskülönben ez a szavazati arány nem jöhetett volna ki!

1989/90-ben a kommunisták önként adták át a hatalmat. Miért?! Azért, hogy egy véres megtorlást elkerüljenek, és hogy néhány évvel utána újra teljhatalommal térhessenek vissza. *Kifosztották az államkasszát – és most ők, a kifosztók akarják eladni saját magukat megmentőként!* Aki mindent pénzért tesz, az előbb-utóbb pénzért mindent megtesz! Az általuk és elődeik által felhalmozott mérhetetlen államadósságot most újra a nyakunkba varrják, oktatásunkat lezüllesztik (többek között a tárgyi ismeretek minimálisra csökkentésével, mert tudják jól, hogy a butaság ellenszere a tudás és ezek olyan társadalmat akarnak, amelynek tagjai az önálló gondolkodásra minél képtelenebbek, így annál inkább manipulálhatók a rosszra), az abortusztörvény liberalizálással és a meddővé tétel szinte akadálytalan lehetőségével pedig a nemzetet a végső pusztulás felé hajszolják.

Az 1956-os szabadságharcban sokan adták életüket a legnagyobb eszméért: az emberi szabadságért. Őket erre nem kényszerítette senki, és nem gondolkodtak azon, hogy ez az áldozat megéri-e nekik, vagy sem, és kifizetődik-e majd valamikor, vagy nem, és hogy egyáltalán kifizetődik-e. *Felelősségük óriási volt, és ők ezt a páratlan feladatot példásan teljesítették.* Ma, ötven év elteltével a mai felelőtlen döntések következményei azok meghozóit nem kisebb mértékben terhelik!

„Az ördög gyilkos kezdet óta. Nem tartott ki az igazságban, mert nincs igazság benne. Amikor hazudik, saját természete szerint beszél, mert hazug és a hazugság atyja.” (Jn 8,44.) Ezért kell ma fokozottan odafigyelni, és annak alapján hinni bárkinek is, hogy milyen *múlttal* rendelkezik. Nem elég megnézni, hogy valaki mit mond, nézni kell azt is, hogy *ki* mondja!

Divat ma a „baloldal” részéről a Horthy-rendszerre hivatkozni, mint negatívumra. Az – hibái ellenére is – egy minőségileg és összehasonlíthatatlanul becsületesebb korszak volt, mint ami utána következett. Másrészt ezeknek honnan van merszük, erkölcsi alapjuk azt bírálni (nyilván a gátlástalanságuk következtében teszik mindezt), amikor az 1945-től eltelt négy évtizedben ők mérhetetlen gazemberségeket követtek el és követnek el a mai napig? Az a rendszer a bűnös, velejéig gonosz Rákosit életben hagyta²²⁴ – amit az úgy „hálált meg” (rá jellemző módon), hogy erőszakos hatalomra jutása után ártatlanok ezreit ölette meg!

Ami a (nyíltan) kommunista években „jó” volt, az alapvetően mind a kommunizmussal *szemben* áldozatot hozó egyéneknek köszönhető. Minderről Fehérváry István, a kommunista börtönélet elszenvedője és túlélő szemtanúja a következőket írja: „Az egész országra kiterjedt és 11 éven keresztül tartó ellenállásnak egyetlen célja a megszálló szovjet hadsereg által fenntartott kommunista-szovjet diktatúra elleni harc, és a minimális szabadságjogok biztosítása volt. Hogy ez a harc sikeres volt, azt bizonyította 1956. október 23-a, amikor már nem kisebb ellenálló csoportok, hanem az egész nép kelt fel, hogy kivívja szabadságát és nemzeti függetlenségét. De addig hosszú volt az út. Több mint *félmillió magyart* tartóztattak le és ítélték el Rákosiék hóhér bírái. *S tizenötezer halott* fénylő nevét és emlékét őrzik a magyar történelem eme sötét korszakának megírandó lapjai.”²²⁵

A Terror Háza Múzeum, a Recski Nemzeti Emlékpark és a 301-es Parcella hűen mutatja meg a „bolsevik humánumot”, a történelem legkegyetlenebb rendszerének valódi arcát!

Hallgatásunkkal nem leszünk bűnrészesei az önkénynek és az igazságtalanságnak. Vannak bizonyos cselekedetek, amelyeket az ember – különösképpen a keresztény – semmi körülmények között nem nézhet tétlenül. Bármilyen is legyen a helyzet, a mi feladatunk, hogy felemeljük szavunkat, hirdessük az igazságot és felszabadítsuk lelkiismeretünket.

Mindszenty József

Mindszenty bíboros 1956-ról, az azt követő eseményekről a következőképpen nyilatkozott. „Az ötvenhatos szabadságharc hirtelen pattant ki. Dicsőséges eredményt ért el kezdetben. De amikor a világ hatalmai nem tudták megérteni azt, hogy egy kis nép a szabadságért mire képes, és amikor szinte a szóözönnel és a hiábavaló locsogással inkább a másik oldalon segítettek, hát akkor fordult nehézsre a mi szabadságharcunk sorsa.”²²⁶

„Békés tüntetés indul október 23-án: fegyvertelen magyarok tüntetése. Gerő ÁVH legényeivel lövetni kezd. Fegyverre fegyver volt a válasz, s kitör a magyarok legszebb szabadságharca. Elsöprik Gerőt; tűz alá veszik az ÁVH-sokat. Az oroszok beavatkoznak. Ledöntött orosz emlékeket, sérült épületeket, szünetelő gyárat látok – és boldog, megkönnyebbült emberi arcokat. A fölkelők állják a harcot és győznek.”²²⁷ „Dicsőséges volt ez a hét. *Gyerekek verték meg az orosz hadsereget a Molotov koktéllal.* És az orosz nem mert mozdulni. Láttam a tökéletes vereséget és itt szegényben borult az arca, hogy iskolás gyerekek intézték el a páncélosaikat. De aztán, amikor kapott egy biztatást, hogy bizonyos nagyhatalmak nem szeretik, hogy akad egy nép, amely nincs barátságban a Szovjettel – nem az orosz néppel – akkor hozta a központi Bizottság Moszkvában a határozatot, amit addig nem mert meghozni.”²²⁸

Pongrátz Gergely, az 1956-os magyar szabadságharcban a budapesti Corvin-köz szabadságharcosainak parancsnoka, könyvében idézi a Mindszenty bíboros által említett két táviratot, amelyek a Nyugat részéről közvetlenül járultak hozzá a szabadságharc vérbefojtásához: „Ahhoz azonban, hogy a szovjet gőzhenger meginduljon, arról gondoskodott az *amerikai külügyminisztérium*, amikor a Moszkvában levő követének elküldte azt a táviratot, melyet mélyen elhallgatnak úgy Keleten, mint Nyugaton. Ezzel a távirattal biztosították a Szovjet kormányt arról, hogy: **»Az Egyesült Államok kormánya nem tekinti Magyarországot, vagy a szovjet blokk bármely tagját potenciális katonai szövetségesnek.«**”²²⁹

A második távirat szövege így hangzik: **“Az Egyesült Államok kormánya nem tekinti jó szemmel azokat a kormányokat, amelyek barátságtalan viszonyban vannak a Szovjetunióval.”**²³⁰

A második szovjet intervenció legfőbb indítóokáról Csonka Emil ad elemzést könyvében. „A magyar forradalom irodalmában, főleg a leveretés hatása alatt, megszülettek olyan tézisek is, hogy a második orosz beavatkozást a forradalomnak ez vagy az a mozzanata, elsietett gesztusa vagy radikális követelése váltotta ki. Jogos a kérdés, hogy akkor október 30-án miért hirdette meg egész kelet-európai politikája revízióját (az orosz impérium), s november 4-én miért indított mégis támadást Magyarország ellen? A szovjet vezetőséget még Suez sem bátorította fel annyira, mint egy másik körülmény, nevezetesen az, hogy meggyőződött: az Egyesült Államok **semmit sem kockáztat Magyarorszáért**, vagy a többi közép-kelet európai nép szabadságáért, a Szovjetunió nyugodtan megindíthatja a támadást, Amerikától nem kell tartania. *Ez volt a döntő!* Mihelyt Moszkva látta, hogy Magyarország leverése nem jár kockázattal, habozás nélkül megindult. A magyar forradalom irodalmának a nemzetközi aspektusokat vizsgáló számos műve olyan eszmefuttatást tartalmaz, amely abból indul ki, hogy nyugati, amerikai katonai beavatkozás nélkül is eredményesen lehetett volna segíteni Magyarországon, ha Amerika diplomáciája

erélyesebb, s ha Amerika legalábbis katonai erejének és fölényének a tudatában, azzal arányosan kel a magyar ügy diplomáciai védelmére. A magyar szabadság és ezzel a közép-kelet európai népek szabadságának ügyét azonban Amerika a *pszichológiai csatatéren* veszítette el. Sok múlt azon, hogy melyik fél tudott hatásosabban fenyegetni vagy ijesztgetni, akkor is, ha fenyegetését nem is akarta beváltani. Oroszok, az orosz polgárjogi mozgalom tagjainak véleménye szerint azonban *korántsem volt szó arról, hogy háború tört volna ki*. Elég lett volna, ha a Nyugat félreérthetetlenül tudtára adja a szovjet vezetőségnek, hogy nem tűri Magyarország eltiprását. A szovjet vezetőség semmiképp sem kockáztatta volna meg a világháborút. Az a feltevés és érvelés tehát, hogy a magyar forradalom nyugati megsegítése világháborúhoz vezetett volna, meglehetősen önkényes, s egyformán igazolni akarja a nyugati passzivitást és a szovjet intervenciót. Az adott esetben és időpontban a Szovjetunió nagyon is szorult helyzetben volt, háborúja népszerűtlen lett volna, így a tényleges háború veszélye meglehetősen kicsi volt. Ebben a helyzetben a határozott amerikai fellépés nem mulasztotta volna el hatását s Amerikának a *háborún kívül egy sor más diplomáciai-katonai eszköz állt rendelkezésére* ahhoz, hogy a Szovjetunióra nyomást gyakoroljon. Ehelyett Eisenhower elnök közvetve tudtára adta a Szovjetuniónak, hogy nincs mitől félnie. A magyar forradalom és szabadságharc nemzetközi hatása és jelentősége számos vonatkozásban azonnal megmutatkozott. A forradalom pusztá ténye arra kényszerítette a szovjet kormányt, hogy csatlós-övezetében kevésbé radikális módszereket alkalmazzon. 1956 óta a Kreml egyik politikai maximája volt, hogy még egy Budapest, még egy magyar forradalomhoz hasonló esemény ne történhessék.”²³¹

Mindszenty bíboros Emlékirataiban a szabadságharc kitörésének okairól, és annak vérbefojtásáról a következőket állapítja meg: „Senki sem tudta felmérni a rendszer belső romlottságát és a nép (ifjúság, értelmiség, munkásság) lelkében a csömör fokát. Hogy állunk akkor azzal a fölfogással, hogy Moszkva robbantotta

ki a magyar fölkelést? A két felfogás nem ellenkezik egymással. *Moszkvának célirányosnak tűnhetett fel: egy ponton tágra ereszteti a gyeplőt, és amikor itt fegyverre érik a dolog, lecsapni, letörni keményen, kiméletlen ágyútűzzel és vérbefojtással, deportálással, börtönnel, internálással. Az elégedetlenség így nemcsak ezen az egy ponton, hanem mindenütt elnémul.*”²³²

A szabadságharc leverését követő bosszúhadjáratról pedig így tudósít: „Utána a politikai rendőrség hamar felszervezkedett: a harmadik napon már állott – november 4-e után. *A legújabb korban a bolsevizmus rendszeresítette és tökéletesítette a kínzás magas tudományát a Cseka intézményekkel. A »módszereket« állítólag nyugati szakértőktől tanulták. Nyugati alaposság, szervezőképesség indítja el, keleti vérszomj kiaknázza, tökéletesíti. Hitler Gestapo-ja később emel rajta. A magyar ÁVH mindkettőt értékesíti. Az iskolázók nálunk oroszok. A magyar tanítványokat kommunista oroszok vezették be a kínvallatás modern és tudományos titkaiba, tőlük kapták a szakmabeli kiképzést. Magyarországot 1944. és 1956. október 23. között az idegen kommunista megszálló hatalom börtönbe helyezte. Azután tizenegy napig újra szabadon lélegeztünk. November negyedikétől kezdve újra Kelet vastömlőce lett az ország: a Vasfüggöny újra lezárult.*”²³³

Fehérváry István idézett munkájában megrendítő módon írja le azt az embertelen eljárást, ahogyan ártatlan embereket – politikai okokból – a Kisfogházban a kommunista rendszer fenntartói a szabadságharcig kivégeztek. *Ezek a kivégzések a szabadságharc megtorlásaként ugyanígy folytatódtak.* Az alábbi rész igen megdöbbentő és azért került bele az összeállításba, hogy egy közeli tanú elbeszélésének hitelessége ébressze fel a kétkedőkné, bizonytalankodóknak, vagy esetleg közönyösöknek a lelkiismeretét, és segítse őket a helyes oldalon történő állásfoglaláshoz.

„Az elítéltek keze hátul össze volt kötözve, a szájukat egy szíjjal felkötötték, és ingre, gatyára voltak levetkőztetve. Az ítéletet a formaság kedvéért előttük felolvasták, és miután szájuk fel volt kötözve, még szólni sem tudtak. Utána felléptették a két lépcsős zsámolyra. Most már gyorsan ment minden. Az egyik pribék a létra tetején a hurkot ráerősítette a nyakára, a másik kirántotta a lépcsőt a lába alól, és abban a pillanatban nagyot rántott az elítélt testén. A létra tetején levő pribék egy erős, »gyakorlott« mozdulattal jobbra rántotta az elítélt fejét, és kiakasztotta az utolsó nyakcsigolyáját és eltörte a gerincét. Az elítélt teste még vonaglott egy párat, szemei kidülledtek és kezei erőtlenül hullottak alá. A hullákat az akasztófáról a Kisfogházba beosztott borbély és házimunkás vette le, majd lehúzta róluk az inget és a gatyát. Begyömöszölték azon melegen egy papírsákba, és a készenlétben várakozó hullakocsiba bedobták. Az ott segédkező pribékek az akasztás előtt még fél liter bort is kaptak az 50 Ft mellé. Az így még ki sem hült tetemekkel volt rá eset, hogy két halottaskocsit is zsúfolásig megtöltöttek. A kivégzettek hulláján minden esetben meglátszottak a bokán és a csuklón a bőrszíjak nyomai. A nőknél csak annyi volt a különbség, hogy nem meztelenül, hanem kombinében rakták a papírsákba. A nők kivégzését a perverz, szadista ÁVH-sok kéjelegve nézték végig.”²³⁴

A kommunizmus máig történő fennmaradása külső támogatottságának is köszönhető. Mindszenty bíboros az 1956-os szabadságharcot követően számtalan megnyilatkozásában hívta fel a figyelmet a kommunizmusnak a még megmaradt szabad társadalmakat is fenyegető veszélyére. De ugyanúgy nem hagyja szó nélkül ezen szabad társadalmak, politikai rendszerek mulasztásait sem, melyek a kommunizmus térnyerését nagymértékben előmozdították. Emlékirataiban a bíboros így ír az 1956-os magyar szabadságharc elvesztésének külső okairól: „A Nyugat roppant vak is volt. A bolsevista betyárok – népek kiirtói – nemsokára királyi udvarokban kezdtek szalonképesek lenni. 1955-56 nagy ténye az, hogy amilyen mérvben megutálták a Vasfüggöny népei az orosz

kommunista világot, oly fokban növekedett az elgyengült, lelkét lassan elvesztő Nyugat államaiban a Szovjet befolyása. Tengernyi magyar vér is folyt azért, hogy a Nyugat vakhályoga leváljon. De minden áldozat hiába volt. XII. Pius pápa ugyanakkor magatartásával példát mutatott a világnak. Minden rendelkezésre álló eszközzel küzdött értünk, s egyetlen napon háromszor állt a világ elé Magyarorszáért.”²³⁵

XII. Pius pápa már október 28-án külön enciklikában foglalkozott a magyar szabadságharcral. Ebben többek között ezt írta: „Értsék meg valamennyien, hogy a népek megháborított rendjét nem lehet megszilárdítani sem fegyveres hatalommal, amelyből csak emberhalál származik, sem a polgárokon elkövetett erőszakkal, mely benső meggyőződésüket úgysem hallgattathatja el, sem pedig kiagyalt hazugságokkal, amelyek tönkreteszik a lelkeket és egyaránt sértik mind a polgári és keresztényi lelkiismeretet, mind pedig az Egyház jogait; a szabadság utáni jogos vágyat amúgy sem lehet kioltani külső erőszakkal.”²³⁶

Mindszenty bíboros így folytatja: „A nagyvilág nagyhatalmai attól a Szovjet-hatalomtól féltek, amelyet a kis Magyarország fiatal iskolásai oly csúffá tettek egy egész héten keresztül a pesti utcákon. S aztán, a kétségbeesett kiáltásokra már semmi visszhang nem érkezett a nagyhatalmaktól. Az UNO úgynevezett határozatait csak a nyugati nemzetek veszik komolyan. A Szovjet markába nevet. *Így a magyar szabadságharc két vesztese: az erkölcsileg lezüllött világkommunizmus és a tétlen, megbénult, erejét veszített Nyugat lett, az Egyesült Nemzetek Szövetségével az élen.*”²³⁷

Az ausztráliai Perthben az 1956-os hősök emlékére 1974. október 23-án elmondott szentbeszédében pedig a szabadságharc erkölcsi erejét elemzi éleslátóan. „**Sok veszett ügy volt a világtörténelemben eddig. Nem mindig a veszett ügyek az értéktelenek. Sokszor ahhoz, hogy milyen szándékkal**

történik valami, sokkal inkább sikernek tekinthető a veszett ügy, mint a rossz szándékkal végzett – mondjuk – semleges ügy. Vigyázzunk erre, mert a történelemnek ez a tanulsága, tanítása. A veszett ügy is, ha a lelkiismeret tiszta és nyugodt, több erkölcsi előnyére van a nemzetnek és a nép sokaságának, mint a legnagyobb siker, amit a gonoszság sugallt és hozott létre.”²³⁸

A hősiek áldozat soha nincs hiába, mert egy nemzet ezer éven keresztül nevelődött ezeken a példákön. Tehát a szabadságharc céljai *erkölcsileg* mindenképpen megvalósultak és tisztességes magyar jövő építéséhez nélkülözhetetlenek!

Mindszenty bíboros 1946-ban a Váci Székesegyházban tartott szentbeszédében egy uralkodóról beszélt, amelyhez hasonlót – idő és idő közt párhuzamot vonva – az 1956-os szabadságharc eltiprása után Magyarország is kénytelen volt elszenvedni. A beszéd idevonatkozó része így hangzik: „Ha valaki, akkor Földnélküli János uralkodó tudta igazán gyűlölni az Egyházat. Kifosztotta és utálta az Egyházat. Az élete szakadatlan gyilkosságözön volt. Egyszer csak ez az élet is elmúlt. Mert az egyházüldözők élete is befellegzik, azok sem örökéletűek. És ennek a Földnélküli Jánosnak a történelem megörökítette a sírfeliratát: *»Itt nyugszik egy uralkodó, János volt a neve. Egész élete a gaztetteknek a láncolata volt, és amikor megérkezett a pokolba, azt is bemocskolta önmagával.«*”²³⁹

A hitetlenség menekülés a felelősség elől a nihilbe. A materializmus is az. Nem a halál, hanem a halhatatlanság kellemetlen; nem a feltámadás ellen van kifogásuk a hitetleneknek, hanem az ítélet ellen. Amilyen mérvben sikerül kioltani magukban a felelősségtudatot, olyan előrehaladást tesznek a felelőtlenységben.

Mindszenty József

Mindszenty József utolsó személyi titkára, Mészáros Tibor feljegyezte a bíboros meglátását a kommunizmus javíthatatlanságáról, valamint arról, hogy az abban időszakosan meglevő „előnyök” nem maradandó értékekből fakadnak. „Miszerint a kommunizmus eszméje jó, csak emberi tökéletlenség teszi lehetetlenné annak megvalósítását, ennek éppen az ellenkezője igaz. A kommunizmus eszméje a legvélekedésben gonosz és rossz: e földön a megváltás hiányában nem korrigálható, ki nem javítható. Ami jó mégis történik a kommunizmusban, csak abból ered, hogy az ember a teljes gonosszágra képtelen. Akaratát az a kevéske, sokszor csalékony jó is mozgatja, amely a farkasbundában rejtőzik. Létünknek ezt az édességes ízt Isten nem vette el tőlünk. Jóságában meghagyta.”²⁴⁰

A következő idézet Mindszenty bíboros 1973-as kanadai körútján elhangzott beszédjéből való, amelyben a kommunizmus lényegét foglalja össze. „Ragadozó farkasok járnak körül a világon, vagy annak egyik részén. Sajnos, az Úr Jézus példabeszéde szerint farkasok járogatnak a bárányirhában. Vagy elveszik az irhát a báránytól, vagy a bárány is odakölsönzi a farkasoknak a saját bőrét, hogy megtéveszthessék a világot. Két világ csap össze immár fél-, még inkább negyed százada. Ismeritek mindkettőt hallomásból, sajtóból. Nehogy azt gondoljátok, hogy itt is középpütt az igazság. **Az egyik oldal teljes hazugság!** Én

hirdetem azt, amit tapasztaltam, és amire a püspökszentelésben kötelezett az Egyház: »Ne mondd a sötétet fénynek, a valótlan igazságnak«.

Az I. világháború után a nagyhatalmak elvették Szent István földjének 68%-át, meghagyták 32%-át, 1/3-nál is kevesebbet, a vádlott meghallgatása nélkül. A II. világháborúba a Sztálin-szövetséges Hitler hajszolta bele az országot. A szintén Sztálin-szövetséges hatalmak odaajándékozták a 32%-os csonkot is a nemzetiség-irtó Sztálinnak, akinél mi is nemzetiség lettünk. Sztálin istentelen, feleséggilykos. Mi keresztények vagyunk. Hogyan jöttek az oroszok? Volt 3 püspökhalál, 53 katolikus paphalál. A részeg és szifiliszos kirgiz »felszabadítók« megerőszakoltak fegyveresen *1 millió* körüli nőt. Sztálin ide telepítettjei hadat üzentek Istennek, Egyháznak, a magyar történelemnek. Alakoskodva vallásszabadságot és emberi jogokat iktattak törvénybe. A választáson az orosz hadsereg támogatásával, választási visszaéléseik ellenére is nálunk kapták a legkisebb szavazatot, az új európai gyarmaton. A nemzetgyűlés, az abszolút többségi párt vezérei gyengék voltak. Az ország népe viszont nyelvre, vallásra való tekintet nélkül szembeszállt a rendszerrel. *Orosz és rendőri terrorral* elrabolták a katolikus hitvallásos iskolát, megszüntették az iskolai heti 2 órás hitoktatást, a közös vasárnapi templomba járást.

A kommunizmus nemcsak politikai párt, hanem legelsősorban világnézet; vallás ellen, Isten ellen, emberi lélek ellen, apostoli hitvallás ellen, Tízparancs és erkölcs ellen. Gyilkol, rabol, zsúfolja a börtönöket, a szibériai munkatáborokat. Lezülleszti az egyént, tönkreteszi a családot, csordává teszi a tömeget. Amely pillanatban valaki kommunista, abban a pillanatban megszűnt keresztény lenni. A keresztény Krisztushívó, a kommunista megtagadja az érte meghalt és föltámadt Jézus Krisztust, nem 30 ezüstért, csak egy csalásért. Hite az istentelenség, erkölce az erkölcstelenség. Ismerem a világtörténelmet. A történelem legkegyetlenebb rendszere ez. Ezt megírtam már 1942-ben, a könyvet elkobozták, elégették, a szerzője sorsát

ismeritek. Kétszer voltam kommunista börtönben, de ha kell, megyek harmadszor is.

Kedves Híveim, az igazság jegyében üljük a Szent István 1000. évét. Legyetek hűek Szent István hitéhez és magyarságához magatokban és gyermekeitekben.”²⁴¹

Végezetül álljon itt Mindszenty bíborosnak a kommunista rendszerhez, illetőleg kommunista személyekhez való viszonyáról egy 1974-es sajtókonferencián elhangzott nyilatkozata. A sajtókonferencián többek között az alábbi kérdést intézték hozzá: „Eminenciád úgy 1956-ban kiszabadulás után, mint most, Magyarországról való kijövedele után kijelentette, hogy megbocsát minden ellenségének. Ez vonatkozik a kommunistákra is?” Mindszenty válasza a következő volt: „Igen, minden ellenségemnek megbocsátok, **de ez nem jelenti, hogy életem utolsó percéig ne harcoljak a kommunista rendszer ellen**, a nemzetemet és a kereszténységet elnyomó zsarnokság ellen. Az ellenségeimnek személy szerint megbocsátok – de a kommunista *rendszernek* soha!”²⁴²

Bízunk a Gondviselésben – s nem hiába! Ezzel a mondattal zárul Mindszenty József esztergomi érsek 1956-ban a magyar nemzethez és a világhoz intézett híres, a kommunisták által meghamisított rádiószózata.²⁴³ Ennek a beszédnek az ismeretében feltehetjük a kérdést, milyen kilátásaink vannak, és egyáltalán mi lehet a vigasztalásunk ebben a mai helyzetben? Ehhez meg kell gondolnunk azt, hogy egyrészt a földi élet nem a *végső* igazságszolgáltatás helye. Másrészt, bármilyen hatalommal is kell szembenézni, mindig igaz az állítás, amit Jézus Pilátusnak mondott, amikor az őt – gúnyruhába öltöztetve – az alábbi szavakkal kérdőre vonta: „Hát nem tudod, hogy hatalmam van rá, hogy szabadon bocsássalak, de hatalmam van arra is, hogy keresztre feszíttesselek?” (Jn 19,10.) Jézus erre csak ennyit mondott: **„Nem volna fölöttem hatalmad, ha onnan felülről nem kaptad volna!”** (Jn 19,11.) Bár a rossz az Istennek nem kifejezett szándéka, hanem csak megengedése, így nem alaptalan az irgalmában való töretlen bizakodás. *Az Istent szeretőknek minden a javára válik!*

Ennek gyakorlati kivitelezését Mindszenty bíboros 1974-ben egy sajtókonferencián így jelölte meg: „1956. november 4-én reggel, amikor a szovjet tankok támadása elől – mint akkor gondoltam: ideiglenesen – menedéket kerestem az amerikai követségen, személyemben a magyar szabadság szimbólumát köszöntötte a követ. A volt Magyarország elmúlt, a történelem nem állt meg. Az eljövendő Magyarországnak alapvető emberi jogokon, szabadságon, önrendelkezésen kell felépülnie. Mivel a jelen magyar uralom nem erre épült, nem tehetek mást, mint küzdök a leendőért, az eljövendőért.”²⁴⁴

Jelen összeállítás egy személyes megnyilatkozással, a Parlamenti emlékkönyvbe írt üzenetemmel zárul.

Kedves Magyar Honfitársak!

Felelősségem teljes tudatában, 2001-ben az alábbiakat üzenem a jelen és jövő magyar nemzedékeknek:

- Gyakorolják és tartsák meg a Szent István által bevezetett keresztény vallást. Eddig is ez tartotta meg a nemzetet és ezután is *csak ez* a jövő útja!
- Fentiekből következően is vállaljanak gyermeket a magyar családok. Ne vegyen részt senki sem a bűn öttusájában (válás, abortusz, italozás, egykezés és öngyilkosság).
- Ismerjék meg a magyar példaképeket, köztük a 20. század legnagyobb magyar főpapijának, Mindszenty József, esztergomi érseknek életművét, a magyarságért és az egész kereszténységért vállalt óriási áldozatát!
- Tegyék félre a széthúzás szellemét. Az országgyűlési választások alkalmával *menjenek el* szavazni, és minden esetben keresztény és nemzeti szellemiségű pártra adják szavazatukat!
- Szeressék nagyon a Magyar Hazát és majd ők is úgy lépjenek ki e földi életből, hogy egy szebb országot hagynak itt maguk után ahhoz képest, mint amilyenbe beleszülettek!

A magyar nemzetet az Isten hozzánk lehajoló szeretetébe, a magyar szentek, vértanúk és hitvallók közbenjáró imádságába ajánlva azzal a biztos hittel, hogy Magyarországot kizárólag az Isten irgalma mentheti meg, azé az Istené, Aki felkelti napját jókra és gonoszokra egyaránt!

Jogos önvédelem, igazságos háború, halálbüntetés^{VIII}

Ma egyre többször vetődik fel a kérdés, hogy a halálbüntetés mennyire egyeztethető össze, és egyáltalán összeegyeztethető-e a katolikus keresztény tanítással. Ehhez legelőször azt kell leszögezni, hogy a katolikus keresztény erkölcsstanban (morálisban – de nem a „modernista” változatokban) kezdettől fogva *határozottan tétel a jogos önvédelem, valamint az ehhez kapcsolódó arányos eszközök alkalmazása*. Egyik szentünk mondotta: „Sok fejnek kellett ártatlanul hullania azért, mert az a fej nem hullott le, amelyiknek le kellett volna hullania.”

Idehaza is sokan – többek között a ma (azaz 2007-ben) Magyarországon újfent uralkodó kommunista utódpart(ok) tagjai – 1990 óta ellene vannak a halálbüntetésnek (de ez a párt nem volt ellene például akkor, amikor több száz **ártatlan** embert, főleg fiataalt, végeztek ki az ő hóhéraik az 1956-os Szabadságharc megtorlásakor!). *Ennek több oka és visszássága van*. Nyilvánvalóan a legelső ok az, hogy a közelmúltban (ide számítva az 1990 előtti éveket is) a saját maguk által elkövetett égbekiáltó büntettek következményeitől a mai „viruló” jogrendben – ami a keresztény alapelveknek gyakorlatban és gyakorlatilag még csak a közelében sincs – így **biztosan megmenekülnek**. (Magyarán nem kell félniük a kivégzésektől, de – amint 16 esztendeje tapasztalható – más büntetésektől, számonkérésektől sem. A magyar nemzet miért kell, hogy kivételt képezzen volt – és még élő – gyilkosainak jogos üldözése és jogos megbüntetése alól?) A halálbüntetés eltörlésével és eltöröltetésével az „akasztófás” halálbüntetést ugyan meggátolják, de már az **abortusztörvény liberalizálásával** hozzávetőlegesen évente 40 000 magyar élet útonállói az anyaméhben – hozzávetőlegesen ennyi az évenkénti abortuszok száma ma Magyarországon.²⁴⁵ Ez pedig népirtás a javából! Kinek drágább az

^{VIII} Magyarok Vasárnapja 2007. október-november-december

élete – az ártatlan magzatoknak, vagy az ártó támadónak, aki éppenséggel a törvényhozó is lehet?! Ezzel viszont – és sokkal nagyobb számban – a halálbüntetést (azaz a magzat halállal való büntetését) kifejezetten támogatják! Értelemszerűen, egy bünt megengedő írott tételes törvény senkit nem kényszerít rá annak elfogadására, csakhogy itt, Magyarországon az évtizedek óta tartó erkölcsi rombolás „csödtömegét”, nyomorba kényszerített szerencsétlen részét nagyon könnyen lehet sarkallni erre az „önkező” népirtásra!

Azzal, hogy nincs halálbüntetés – az ál-liberális szólamok ellenére – *alapot adnak arra, hogy a gyilkos bátorságot nyerjen, és tovább tevékenykedjék* a néhány évig (esetleg évtizedig) tartó büntetésének letöltése után, és ezzel tulajdonképpen megmeneküljön mindenféle *arányos* földi számonkéréstől. **Igenis erős visszatartó ereje van a halálbüntetés törvényes létének** (természetesen csakis egy olyan rendszerben, ami *valóban jogállam*, tehát ahol – példának okáért – nem totalitárius rendszer uralkodik, vagy ahol háborús bűnös utódpartok súlyos anyagi, erkölcsi és emberéletekben károkat okozó tagjai nem uralmon, hanem legalább börtönben vannak). Ilyen törvények meghozásával (tudniillik, a halálbüntetés mindenáron való eltörlésével) azonban a törvényhozók megint csak ártatlan életek indirekt kioltóivá válnak. Másrészt, a halálbüntetés *megtorló* intézkedés; tehát, ha a gyilkos meg is bánja tettét (akár még szentgyónásban is megvallja azokat), attól még annak következményeit viselnie kell. Gondoljunk csak a jobb-, illetve a bal lator esetére! Pontosan a keresztényellenes elemek közéleti vezető szerepből történő kiiktatásával (itt most nem *feltétlenül* a halálbüntetés értendő ezalatt) lehetne és kellene azt elérni, hogy olyan szintű legyen a morális nevelés, hogy halálbüntetést *ne kelljen* alkalmazni. Ha valaki tudja, hogy adott bűnért halálbüntetés jár, de ő azt *erkölcsi* alapon nem követi el, akkor nem kell félnie a halálbüntetéstől (persze, még egyszer hangsúlyozandó, hogy ehhez az kell, hogy például ne Kun Béla,

Rákosi Mátyás, vagy Kádár János, illetve mostani /akkor 2007-ben/ utódaik legyenek uralmon, nevezetesen itt, Magyarországon!).

Az alábbiakban – a katolikus Egyház neves és hozzáértő egyéniségeinek megnyilatkozásai alapján – minden további kommentár nélkül áttekintést olvashatunk arról, hogy ők miként értelmezték és oldották fel ezt a kétségkívül nem könnyű etikai kérdést.

„Amint kötelességünk a magunk életét és egészségét óvni, éppúgy kötelességünk a másokét tiszteletben tartani. Isten ötödik parancsolata értelmében nem szabad semmi olyat tenni, ami másnak egészségét vagy életét veszélyezteti. Legsúlyosabb véték pedig a gyilkosság, vagyis másnak szándékos és *jogtalan* megölése. A gyilkos megsérti Isten felségjogát, aki életnek és halálnak egyedüli ura; megfosztja áldozatát az üdvösség munkálásának lehetőségétől, sőt ha halálos bűnben találja, az örök kárhozatba döntheti; a társadalmat pedig megfosztja hasznos tagjától. Ezért a gyilkosság az égbekiáltó bűnök közé tartozik (Ter 4,10; 9,5) és **méltán részesül a jogállam részéről a legkeményebb megtorlásban.**”²⁴⁶

„Ugyancsak meg van engedve a jogos háború, mely nem egyéb, mint egy egész nemzetnek önvédelme. A merőben hódító háború nem jogos, és súlyosan vétkeznek azok a hadvezetőségek, melyek elsőként szegik meg a háborúban a nemzetközi jogegyezményeket.”²⁴⁷

Mindszenty József 1956-ban megáldotta a magyar fegyvereket²⁴⁸: “A magyar fegyverekre főpásztori áldásomat küldöm, azt kívánom, hogy azt a dicsőséget, amit a magyar fegyvereknek szereztek, sokasítsák, gyarapítsák majd, amikor arra szükség lesz.” Ha Mindszenty helyeselte a jogos önvédelmet, akkor nyilván annak eszközeit is helyeselte. *Ha van igazságos önvédelem, akkor az eszköz is jogos.*

Ha egyszer valakit megtámad egy másik ország, annak joga van védekezni. Az 1956-os szabadságharc jogos volt, ez *jogos* háború (hiszen az orosz támadta meg Magyarországot). Ágyúk megáldása is létezik a régi Rituáléban²⁴⁹. Valakik azt mondják erre: ott van a Tízparancsolatban, hogy ne ölj. És akkor az abortusz? Ott hogy tartják be a “ne ölj” - t? Ők akkor miért nem tartják be? 5. parancs – saját magam életét megvédeni: jogom van hozzá, de nem kötelességem (például, én már öreg vagyok). De ha családapa vagyok, másoknak szüksége van rám, akkor **kötelességem** megvédeni a magam életén túl például a leányom szüzességét, a vagyonomat is. A védelem csak arányos lehet – *cum moderamine inculcate tutelae*: a bűnös mértéket ne üsse meg (a büntelen fegyelem mértékével). Tehát, ha egy pofonnal elháríthatom a veszélyt, akkor ne vágjam le a fejét.²⁵⁰

Szabad-e megölni a tirannust?

Tirannus = a császár, ebben az esetben az igazságtalanul uralkodó “államfő”. Erre a kérdésre XII. Pius pápa egyik beszédjében adja meg a feleletet, hirdeti meg a zsarnok jogos megölésének a feltételeit – ezt ő a **kommunizmus megdöntésére** hirdette meg, azért hallgattak róla. Ez egyben az *igazságos háború* (azaz a védekező háború, a kollektív önvédelem) elmélete is. A szempontok a következők: először is, *gondolják át, hogy érdemes-e az erőszakot alkalmazni*. Ehhez az alábbi *feltételeknek* kell teljesülniük:

1. A rendszer legyen jogtalan.
2. Az egész nép morálisan (erkölcsileg) álljon mögötte – tehát ne csupán egyéni kezdeményezés, akarat legyen, hanem tömegek álljanak mögötte.
3. A fegyveres legyen az egyetlen út a rendszer megsemmisítéséhez.
4. Biztosak legyenek abban (érezzék azt), hogy nyerni fognak a zsarnok megtámadása esetén (komoly esély legyen a győzelemre) és azt, hogy a következő rendszer nem lesz rosszabb. A felkelő érezze az erkölcsi győzelmet is.
5. Arányos eszközök legyenek. Tehát a főnököt öljék meg csak és ne az egész népet. És ne atombombát alkalmazzanak, hanem enyhébbet. (*XII Pius pápa*)

Erkölcsi és fizikai győzelmet érezze. Ha akkora a túlerő, akkor ne indítsa el a zsarnok megölését, különben óriási lesz az emberveszteség. Ugyanis veszteség esetén a zsarnok bosszút áll. *És mi a helyzet 1956-tal – az védekező háború volt, tehát mindenképpen védekezni kellett, még a túlerővel szemben is.* Erre tehát a 4. kitétel nem vonatkozik. Ha ezek teljesülnek, akkor megtehetik! (Például a román diktátor kivégzése.)

„XII. Pius pápa 1956-ban minden rendelkezésre álló eszközzel küzdött értünk, és egyetlen napon háromszor állt a világ elé Magyarorszáért. Nyíltan a szemébe mondta a hatalmaknak, hogy a védelmi háború ilyen emberetlen támadással szemben: *jogos.*”²⁵¹

„És sajnos – Testvéreim! – azt találjuk, hogy bizony vannak emberek, akik kis és nagy dolgokban sokszor ütköznek össze az V. parancsal; de vannak társadalmi szokások, nézetek törekvések, amelyek szintén sértik az V. parancsot.” „Ezek mind az V. parancs ellen vétének. De most nem ezekről lesz szó. Ezek is bűnök ugyan az V. parancs ellen. De vannak sokkal nagyobb, elvi jelentőségű kérdések, s ezeket kell részletesen megvizsgálnunk. Nagy elvi kérdések, amelyek az emberi életről döntenek, s *amelyekről annál inkább kell mindnyájunknak világosan gondolkoznunk, tisztán ítélnünk, minél szomorúbban*

*látjuk, hogy ezekről a mai közfelfogás éppen nem az V. parancs szellemében vélekedik. Az egyik a **halálbüntetés** kérdése. Mint tudjuk, vannak az emberi gonoszságnak oly szörnyű megnyilvánulásai, amelyeket az állami törvényes hatalom halállal szokott büntetni. És a katolikus erkölcsstan nem vonja kétségbe az államnak halálbüntetési jogát. De hát van-e joga az államnak hozzányúlni az emberi élethez? A halálbüntetés nem ütközik-e az V. parancs tilalmába? A külső látszatra valóban beleütközik. De csak külső látszatra. „Ne ölj” – hangzik az Isten parancsa. Így valóban beleütköznek. De ha más szavakkal fejezzük ki ugyanezt az igazságot: „Ne gyilkolj!”, vagyis „ártatlan életet ki ne olts”, mindjárt észrevehetővé válik a parancs tulajdonképpeni lényege. És ez a lényeg nem zárja ki az államhatalom által hozott halálítélet jogosságát. Mondhatná valaki, hogy az V. parancsnak ilyenén értelmezése erőszakolt. De hogy nem az, világosan kitűnik magából a Szentírásból. Mert ugyanaz az Isten, aki Mózesnek kiadta az V. parancsot: „Ne ölj”, ugyanaz felsorol olyan bűnöket is (Kiv 21,12.), amelyekért halálbüntetés jár. **Tehát az Ószövetségben a törvényes állami hatalomnak maga az élet és halál Ura adta meg a halálbüntetés jogát.** És hogy a kereszténység nem vette el ezt a jogot, kitűnik Szent Pál apostol figyelmeztetéséből: „Azt akarod, hogy ne kelljen félned a többségtől? Tedd a jót, és dicséretet nyersz tőle, mert ő az Istennek a szolgája a javadra. De ha a rosszat cselekszed, félj, mert nem ok nélkül hordozza a kardot; szolgája ugyanis az Istennek, hogy bosszút álljon büntetéssel azon, aki rosszat cselekszik.” (Róm 13,3-7.)*

Hangsúlyozzuk – Testvéreim –, hogy a halálbüntetés az állam kezében csak a *végző* eszköz lehet; de mégis csak olyan eszköz, amelyet szükség esetén szabad igénybe vennie. Ha valamely tagom vérmérgezést kap, igyekszem előbb minden lehető módon gyógyítani; de ha nem sikerül, bizony nem marad más hátra, mint levágtatni. Már pedig, ha az életet veszélyeztető beteg testrészt szabad levágtatni, hogy megmentsük az egésznek az életét, akkor szabad a társadalomból is

kimetszeni azt a tagot, amelyik a többnek életét veszélyezteti. (S. Thom. 2.2 g. 64 a. 2.)

A keresztény felfogásnak mindenestre inkább megfelelne az emberi élet oly sérthetetlensége, hogy soha, semmi körülmények közt senkinek életét ki ne oltuk. Ezért, ha bizonyos végső esetben a keresztény erkölcsstan megengedi például a háborút is – mint a jövő vasárnapi beszédben erre kitérek – ideálja mégis ez: úgy nevelni a nemzeteket, hogy háborúra soha ne kerüljön sor. Épp így, **bizonyos végső esetekben elismerjük az államhatalom kivégzési jogát,** de megint ideálunk: úgy nevelni az egyeseket, hogy erre soha ne kerüljön sor.

Szent vallásunk érzi, hogy itt a társadalom végső önvédelmi fegyveréről van szó. Ezt sajátosságosan kifejezésre is juttatja azzal, hogy a papságra alkalmatlannak (irregularis) jelenti ki azt a bírót, aki halálbüntetést hozott, s aki az ítéletet végrehajtotta (akkori CIC 984 can. 6. és 7. n). Szent vallásunk mindenestre jobban szeretné, ha ki lehetne jönni halálbüntetés nélkül is. *De nem lehet! Kell halálbüntetésnek lenni azok számára, akik a mások ártatlan életét megfontolt tervszerűséggel ki tudják oltani.*

Amelyik ország eltörölte a halálbüntetést, ott felszokott a gyilkosságok száma. *Azoknak a jogbölcselőknek tehát, akik tiszteletreméltó meggyőződéssel érvelnek a halálbüntetés ellen, csak azt felelhetjük, amit a franciák feleltek hasonló törekvésekre: »Töröljük el a kivégzéseket? Helyes! De kezdjék el ezt előbb a gyilkos urak!«²⁵²*

„Ámde, Kedves Testvéreim, ha erkölcsstanunk – vérző szívvel ugyan – de mégis kénytelen bizonyos esetekben a nemzetek fegyveres fellépésének jogosságát elismerni, ez csak egy *nép* védelmi joga lehet, sohasem azonban egyes személyeké! A háború *lehet* végső esetben megengedett módja az igazság keresésének egy *nemzet* kezében, de sohasem lehet megengedett két *egyén* fegyveres kiállása, a párbaj.”²⁵³

„Gyilkosságot közvetlen formában az követ el, aki *vétkes módon kioltja embertársa életét*. A szándék itt közvetlenül az emberölésre irányul, ezért használjuk a »közvetlen« szót.” „A *jogtalan támadó* megöléséhez nem kapcsolódik büns felelősség, ha a védekezés *arányban áll* a támadó által előidézett veszéllyel. Ha a támadás az ember élete ellen irányul, akkor a jogtalan támadó megölésével is szabad védekezni ellene. Ha azonban valaki például csak pofon akarja ütni a másikat, ez nem indokol olyan védekezést, amely halált okoz, vagy okozhat. A *jogos önvédelem* feltételeihez tartozik, hogy a támadás valóban az emberi élet, vagy ennek *lényeges javai* ellen irányuljon. Az is szükséges, hogy más védekező eszköz ne álljon rendelkezésre. Ha például a védekezéshez elegendő a láb átlövése, nem szabad a mellre célozni.”²⁵⁴

„Az arányos és mértéktartó **önvédelem** jogát sem az egyéntől, sem a nemzettől nem lehet elvitatni. »Az önvédelemnek kettős hatása lehet: az egyik az élet megőrzése, a másik a támadó halála (...) Csak az egyik szándékos, a másik nem az.« [Aquinoi Szent Tamás, in: A Katolikus Egyház Katekizmusa (KEK) – Szent István Társulat 1994. 2263. pont (448. o.)] Az embernek joga van ahhoz, hogy »saját életéhez való jogát tiszteletben tartassa.« (KEK 2264. pont) Az evangéliumi engedelkenységnek különösen határt szab a ránk bízott érték nagysága. »A jogos önvédelem (...) szigorú kötelesség is azoknak, akik mások életéért, a család vagy a város közös javaiért felelősek.« (KEK 2265. pont) Ezért nem gyilkosság például az ellenség leküzdése *jogos* háborúban. A gonosztevők némiképpen már eljátszották az ártatlan emberéletnek kijáró érinthetetlenséget. Az Egyház hagyományosan elismerte a törvényes közhatalom jogát, hogy akár **halálbüntetést** is kiszabjon. Ma sokan kétségbe vonják, hogy a halálbüntetés hatékonyan befolyásolja a bűnözés alakulását. Ha nem alkalmas eszköz az elrettentésre, akkor valószínűleg szüneteltetni kell (v.ö. Tóth Tihamér: »Amelyik ország eltörölte a halálbüntetést, ott felszökött a gyilkosságok száma« – betoldás KG). Másfelől azonban a terrrorszervezetek tagjainak börtönben

tartása nem jelent elégséges védelmet a társadalom számára – kiszabadítják őket, vagy túszoikat ejtenek értük.”²⁵⁵

„A társadalom közjavanak megőrzése megkívánja, hogy ártalmatlanná tegyék a támadót. E téren az Egyház hagyományos tanítása elismerte a törvényes közhatalom jogának és kötelességének jogosságát, hogy szigorú büntetést szabjon ki az elkövetett bűntény súlyosságának arányában, nem zárva ki súlyos esetekben a *halálbüntetést* sem. Hasonló okokból a hatalom birtokosainak *joga van* fegyverrel visszaverni a támadót abból a városból, amely irányításuk alatt áll.”²⁵⁶

Az *eltorzított* „demokrácia”-fogalom nevében ma sok esetben szinte minden bűnözés szabad – és akkor a börtönben tartsa el a bűnözőt az állam? Utána pedig, a kiszabadulása után ott folytatja, ahol abbahagyta! A börtönökben ma többnyire már luxus körülmények vannak (nem olyanok, mint amilyenek annak idején például az Andrássy út 60-ban voltak). A társadalomnak tehát *joga van végérvényesen is kiiktatni* az ártó támadót!

A halálbüntetés eltörlése olyan embert feltételez, mint amilyen nincs – a concupiscentia (rosszra hajló természet) mindig és minden korban meg lesz!

Mindszenty bíboros ünnepi beszéde 1974. június 21-én^{IX}

(St. Louis, a „Mindszenty Foundation” bankettjén)²⁵⁷

Az örökkévalóságban imádkozva visszakéri,
amit életében megmenteni nem tudott.

Csernoch János esztergomi sírfelirata

Most, hogy ez a Foundation tagjait összegyűjtötte és a névadója is jelen van, úgy látszik szükségesnek, hogy meg kellene indokolni azt, miért is van ez a Foundation?

Voltaképpen 60 esztendőtt kellene felvonultatni, mert az utolsó hatvan esztendő az indoka annak, hogy miért van ez a Foundation. Már a 19. század hetvenes éveiben egy francia jelentős történész írta ezeket a szavakat történetében: „Mikor fogunk mi franciák és nyugati népek megfizetni annak az áldott magyar nemzetnek közel ezer éven át tartó vérhullását miérettünk, mikor fizetjük meg valahára?”

1911-ben gróf Apponyi Albertet, barátját meglátogatta Theodore Roosevelt amerikai elnök Eberhardon, a Csallóközben Apponyi birtokán. Apponyi elvitte őt a magyar képviselőházba és Theodore Roosevelt felszólalt a parlament ülésén. Ezt mondotta: „Én szükségét érzem annak, hogy köszönetet mondjak a magyar nemzetnek azért, hogy Európában léte kezdetétől fogva szüntelenül védte a mögötte elterülő Európát a barbárok betörése ellen. De nemcsak Európáért tette ezt, hanem tette az Európa méhében lévő Amerikáért, az egész Újvilágért. Ha én ezt nem tudnám, akkor én nem tartanám magamat művelt embernek, de mert tudom, azért elmondom, és köszönetet mondok a magyar nemzetnek!”

^{IX} http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_Mindszenty_43.pdf

Kilenc esztendő múltán ugyanazon pártban már más elnöke volt az Egyesült Államoknak, és így történt, hogy Magyarországtól elvették területének 68 százalékát, és meghagyták nem egész egyharmadát, 32 százalékot. Csak kilenc év kellett hozzá, nem több. Aztán egy irtózatossággal vágta az ország nyakába, ami sok lett volna akkor is, ha száz százalékban megmarad. Elgondolhatjuk, mi lett abból, hogy egyharmadnál kevesebb kapta meg azt a töménytelen terhet. Még a szereplő nagyhatalmak is egyik a másikat okolta, hogy miért kellett ezt tenni. De hát elmúlt. Jött aztán egy új idő, bár meg kell említenünk, azt is kitalálták, hogy tulajdonképpen az első világháború nem is volt más, mint hogy vele kiirtsanak minden háborút véglegesen. Ezt az Egyesült Államok elnöke mondta el, amikor egy kicsit berzenkedett az ország törvényhozása. Mégis jött egy újabb háború. Még szörnyűbb volt, mint az első, amelynek ki kellett volna irtania a háborút véglegesen. Újra nagyszerű ígéretek hangzottak el. Az atlanti ígéretekben gyönyörű szép szavak voltak, ígérték a félelemtől és rettegéstől mentes életet.

Azt is emlegették, hogy lesz most „self determination”. A háború alatt hibáztatták Magyarországot azért, mert Németország oldalán volt. Az ország ki akart lépni a háborúból. Fordult a szövetségesekhez, és azok azt mondták, előbb győzze le Hitlert, aztán akkor tudomásul veszik a kilépési szándékot. Ez különös kívánság. A világ összes nagyhatalmai öt esztendeig vesződtek azzal, hogy Hitlert elintézzék, és ettől a szegény, egyharmada alá leszorított országtól követelték azt, hogy különb fegyveres hatalom legyen, mint ők együttvéve.

Eljött a háború vége és akkor azt a csonkot is, ami megmaradt Magyarországnak, azt is odaajándékozták egyesült erővel a Szovjetnek, mint gyarmatbirodalmi részt. Ez mind a hatvan évbe tartozik bele.

Ez után jöttek a biztatások, hogy lesz majd választás az összes közép-európai államokban, egészen demokratikus alapon. Sőt volt kívánság, de nem volt határozat erre vonatkozólag, hogy a szövetséges hatalmak ellenőrzésével történjék a választás. Hát aztán volt választás. Azt is megállapították, hogy

minden párt indulhat, kivéve a fasiszta pártokat. Magyarország beadta a jelentkezését, csupa a fasizmus alatt börtönviselt ember írta alá. Magyarország adta a bőséget fasiszta börtönöknek, csak éppen ezek nem kaptak választójogot. Így aztán a megmaradt pártok kerültek be, és a kommunista párt még így is csak 16 százalékot tudott behozni, a „dicsőséges orosz hadsereg” jelenlétében és közreműködésével.

Jött aztán a második választás, ahol félmillió szavazathamisítással, valahogy egy baloldali szövetség megalakításával a kommunista párt győzelemhez jutott. Vannak adatok arra vonatkozólag is, hogy az a félmillió a valóságban egymillió volt. A szavazók közül – ahogyan erre a püspöki körlevél rámutat – tisztas nők, sőt apácák is, mint romlott nők kizárattak a választójogból. A püspöki körlevél szóvá tette, de orvosolatlan maradt az mind a mai pillanatig. Félelemtől, rettegéstől mentes béke – és a tisztas nőket, akik a népért dolgoztak szüntelen, azokat megtették utcai nőknek. Ez szintén beletartozik a hatvan esztendőbe.

Most jött a békekötés. A szegény közép-európai politikusok vakon bíztak abban, hogy majd jön a békekötés. És amelyik pillanatban az orosz meg a főhatalmak aláírják a békét, abban a pillanatban az orosz hadsereg ki fog vonulni. Azért is voltak gyöngék, mert gondolták, hogy az orosz kivonulásakor úgyis vissza tudnak csinálni mindent. Hát nem így történt.

Amikor az orosz aláírta a békeszerződést, akkor lépéseket tett a szövetséges társaknál, és azt mondotta: ugyan aláírója a magyar békeszerződésnek, de azért nem fogja csapatait kivonni, sőt a szövetséges társaknak a hozzájárulását kéri, hogy mivel neki Ausztriában is vannak megszálló csapatai, Magyarországon is maradhassanak meg a megszálló csapatai, békeszerződés ide vagy oda. Kilenc esztendő múlva Genfben barátkoztak az orosz és a hatalmak. És akkor valahogy szőnyegre került a dolog, hogy a Hitlerhez tovább tartozó Ausztria legyen szabad. Akkor az Egyesült Államok budapesti követsége figyelmeztette az itthoni hatóságot, hogy ha Ausztriából kivonul az orosz, hát vonuljon ki akkor Magyarországról is. Kétszeri sürgetésre sem kaptak választ erre. Így aztán még a

mai napig is, bár letellett az indok határideje az Ausztriából való kivonulással, mai napig is vígan él az orosz hatalom Magyarországon, a többi hatalmak mély hallgatásával.

Így vannak a békék mostanában, a hatvan év alatt. Aztán még tegyük hozzá azt, hogy Magyarországon a papok esküt tesznek, ha valami álláshoz jutnak, az istentelen államra. Sőt a püspöki kar is kénytelen volt esküt tenni az istentelen államra. Magyarországon én vagyok az egyetlen püspök, akit nem alázott meg ez az eskü.

A világ közönsége, az Egyesült Államok közönsége sem ismeri, mi van Közép-Európában. Ha ismerné, égbeszakadó panasza és tiltakozása jelentkeznék az egész vonalon. Tegyük hozzá egy-két megjegyzést. Mi legyen az útiránya a Foundationnak?

Kövessük az Evangéliumot! Legyetek okosak, mint a kígyók, de legyetek olyan szelídek, mint a galambok. Legyetek erősek a hitben és az elvekhez való ragaszkodásban. Ne tűrjétek a hit balsorsát a földkerekségen, és ne tűrjétek ezt a házárdírozást az elvekkel. Legyetek hősiesek az elvek hirdetésében és az elvek terén soha el ne kedvetlenedjétek. Mert rajtatok áll! Ti jobb viszonyok között éltétek, mint a boldogtalan Európa. És a helyesen gondolkozó ember részvéte jelentkezék azokkal szemben, akik bűnös könnyelműségnek lettek az áldozatai. Isten áldását kérem a Foundation vezetésére, tagtársaira és minden munkájára.

- ¹ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat.
- ² Schütz Antal: A bölcselet elemei – Szent Tamás alapján. Szent István Társulat Budapest, 1927. 89.
- ³ JEL 2002. szeptember, 201. <http://www.keesz.hu/?q=node/755>
- ⁴ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 268.
- ⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 269.
- ⁶ Schütz Antal: A bölcselet elemei – Szent Tamás alapján. Szent István Társulat Budapest, 1927. 1.
- ⁷ Isten a térben nem úgy van jelen, mint a testek, melyeknek minden egyes része megfelel a tér egy részének, és a test egész kiterjedése a tér egy meghatározott összefüggő részének, mely az illető testnek helye (határolt jelenlét, *praesentia circumscriptiva*). Nem is úgy van jelen, mint a szellemek, akik a maguk egészében vannak ugyan jelen az ő helyük minden egyes részében és egyúttal az egészben; mindamelllett a térnek egy bizonyos részéhez, tehát szintén helyhez vannak kötve, ha nem is olyan szorosan, mint a testek (meghatározott jelenlét, *praesentia definitiva*). Isten jelen van egészen minden egyes dolog legbelsejében és egyúttal az egész térben, a nélkül azonban, hogy akár az egész tér, akár annak bármilyen vonatkozása legkevésbé is feszélyezné (betöltő jelenlét, *praesentia repletiva*). Eszerint Isten hasonlíthatatlanul kiválóbb módon van jelen a térben és bármely részében, mint bármilyen más lény jelen van, vagy lehet. In: Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 166.
- ⁸ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat.
- ⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 140.
- ¹⁰ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat.
- ¹¹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 292.
- ¹² JEL 2002. szeptember, 201. <http://www.keesz.hu/?q=node/755>
- ¹³ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 9., 11. www.ppek.hu/k528.htm
- ¹⁴ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 267.
- ¹⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 160.
- ¹⁶ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 285.
- ¹⁷ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 285-286.
- ¹⁸ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 286.
- ¹⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 271-272.
- ²⁰ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 329-330.
- ²¹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 330.
- ²² Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 330-331.
- ²³ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 331-332.
- ²⁴ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 336.
- ²⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 328.
- ²⁶ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 354.
- ²⁷ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 353.
- ²⁸ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 355-356.
- ²⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 357.
- ³⁰ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 374.
- ³¹ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 14.
- ³² Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 420-421.
- ³³ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 450-452.
- ³⁴ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 454.
- ³⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 461.
- ³⁶ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 465.
- ³⁷ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 466-467.
- ³⁸ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 468-469. Dr. Előd István: Vallás és Egyház – katolikus szemmel. Szent István Társulat Budapest, 1981. 127-151.
- ³⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 474-479.; 490.

- ⁴⁰ Bangha Béla: Világnézeti válaszok. <http://mek.niif.hu/05300/05394/05394.doc>
- ⁴¹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 496.
- ⁴² Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 499.
- ⁴³ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 375.; 452.
- ⁴⁴ Az angyalok létezése hittétel. Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 296-297.
- ⁴⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 303-304.; 316.
- ⁴⁶ Szillogizmus: következtetés levonása két egymásra vonatkozó állításból.
- ⁴⁷ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 42-43.
- ⁴⁸ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 464-465.
- ⁴⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 2.
- ⁵⁰ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 8.
- ⁵¹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 38-42.
- ⁵² Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 42-43.
- ⁵³ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 18-19.
- ⁵⁴ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat.
- ⁵⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 64-66.
- ⁵⁶ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 66.
- ⁵⁷ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 68.
- ⁵⁸ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 69-70.
- ⁵⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 70.
- ⁶⁰ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 71.
- ⁶¹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 73.
- ⁶² Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 74.
- ⁶³ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 75.
- ⁶⁴ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 76-77.
- ⁶⁵ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 332.
- ⁶⁶ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 333.
- ⁶⁷ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 334.
- ⁶⁸ JEL 2010. április, 35.
- ⁶⁹ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 293.
- ⁷⁰ Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 294-295.
- ⁷¹ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 42.
- ⁷² Schütz Antal: Dogmatika I. Szent István Társulat Budapest, 1923. 77.
- ⁷³ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 13-14.
- ⁷⁴ Bangha Béla: Világnézeti válaszok, Budapest, Pázmány Péter Irodalmi Társaság, 1940.
- ⁷⁵ 1972. május 21. Bamberg, Pünkösöd ünnepén (eredeti hangfelvétel alapján)
- ⁷⁶ 1974. július 3. München, Szent Tamás apostol ünnepén (eredeti hangfelvétel alapján)
- ⁷⁷ Erdős Mátyás: Mária ragyogó tisztasága. Lelkigyakorlat 1987. Ádventjén. Budapest, Kálvária tér, Jó Pásztor Lelkésztség In: Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai II. Budapest, 2014. www.ppek.hu/k794.htm
- ⁷⁸ Erdős Mátyás: Mária boldogító hite. Lelkigyakorlat 1987. Ádventjén. Budapest, Kálvária tér, Jó Pásztor Lelkésztség In: Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai II. Budapest, 2014. www.ppek.hu/k794.htm
- ⁷⁹ Erdős Mátyás: Mária anyai szeretete. Lelkigyakorlat 1987. Ádventjén. Budapest, Kálvária tér, Jó Pásztor Lelkésztség In: Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai II. Budapest, 2014. www.ppek.hu/k794.htm
- ⁸⁰ http://www.szepl.hu/irodalom/kedvenc/kt_038.html
- ⁸¹ Schütz Antal: A bölcelet elemei – Szent Tamás alapján. Szent István Társulat, Budapest, 1927. 248-249.
- ⁸² Schütz Antal: A bölcelet elemei – Szent Tamás alapján. Szent István Társulat, Budapest, 1927. 91.
- ⁸³ A keresztény Egyház története. I. 38; 296. Pázmány Péter Irodalmi Társaság Budapest, 1937. Szerkesztő: Bangha Béla és Ijjas Antal.

- ⁸⁴ A keresztény Egyház története. VIII. 264. Pázmány Péter Irodalmi Társaság Budapest, 1941. Szerkesztő: Bangha Béla és Ijjas Antal.
- ⁸⁵ Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve. Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae IV. Aurora könyvek, München 1975. Szent István Társulat Budapest, 2001. Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár <http://www.ppek.hu/k201.htm>
- ⁸⁶ Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, Andrzej Paczkowski: A kommunizmus fekete könyve – Bűntény, terror, megtorlás. Nagyvilág Kiadó, 2000.
- ⁸⁷ JEL 2007. szeptember, 195. <http://www.keesz.hu/?q=node/1444>
- JEL 2011. április, 35; 2011. június, 70.
- ⁸⁸ Az üdvösség a teljes és végleges Isten-bírási állapota és helye, az egész embernek az isteni kegyelem által való végleges beteljesülése a természetfeletti rendben. A boldogság tehát jelenti Isten színelátását, a test feltámadását, Isten végleges uralmát a szentek egyezségében. In: Karl Rahner, Herbert Vorgrimler: Teológiai kisszótár. Szent István Társulat Budapest, 1980. 70. <http://www.ppek.hu/k150.htm>
- ⁸⁹ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat
- ⁹⁰ Dr. Jelenits István: Katolikus erkölcsan – kézirat. Katolikus Iskolák Főhatósága Budapest, 1992. 5.
- ⁹¹ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat
- ⁹² Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 64.
- ⁹³ Schütz Antal: Dogmatika I-II. Szent István Társulat Budapest, 1923. II/142-148.
- ⁹⁴ Salamon László katekézisei. Budapest 1989-1992. Kézirat
- ⁹⁵ JEL 2009. október, 108. <http://www.keesz.hu/?q=node/2541>
- ⁹⁶ Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 68.
- ⁹⁷ Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 69.
- ⁹⁸ Dr. Tarjányi Zoltán: Jegyzetvázlat a 'Bevezetés Krisztus misztériumába' című tantárgyhoz. I. Központi Papnevelő Intézet Budapest 38-39; Schütz Antal: Dogmatika I-II. Szent István Társulat Budapest, 1923. II/167-172.
- ⁹⁹ Dr. Szabó László: Henry Boulad a kereszténység és az iszlám kapcsolatáról. Egyetemes 2008. Advent-Karácsony (49) 5-6. www.egylek.com/download.php?list.9
- ¹⁰⁰ Krajsovszky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006.
- ¹⁰¹ Bangha Béla: Világnézeti válaszok, Budapest, Pázmány Péter Irodalmi Társaság, 1940.
- ¹⁰² Schütz Antal: Dogmatika I-II. Szent István Társulat Budapest, 1923. II/412-413.
- ¹⁰³ P. Fekete András László OFM elmélkedéséből
- ¹⁰⁴ Diós István – Szigeti Kerény OSB: A búcsúk imakönyve. Szent István Társulat Budapest, 1985. 11. <http://www.ppek.hu/k17.htm>
- ¹⁰⁵ Diós István – Szigeti Kerény OSB: A búcsúk imakönyve. Szent István Társulat Budapest, 1985. 12-17; Schütz Antal: Dogmatika I-II. Szent István Társulat Budapest, 1923. II/416-421.
- ¹⁰⁶ JEL 2003. február, 37. http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_02/vallas.html
- ¹⁰⁷ Dr. Szabó László honlapja <http://members.iif.hu/szalas>
- ¹⁰⁸ Mindszenty-Pehm József: IV. Elmélkedés: A szenvedés. Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, Hagyatékok/Mindszenty József hagyatéka, 1. doboz 5. csomó
- ¹⁰⁹ Mindszenty-Pehm József: X. Elmélkedés: A feltámadás és az örök élet. Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, Hagyatékok/Mindszenty József hagyatéka, 1. doboz 5. csomó
- ¹¹⁰ Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 68.
- ¹¹¹ Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 69.
- ¹¹² Bangha Béla: Krisztus és Egyház, Magyar Kultúra Kiadóhivatala, Budapest, 1916. 14.
- ¹¹³ Krajsovszky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 18.
- ¹¹⁴ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 133-138.

- ¹¹⁵ Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei II. Összegyűjtötte, bevezette, jegyzetekkel ellátta: Beke Margit. Esztergom, 1994. 184.
- ¹¹⁶ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 47.
- ¹¹⁷ Bangha Béla: Világnézeti válaszok, Budapest, Pázmány Péter Irodalmi Társaság, 1940. 187-188.
- ¹¹⁸ Schütz Antal: Dogmatika II. Szent István Társulat Budapest, 1923. 412.
- ¹¹⁹ Schütz Antal: Dogmatika II. Szent István Társulat Budapest, 1923. 412-413.
- ¹²⁰ 1973. augusztus 5. Bécs, Pázmáneum. In: Vasárnapi Levél 1974. 11-12. sz. 200-201.
- P. Szőke János: Öt év száműzetés – Mindszenty József a bécsi Pázmáneumban. Don Bosco Kiadó, Budapest 2010. 188-190.
- ¹²¹ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 17.
- ¹²² Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 64.
- ¹²³ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 18.
- ¹²⁴ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 71.
- ¹²⁵ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 18.
- ¹²⁶ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 65.
- ¹²⁷ Schütz Antal: Dogmatika II. Szent István Társulat Budapest, 1923. 63-74.
- ¹²⁸ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 60-61.
- ¹²⁹ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 66-67.
- ¹³⁰ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 69.
- ¹³¹ Edmontoni Egyházközség elnökének szóló levél, 1974. 01. 15. In: Éljetek hitetek szerint! Idézetek Mindszenty bíboros írásából és beszédeiből. 113. Don Bosco Kiadó, Budapest 2007.
- ¹³² JEL 2010. február, 9.
- ¹³³ Krajsovsky Gábor: Az Oltáriszentség tisztelete az új, harmadik évezredben. A Központi Oltáregyesület jubileumi kiadványa. Budapest, 2009. 10-29.
- ¹³⁴ Jelen közlemény Bulcsú Józsefnével társszerzőségben íródott. Bulcsú Józsefné tanár, egyetemi hitoktató, a Központi Oltáregyesület elnöke.
- ¹³⁵ Schütz Antal: Dogmatika II. Szent István Társulat Budapest, 1923. 432.
- ¹³⁶ Dr. Tarjányi Zoltán: Jegyzet-vázlat a „Bevezetés Krisztus misztériumába” című tantárgyhoz. I. félév 64-65.
- ¹³⁷ Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 99-101.
- ¹³⁸ Tit 1,6.
- ¹³⁹ 1 Kor 11,3-10.; 1 Kor 14,34-35.; Ef 5,22-23.; 1 Tim 2,11-3,8.
- ¹⁴⁰ Dr. Előd István: Vallás és Egyház – katolikus szemmel. Szent István Társulat Budapest, 1981. 270.
- ¹⁴¹ Bangha Béla S.J.: Világnézeti válaszok. Korszerű vallási kérdések és ellenvetések megvilágítása. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, Budapest, 1940. 186.
- ¹⁴² Bangha Béla S.J.: Világnézeti válaszok. Korszerű vallási kérdések és ellenvetések megvilágítása. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, Budapest, 1940. 33.
- ¹⁴³ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 153-154.
- ¹⁴⁴ 100 éves az Örökimádás templom. A Központi Oltáregyesület jubileumi kiadványa. Budapest 2008.; 100 éves a budapesti Örökimádás templom. Centenárium kiadvány. Örökimádás Lelkészseg 2008.
- ¹⁴⁵ Tiefenthaler József: Budapest apostola. Kanter Károly élete 1853-1920. Szent István Társulat Budapest, 1999.; Kanter Károly – Oltáriszentség és engesztelés apostola 1853-1920. Pax Kiadó (Budapesti Központi Oltáregyesület megbízásából); JEL 2004. december <http://www.keesz.hu/?q=node/1152>
- ¹⁴⁶ Lelóczy Gyula: Kanter Károly (1853-1920) Budapest lelki-atyja, az Oltáriszentség apostola. Dallaszi Magyar Szó, 2004. december 2. <http://kanter.ppek.hu/web/html/leloczky.html>
- ¹⁴⁷ Lelóczy Gyula: Kanter Károly (1853-1920) Budapest lelki-atyja, az Oltáriszentség apostola. Dallaszi Magyar Szó, 2004. december 2. <http://kanter.ppek.hu/web/html/leloczky.html>
- ¹⁴⁸ Bulcsú Józsefné: A Budapesti Központi Oltáregyesület története. Szent Kereszt 2004/5. 6-7.

- ¹⁴⁹ Budapesti Örökimádás Templom Oltáregyesületi Értesítője. 2003. 2. szám 4-6.
- ¹⁵⁰ Országos Katolikus Névtár II. Szerzetesi kötet. Szent Gellért Kiadó és Nyomda. Budapest, 2001. 172.
- ¹⁵¹ Budapesti Örökimádás Templom Oltáregyesületi Értesítője. 2001. 2. szám 7-9.
- ¹⁵² Erdő Péter bíboros megnyilatkozása a Központi Oltáregyesületről. Magyar Kurír 2009. szeptember 8.
- ¹⁵³ JEL 2004. december <http://www.keesz.hu/?q=node/1152>
- ¹⁵⁴ Papi Lelkiség 1942/43. 4. szám 6-12. Összeállította: Hunya Dániel S.J.
- ¹⁵⁵ Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei I. Összegejtette, bevezette, jegyzetekkel ellátta Beke Margit. Esztergomi Főegyházmegye kiadása, Esztergom, 1991. 154-155.
- ¹⁵⁶ Krajsovsky Gábor: Akik igazságra tanítottak sokakat, tündökölnek örökkön-örökké, miként a csillagok. I-X. Válogatás Bölcsvölgyi Zoltán atya elmélkedéseiből és beszédeiből. Budapest, 2010. <http://penta.hcbc.hu/ppek/k620.htm>
- ¹⁵⁷ Lukács László piarista tanár ifjúsági lelkigyakorlata. Örökimádás templom 1986. március 8.
- ¹⁵⁸ Mészáros Gábor piarista tanár homlíája, 1984. június 13.
- ¹⁵⁹ Imádságot kér az újmisé. Mészáros Gábor piarista tanár homlíája Németh Attila újmiséjén (hely és időmegjelölés nélkül – a szerző saját közlése) http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/MG_hit_25.html
- ¹⁶⁰ Jn 10,10.
- ¹⁶¹ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 235.
- ¹⁶² Nekünk kell nekilátnunk! Egyházközségi Tudósító. Árpádházi Szent Margit Plébánia Budapest, 1991. október, 8.
- ¹⁶³ Mindszenty Okmánytár II. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München 1957. 274-276.
- ¹⁶⁴ Bangha Béla: Krisztus és Egyház. Apostol Nyomda Részvénytársaság. Budapest, 1916. 14.
- ¹⁶⁵ Dr. Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. Szent István Társulat. Budapest, 1941. 62.
- ¹⁶⁶ Bangha Béla S.J.: Világnézeti válaszok. Korszerű vallási kérdések és ellenvetések megvilágítása. Pázmány Péter Irodalmi Társaság. Budapest, 1940. Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár
- ¹⁶⁷ Bangha Béla: Világnézeti válaszok. Pázmány Péter Irodalmi Társaság. Budapest, 1940. 17.
- ¹⁶⁸ Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei II. Esztergom, 1994. 84.
- ¹⁶⁹ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 144-148.
- ¹⁷⁰ Mindszenty Okmánytár II. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München 1957. 173.
- ¹⁷¹ Egyházam és Hazám III. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye és a Szent Gellért Kiadó és Nyomda közös kiadása, Budapest, 1997. 21.
- ¹⁷² Egyházam és hazám III. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye és a Szent Gellért Kiadó és Nyomda közös kiadása, Budapest, 1997. 60-63.
- ¹⁷³ 1947. április 12. A kötelező hitoktatás védelmében kiadott püspökkari körlevél. Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 177. Mindszenty Okmánytár II. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München 1957. 184-185.
- ¹⁷⁴ Schütz Antal: Dogmatika I-II. Szent István Társulat Budapest, 1923. I/77.
- ¹⁷⁵ Schütz Antal: Dogmatika Szent István Társulat Budapest, 1923. I/128.
- ¹⁷⁶ Schütz Antal: Dogmatika Szent István Társulat Budapest, 1923. I/351.
- ¹⁷⁷ Bangha Béla: Világnézeti válaszok. Pázmány Péter Irodalmi Társaság. Budapest, 1940. 198.
- ¹⁷⁸ Egyházam és Hazám III. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye és a Szent Gellért Kiadó és Nyomda közös kiadása, Budapest, 1997. 21.
- ¹⁷⁹ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 133.
- ¹⁸⁰ Dallas, 1974. június 18. Sajtókonferencia. Csonka Emil: Krónika Mindszenty bíboros amerikai útjának egyik jelentős szakaszáról. München, 1974 (kézirat). 88-89.
- ¹⁸¹ JEL 2003. február, 37. http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_02/vallas.html
- ¹⁸² JEL 2008. december, 133. <http://www.keesz.hu/?q=node/2020>
- ¹⁸³ 100 éves az Örökimádás Templom. A Központi Oltáregyesület jubileumi kiadványa. Budapest, 2008.
- 100 éves a budapesti Örökimádás-templom. Centenárium kiadvány. Örökimádás Lelkészség 2008.
- Bulcsú Józsefné: A Budapesti Központi Oltáregyesület története. Szent Kereszt 2004/5. 6-7.

Tiefenthaler József: Budapest apostola. Kanter Károly élete 1853-1920. Szent István Társulat Budapest, 1999.

Kanter Károly – Oltáriszentség és engesztelés apostola 1853-1920. Pax Kiadó (Budapesti Központi Oltáregyesület megbízásából)

¹⁸⁴ Schütz Antal: Dogmatika II. Szent István Társulat Budapest, 1923. 304.

¹⁸⁵ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 77.

¹⁸⁶ Bangha Béla S.J.: Az oltár titka – jelen van-e Krisztus az Oltáriszentségben? A Magyar Kultúra kiadása 1930. 71. Reprint: Szent György Római Katolikus Egyházközség Vaszar, 1999. <http://www.ppek.hu/k784.htm>

¹⁸⁷ Schütz Antal: Katolikus hittan középfokú iskolák számára. 15. kiadás. Szent István Társulat Budapest, 1941. 82.

¹⁸⁸ Karl Rahner, Herbert Vorgrimler: Teológiai kisszótár. Szent István Társulat Budapest, 1980.

¹⁸⁹ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 53-54.

¹⁹⁰ Bangha Béla: Krisztus és Egyház, Budapest, 1916. 14.

¹⁹¹ Schütz Antal: Dogmatika II. Szent István Társulat Budapest, 1923. 242-243; 250-251.

¹⁹² Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 63-64.

¹⁹³ Bangha Béla S.J.: Az oltár titka – jelen van-e Krisztus az Oltáriszentségben? A Magyar Kultúra kiadása 1930. 34-40.

¹⁹⁴ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 47.

¹⁹⁵ Egyházközségi Tudósító, Árpádházi Szent Margit Plébánia Budapest, 1995. december, 16-19.

¹⁹⁶ Schütz Antal: Eucharisztia. Az Oltáriszentség a hit és ész világánál. 1938. 108. <http://www.ppek.hu/k367.htm>

¹⁹⁷ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai. Budapest, 2006. 63.

¹⁹⁸ <http://lexikon.katolikus.hu>

¹⁹⁹ A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve. Szent István Társulat Budapest, 1938. 113. <http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/w3.datanet.hu/~jalso/tal/002700.htm>

²⁰¹ www.ersekseg.veszprem.hu/vegyhm2/gondpredik/az_eucharisztia_evenek_kezdeten.doc

²⁰² www.oecumene.radiovaticana.org/UNG/Articolo.asp?c=28578

²⁰³ www.magvarkronika.com/kanadai_hirek/2008/0706.htm

²⁰⁴ www.magvarkronika.com/kanadai_hirek/2008/0706.htm

²⁰⁵ www.esztergomi-ersekseg.hu

²⁰⁶ w3.externet.hu/~tavlatok/75/75e_szamunk.htm

²⁰⁷ www.oecumene.radiovaticana.org/ung/Articolo.asp?c=17743

²⁰⁸ A búcsúk imakönyve. Szent István Társulat Budapest, 1985. 11.

²⁰⁹ www.katolikus.hu

²¹⁰ www.vatican.va

²¹¹ Glattfelder Gyula: Ó jöjj el Szeretlakoma! Katolikus Magyarok Vasárnapja 1976. 83 1.

²¹² Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei I. Összevűjtötte, bevezette, jegyzetekkel ellátta Beke Margit. Esztergomi Főegyházmegye kiadása Esztergom, 1991. 74-75.

²¹³ Szent Fulgentius püspök gondolatai.

<http://www.theol.u-szeged.hu/fileadmin/konyvtar/liturgika/eucharisztia.pdf>

²¹⁴ Csonka Emil: A forradalom oknyomozó története 1945-1956 Veritas München 1981. 62.

http://betiltva.com/files/csonka_forradalom_oknyomozo_tortenetel.php

²¹⁵ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty - életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. »1919: Károlyi Mihály és Kun Béla fogságában« című fejezet. <http://www.ppek.hu/k355.htm> Ehhez lásd még:

http://gocsejmuzeum.hu/sites/default/files/csatolmanyok/statikus/zm_21.pdf 24-25.

²¹⁶ Csonka Emil: A forradalom oknyomozó története 1945-1956 Veritas München 1981.

²¹⁷ Pongrácz Gergely: Corvin köz – 1956.

²¹⁸ A kommunizmus fekete könyve. Nagyvilág Kiadó

²¹⁹ A kommunizmus áldozatainak emléknapijára. Nemzeti Újság 2006 (2) 3. www.lelkiismeret88.hu

²²⁰ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárnak napi jegyzetei (1972-1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. 161. <http://www.ppek.hu/k248.htm>

- ²²¹ Füzér Julián: Szentnek kiáltjuk! Katolikus Magyarok Vasárnapja, Youngstown, Ohio, USA, 1987.
- ²²² Mi lesz veled, ifjúság? Nemzeti Újság 2006 (5) 9.
- ²²³ Mindszenty bíboros kijelentése: „*A szabadkőműveség ugyanaz szalonkában, mint a bolsevizmus mezítláb.*” Csonka Emil: Krónika Mindszenty bíboros amerikai útjának egyik jelentős szakaszáról. München, 1974 (kézirat). 64.
- ²²⁴ Kubinyi Ferenc: Fekete Lexikon I. 163. Malomfalvi Kiadó „Magyarok Vasárnapja” 1994.
- ²²⁵ Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945-1956 Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kiadása 1990. 56.
http://www.kiss.szalez.ofm.hu/pdf/pdf/bortonvilag_magyarorszagon_fehervary_istvan.pdf
- ²²⁶ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 282.
- ²²⁷ Mindszenty József: Emlékirtaim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 420-421.
- ²²⁸ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 282-283.
- ²²⁹ Charles Bohlen, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetének emlékiratai (Wietness to History) 413. In: Pongrácz Gergely: Corvin köz – 1956. 20.
- ²³⁰ Brian McCauley, Hungary and Suez 1956. Journal of Contemporary History, 1981, **16**, 777-800. In: Pongrácz Gergely: Corvin köz – 1956. 21.
- ²³¹ Csonka Emil: A forradalom oknyomozó története 1945-1956 Veritas München 1981. 498-508.
- ²³² Mindszenty József: Emlékirtaim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 421.
- ²³³ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 282; Mindszenty József: Emlékirtaim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 235, 375, 447.
- ²³⁴ Fehérvári István: Börtönvilág Magyarországon 1945-1956 Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kiadása 1990. 53-54.
- ²³⁵ Mindszenty József: Emlékirtaim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 448.
- ²³⁶ Salacz Gábor: A Magyar Katolikus Egyház tizenhét esztendeje (1948-1964). Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae IX. Görres Gesellschaft München 1988. 141. Szerzőszerkesztő: Adriányi Gábor
- ²³⁷ Mindszenty József: Emlékirtaim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 447-448.
- ²³⁸ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 284.
- ²³⁹ Egyházam és Hazám. Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei I. Összevűjtötte, bevezette, jegyzetekkel ellátta Beke Margit. Esztergomi Főegyházmegye kiadása, Esztergom, 1991. 89.
- ²⁴⁰ Mészáros Tibor: Akit övéi be nem fogadtak. Mindszenty bíboros titkárának visszaemlékezései. Pro Domo, Pécs, 1997. 260. <http://www.ppek.hu/k177.htm>
- ²⁴¹ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 226-227.
- ²⁴² Mindszenty József: “Életem utolsó percéig harcolok”. Sajtókonferencia Torontó, 1974. szeptember 21. Magyar Élet, 1973. október 6. In: Mindszenty József: Szentbeszéd III. Vasárnapi Levél, Wien, 1973. (11/12), 50-53.
- ²⁴³ Mindszenty József: Emlékirtaim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 437-441.
- ²⁴⁴ Mindszenty-leveleskönyv Gondolatok a bíboros leveleiből 1938-1975 Összeállította: Mészáros István Budapest, 1997. 99.
- ²⁴⁵ A statisztikai adatokhoz lásd: http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ksh.hu%2Fdocs%2Fhun%2Fxsztadat%2Fxsztadat_hosszu%2Fh_wdsd001b.html&date=2012-09-18
- ²⁴⁶ Katolikus erkölcsan középfokú iskolák számára. Írta: Dr. Schütz Antal piarista, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Szent István Társulat, Budapest 1941. A magyar piarista rendfőnök 465/1936. sz. engedélyével. Nihil obstat (Nr. 3738.) Imprimatur (Dr. Joannes Drahos vicarius generalis, Strigonii, die 3. Junii 1941.) 79.

-
- ²⁴⁷ Katolikus erkölcsstan középfokú iskolák számára. Írta: Dr. Schütz Antal piarista, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Szent István Társulat, Budapest 1941. 81-82.
- ²⁴⁸ Magyar Honvéd, 1956. október 31. szerda. In: 1956 Sajtója, 187.
- ²⁴⁹ *Rituale Romanum* 1884, 68-71. (Bibliotheca Strigoniensis 33292.)
- In: Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmélkedései, beszédei, előadásai II. Budapest, 2014.
- ²⁵⁰ Dr. Erdős Mátyás esztergomi volt dogmatikatanár megnyilatkozásából.
- ²⁵¹ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 448.
- ²⁵² Tóth Tihamér Dr. (egyetemi ny. r. tanár, egyetemi hitszónok): Szentbeszédek a Tízparancsolatról - II. A szerző kiadása, Budapest, 1929. 20-23.
- ²⁵³ Tóth Tihamér Dr. (egyetemi ny. r. tanár, egyetemi hitszónok): Szentbeszédek a Tízparancsolatról - II. A szerző kiadása, Budapest, 1929. 30-31.
- ²⁵⁴ Király Ernő: A keresztény élethivatás - Szent István Társulat, Budapest, 1982.
- ²⁵⁵ Keresztény erkölcsstan – jegyzet a piarista gimnáziumok számára. Készítette: dr. Tuba István piarista. Kézirat gyanánt kiadja a budapesti Piarista Gimnázium. Budapest, 1998. Imprimi potest Nr. 195/1998.
- ²⁵⁶ A Katolikus Egyház Katekizmusa - Szent István Társulat 1994. 2265. pont, 448.
- ²⁵⁷ Csonka Emil: Krónika Mindszenty bíboros amerikai útjának egyik jelentős szakaszáról. München, 1974 (kézirat) [1974. június 5-22.] Függelék 14-17.

